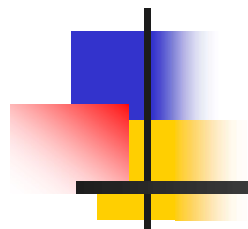

Figyelem!

A következő előadás a koronavírus miatt elrendelt távoktatáshoz készült segédanyagként a Irányításelmélet és technika I. kurzust a 2019/20-as tanév tavaszi félévében felvett hallgatók számára.

A felvétel sokszorosításához és terjesztéséhez az előadó nem járul hozzá.

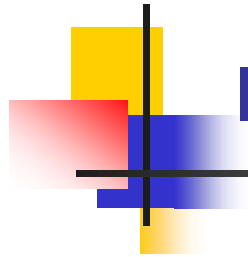
Folytonos idejű rendszerek szabályozása

Gerzson Miklós

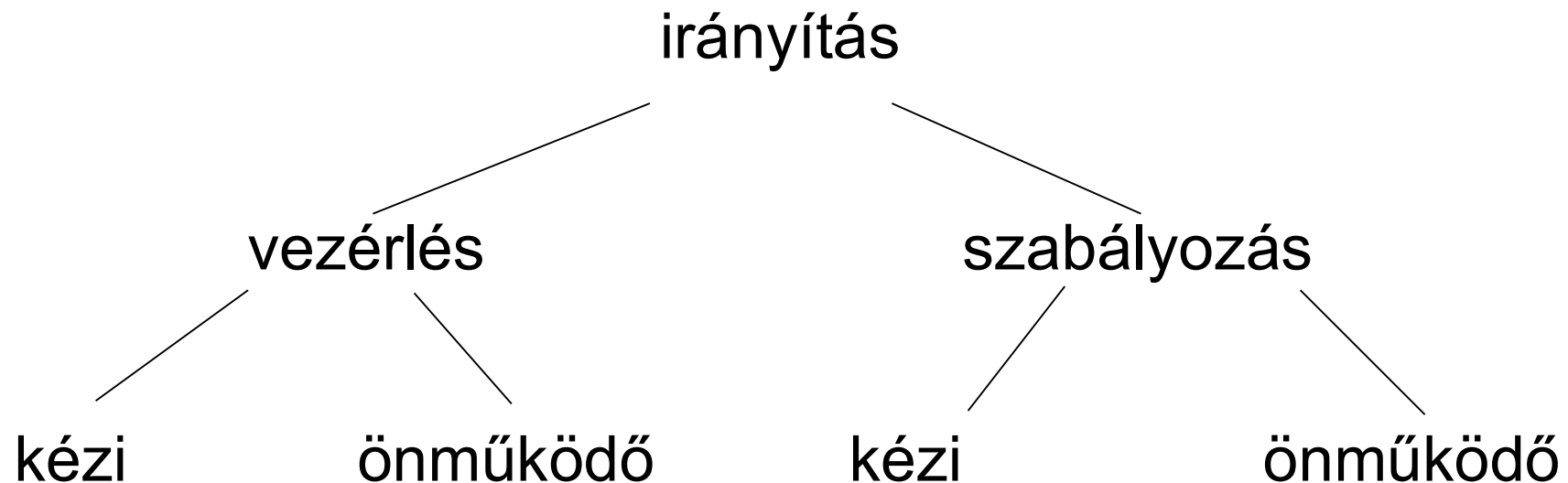
Pannon Egyetem, Villamosmérnöki és Információs
Rendszerek Tanszék

2019/2020 II. félév

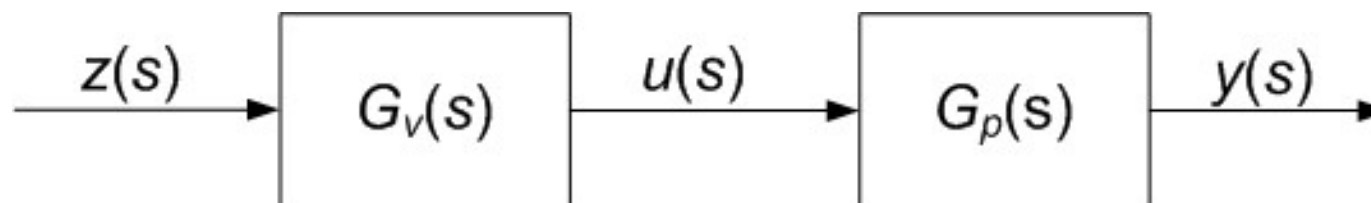
Irányítástechnika felosztása

irányítás: olyan művelet, amely valamely műszaki folyamatba annak elindítása, fenntartása, tervszerű lefolyásának biztosítása, megváltoztatása, leállítása érdekében beavatkozik

Nyílt hatásláncú rendszerek

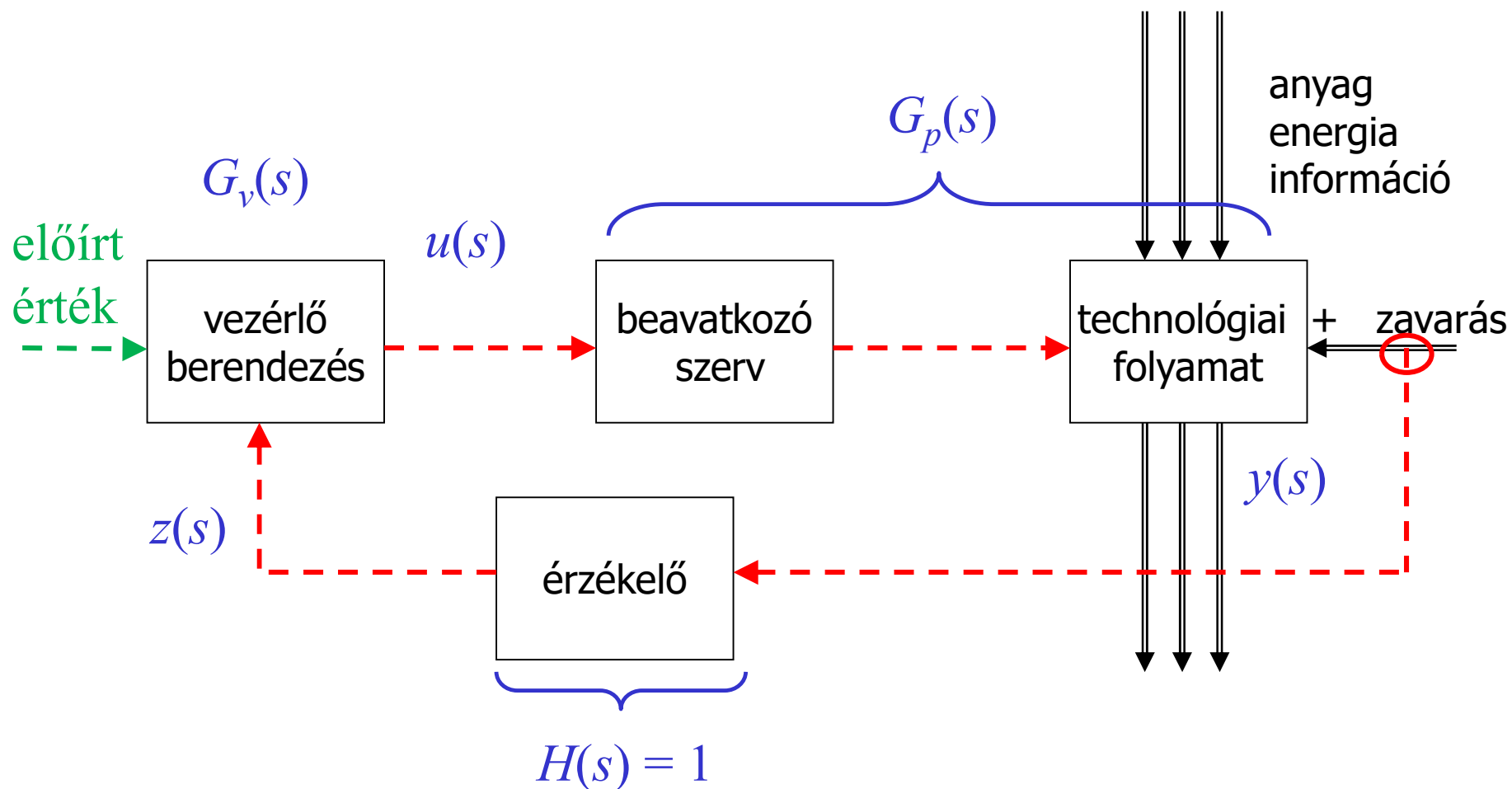
- Az irányító rendszer nem ellenőrzi a beavatkozás eredményét – vezérlő rendszerek

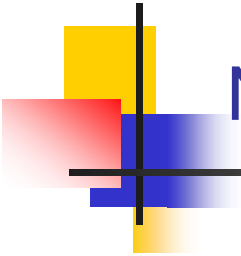

- ahol
  - $z(s)$ – zavarás / vezérlő bemenő jele
  - $u(s)$ – irányított bemenet / vezérlő kimenő jele
  - $G_v(s)$ – vezérlő rendszer átviteli függvénye
  - $G_p(s)$ – irányított folyamat átviteli függvénye
  - $y(s)$ – folyamat kimenő jele

Nyílt hatásláncú rendszerek

- vezérlés hatáslánca

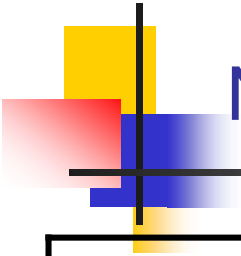
Nyílt hatásláncú rendszerek

- Vezérlő rendszer leírása

$$u(s) = G_v(s) \cdot z(s)$$

- azaz az irányított bemenetet a zavarás értéke és az irányító rendszer tulajdonságai határozzák meg
- be nem tervezett zavarásokra, illetve a saját paramétereinek változásaira az irányító rendszer nem tud reagálni, azaz a rendszer csak a tervezési körülmények mellett működik megfelelően

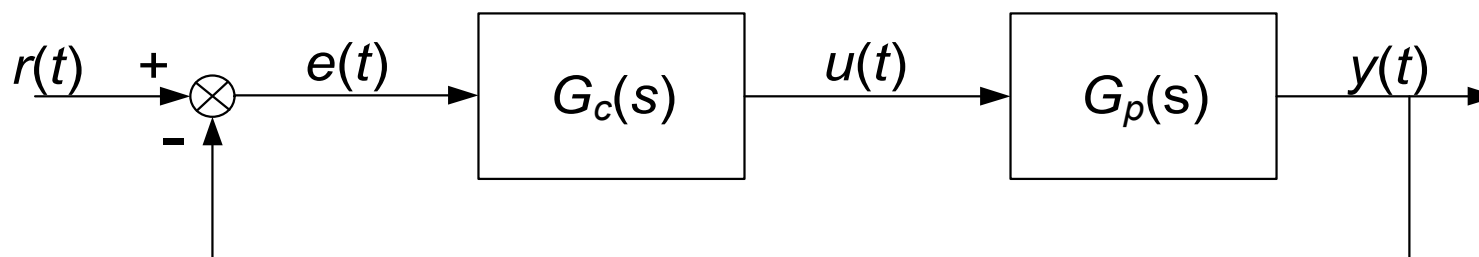

Nyílt hatásláncú rendszerek

	vezérlés
zavaró jellemző	néhány, előreismert zavarás kompenzálása
irányított jellemző	ha nincs ismeretlen zavarás, akkor mindig az előírt értéken
irányítási szervek	pontosan ismerni kell minden elemet
működési sajátosságok	mindig stabil

Visszacsatolt rendszerek

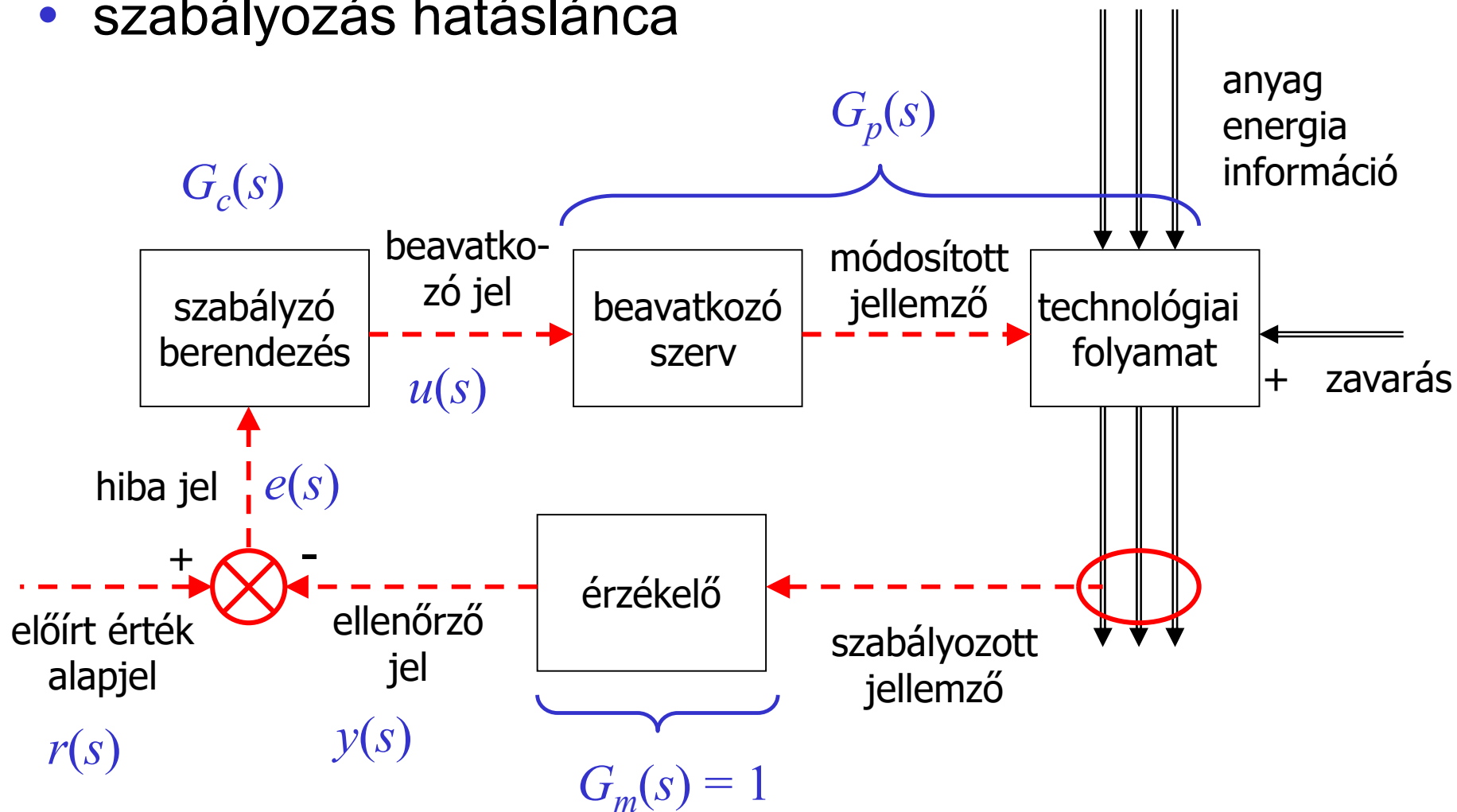
- az irányító rendszer folyamatosan ellenőrzi a szabályozott kimenetet – szabályzó rendszerek:

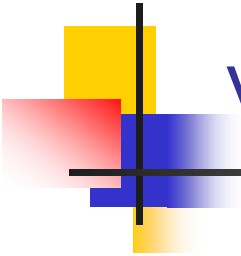

- ahol
- $r(t)$ – bemenő változó / előírt érték / alapjel
  - $e(t)$ – hiba jel / szabályzási eltérés
  - $G_c(s)$ – szabályzó átviteli függvénye
  - $u(t)$ – beavatkozó jel
  - $G_p(s)$ – szabályozott szakasz átviteli függvénye
  - $y(t)$ – kimenő változó / szabályozott kimenet

Visszacsatolt rendszerek

- szabályozás hatáslánca

Visszacsatolt rendszerek

- A visszacsatolt rendszer eredő átviteli függvénye

$$G_e(s) = \frac{y(s)}{r(s)} = \frac{G_c(s)G_p(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} = \frac{G(s)}{1 + G(s)} \quad \text{ahol} \quad G(s) = G_c(s)G_p(s)$$

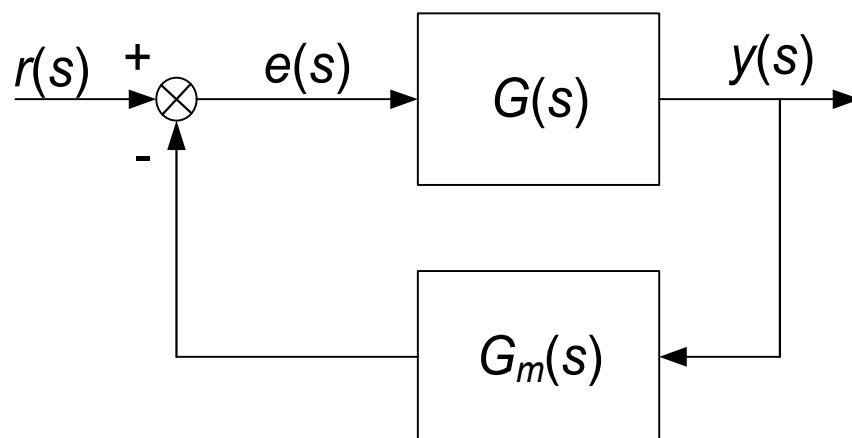
- a kimenet meghatározása:

$$y(s) = \frac{G(s)}{1 + G(s)} r(s) = G_e(s)r(s)$$

- azaz a kimenet itt is a bemenet értékétől és az irányított rendszer tulajdonságaitól függ, de a $G_p(s)$ -beli zavarások hatása a nyitott rendszerhez képest kisebb, illetve $G_c(s)$ alkalmas megválasztásával eltüntethető

Visszacsatolt rendszerek

- visszacsatolt ágba megjelenhet az érzékelőt leíró tag:

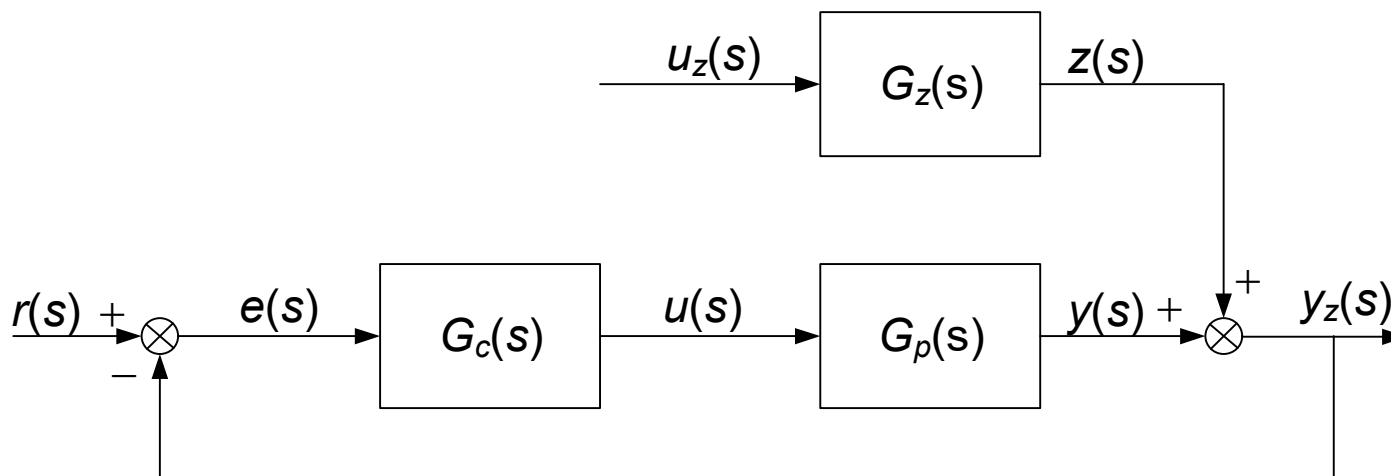

- ekkor az eredő átviteli függvény:

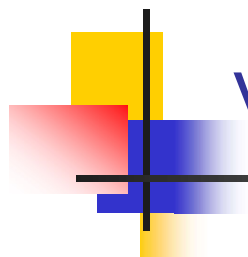
$$G_e(s) = \frac{y(s)}{r(s)} = \frac{G(s)}{1 + G(s)G_m(s)} \quad \text{ahol } G(s) = G_c(s)G_p(s)$$

Visszacsatolt rendszerek

- Visszacsatolt kör kimenet a zavarást is figyelembe véve

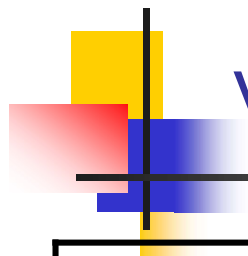
$$y_z(s) = \frac{G_c(s)G_p(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} r(s) + \frac{G_z(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} u_z(s)$$

Visszacsatolt rendszerek

- a visszacsatolás hatására
  - a rendszer elvileg kompenzálja a zavarásokból, paraméterváltozásokból fellépő eltérést, de
  - arányos típusú rendszerek eredő erősítése csökken, 1-nél kisebb lesz → állandósult állapotbeli hiba
  - az egyes tagok késleltető hatása miatt, az információ késleltetve jut a szabályozóhoz vissza, így a beavatkozás nem a megfelelő irányba történhet, ami instabilitáshoz vezethet

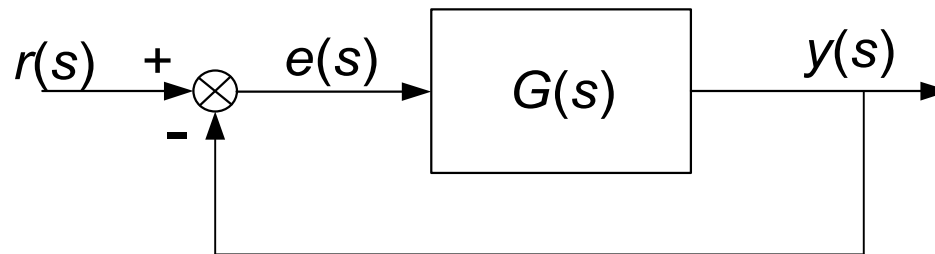

Visszacsatolt rendszerek

	szabályozás
zavaró jellemző	minden zavarás kompenzálása
irányított jellemző	van eltérés, ez működteti a rendszert
irányítási szervek	nem kell a pontos ismeret
működési sajátosságok	lehet instabil (labilis) is

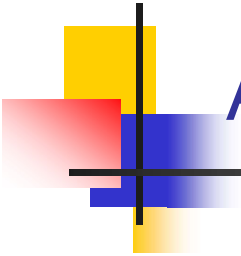
Állandósult állapotbeli hiba

- a visszacsatolás alapvető célja a tényleges kimenet és az előírt kimenet közötti eltérés minimalizálása
- legyen a szabályzó kör a következő:

ahol $G(s)$ legyen arányos viselkedésű tagcsoport

- a szabályzási eltérés: $e(s) = r(s) - y(s)$

Állandósult állapotbeli hiba

- az állandósult állapotbeli hiba:

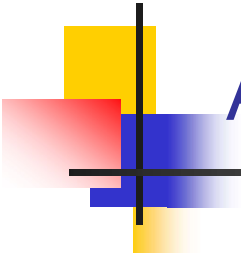
$$e_{ss} = \lim_{t \rightarrow \infty} e(t) = \lim_{s \rightarrow 0} s e(s)$$

- a szabályzó kör felépítése alapján

$$e(s) = r(s) - y(s) = r(s) - G(s)e(s) \Rightarrow e(s) = \frac{r(s)}{1 + G(s)}$$

- azaz
$$e_{ss} = \lim_{s \rightarrow 0} \left(\frac{s r(s)}{1 + G(s)} \right)$$

- tehát a hibát mind a bemenő jel, mind a rendszer típusa befolyásolja

Állandósult állapotbeli hiba

- legyen a bemenet k amplitúdójú ugrásfüggvény:

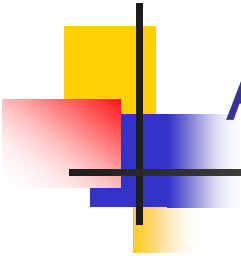
$$r(t) = k1(t) \quad r(s) = \frac{k}{s}$$

- ekkor a hiba

$$e_{ss} = \lim_{s \rightarrow 0} \left(\frac{k}{1 + G(s)} \right) = \frac{k}{1 + \lim_{s \rightarrow 0} G(s)} = \frac{k}{1 + K_p}$$

- ahol K_p az arányos hiba koefficiens vagy arányos hibaállandó:

$$K_p = \frac{k - e_{ss}}{e_{ss}}$$

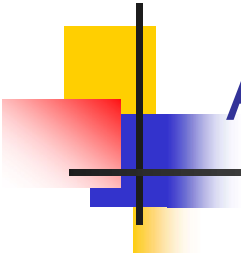
Állandósult állapotbeli hiba

- ahhoz, hogy a hiba nulla legyen:

$$K_p = \lim_{s \rightarrow 0} G(s) = \infty$$

- ehhez az kell, hogy a $G(s)$ nevezőjében legyen egy s tag szorzóként, azaz kell egy integrátor tag
- ha nincs, akkor adott megengedett eltéréshez meghatározható a K_p érték
- ez, mint erősítés jelentkezik a visszacsatolt körben
- hiba: offszet

Állandósult állapotbeli hiba

- legyen a bemenet sebességugrás függvény:

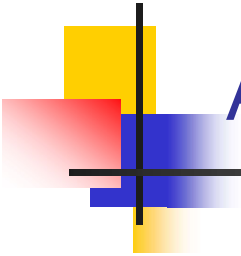
$$r(t) = k' \cdot t \quad r(s) = \frac{k'}{s^2}$$

- ekkor a hiba

$$e_{ss} = \lim_{s \rightarrow 0} \left(\frac{k'}{s + sG(s)} \right) = \frac{k'}{\lim_{s \rightarrow 0} s G(s)} = \frac{k'}{K_v}$$

- ahol K_v a sebességi hiba koefficiens vagy sebességi hiba:

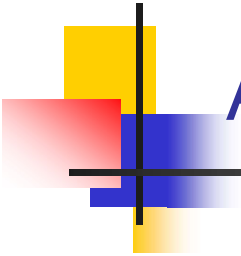
$$K_v = \frac{k'}{e_{ss}}$$

Állandósult állapotbeli hiba

- ténylegesen ez nem a sebességhez kapcsolódó hiba, hanem beállítási hiba, ami a sebesség-ugrás bemenetből következik
- K_v mértékegysége: $(\text{másodperc})^{-1}$
- ahhoz, hogy az e_{ss} hiba nulla legyen K_v -nak végtelennek kell lennie, ehhez egy s^2 tag kell $G(s)$ nevezőjébe
- egyébként adott megengedett hibához meghatározható a K_v értéke

Állandósult állapotbeli hiba

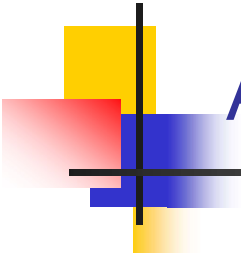
- ha a bemenet gyorsulás függvény:

$$r(t) = k''t^2/2 \quad r(s) = \frac{k''}{s^3}$$

- ekkor a hiba

$$e_{ss} = \lim_{s \rightarrow 0} \left(\frac{k''}{s^2 + s^2 G(s)} \right) = \frac{k''}{\lim_{s \rightarrow 0} s^2 G(s)} = \frac{k''}{K_a}$$

- ahol K_a a gyorsulási hiba koefficiens vagy gyorsulási hiba
- mértékegysége: (másodperc)⁻²

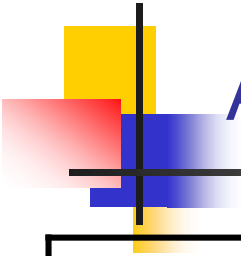
Állandósult állapotbeli hiba

- a három eset alapján megállapítható, hogy az állandósult állapotbeli hiba léte attól függ, hogy milyen α hatványú s tag szerepel a felnyitott kör átviteli függvényének nevezőjében:

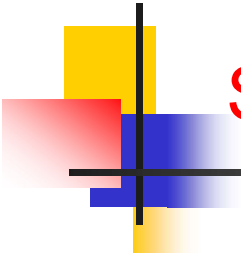
$$G(s) = \frac{K(s - z_1) \cdot \dots \cdot (s - z_m)}{s^\alpha (s - p_1) \cdot \dots \cdot (s - p_n)}$$

- a rendszereket α értéke alapján szokás 0-, 1-, 2-típusúnak nevezni, ami megfelel egyben az origóba eső pólusok számának is

Állandósult állapotbeli hiba

	állandósult állapotbeli hiba, ha a bemenet		
Rendszer típusa	ugrás	sebesség-ugrás	gyorsulás
0 típus	véges	végtelen	végtelen
1 típus	0	véges	végtelen
2 típus	0	0	véges

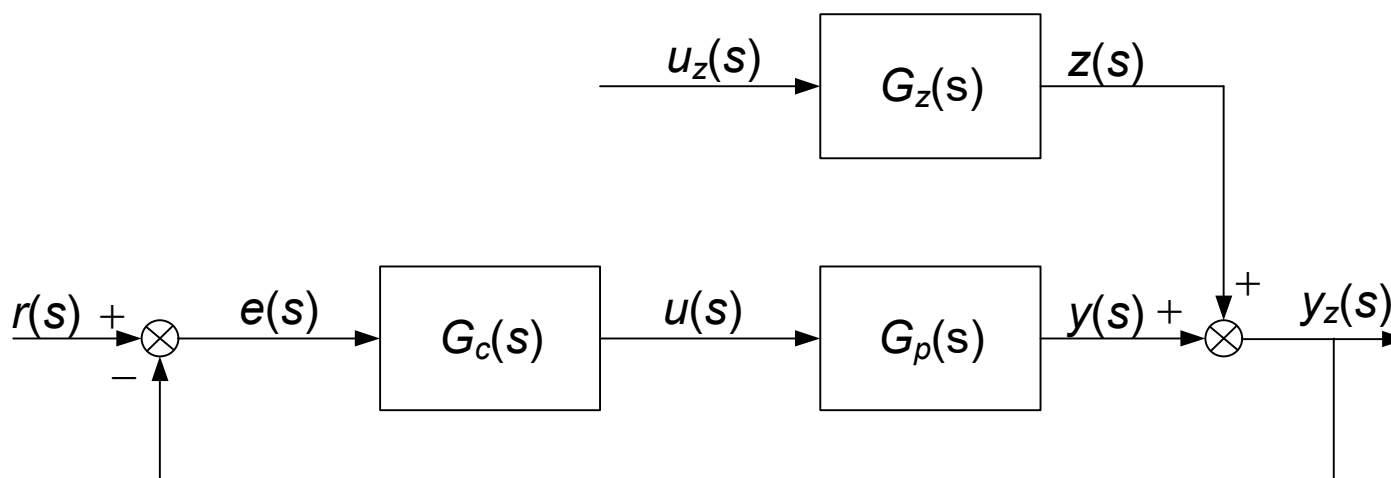
Szabályozók

- Szabályozókkal szembeni elvárások:
  - stabilitás
  - megfelelő állandósult állapotbeli alapjel-követés
  - zavarkompenzáció
  - megfelelő tranziens viselkedés
  - érzéketlenség a paraméterváltozásra
  - valós rendszer korlátozásainak figyelembe vétele

Szabályozók

- Soros szabályozási kör

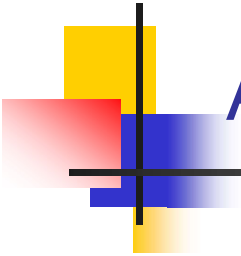

$$y_z(s) = \frac{G_c(s) \cdot G_p(s)}{1 + G_c(s) \cdot G_p(s)} r(s) + \frac{G_z(s)}{1 + G_c(s) \cdot G_p(s)} u_z(s)$$

- Stablis folyamatok irányítására pontos elméleti módszerek állnak rendelkezésre
- Az elméleti módszerek előtt kialakult az arányos (P), integráló (I) és deriváló (D) hatásokat alkalmazó szabályozási módszer → PID-szabályozó.
- Ez megoldás jól bevált, széles körben alkalmazható, így a mai napig ez a módszer kerül megvalósításra a szabályozás problémák döntő többségénél.
- A villamos megvalósítás mellett (passzív RLC-körtől a műveleti erősítőig) léteznek pneumatikus és mechanikus megoldások is.

- A PID szabályozás elve, hogy a szabályozó a szabályozási hibát
  - az aktuális értékére arányosan,
  - a múltbeli értékére annak integráljával arányosan,
  - a jövőbeni értékét pedig a hiba differenciálhányadosával, azaz megváltozásávalveszi figyelembe.

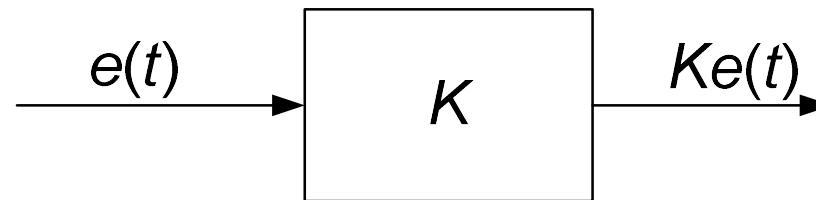
- A PID szabályozócsalád sikerének oka:
  - a minőségi előírások általában kielégítő mértékben teljesíthetők
  - felépítésük egyszerű
  - paramétereik változtatásának hatása jól követhető
  - tényleges megvalósításuk könnyű

Arányos tag

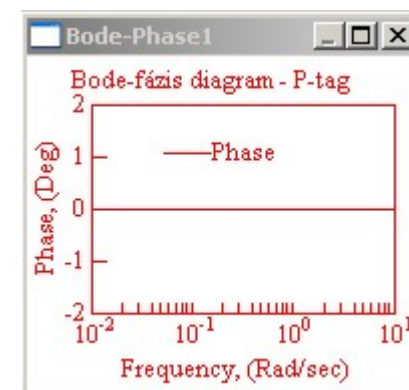
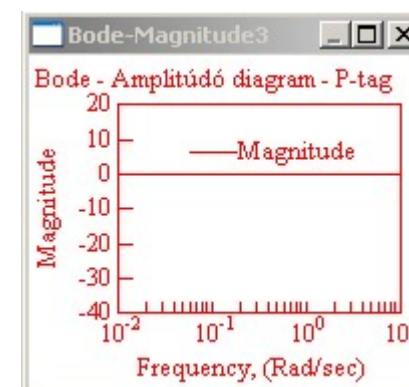
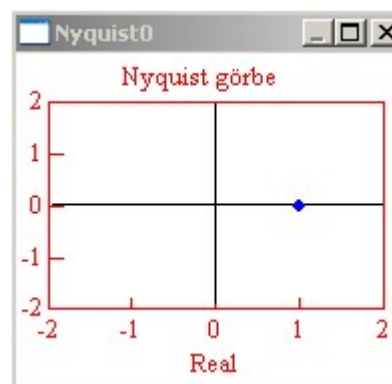
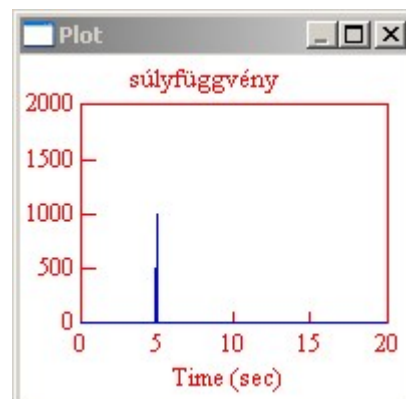
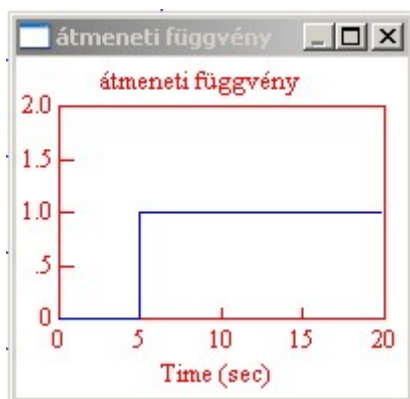
- bemenet a hibajel, kimenete pedig ennek az erősítéssel szorzott értéke:

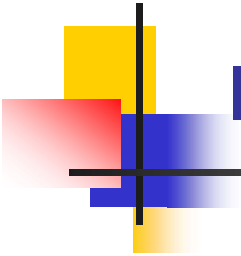

- hatására
  - gyorsabb lesz a rendszer működése
  - visszacsatolásban csökken az állandósult állapotbeli hiba
  - növekszik a lengésre való hajlam

Arányos tag

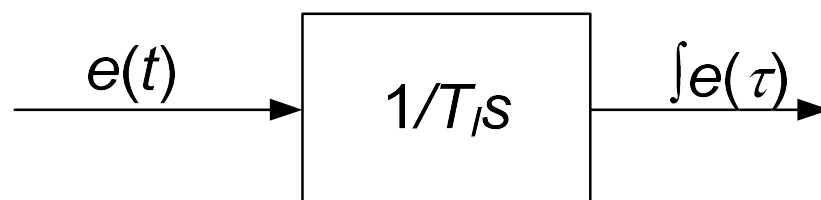
- I/O modell: $u(t) = Ke(t)$
- átviteli függvény: $G(s) = K$
- frekvencia függvény: $G(j\omega) = K$

Integráló tag

- bemenet a hibajel, kimenete pedig ennek az integrálja

- hatására a visszacsatolt körben
  - eltűnik a maradó hiba,
  - de még jobban növekszik a lengésre való hajlam:
    - a felnyitott körnek pólusa lesz az origóban
    - a visszacsatolt körben növekszik a nevező fokszáma

Integráló tag

- I/O modell:

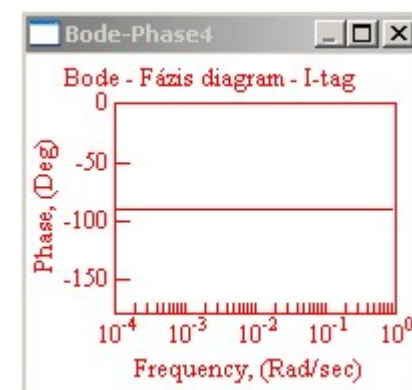
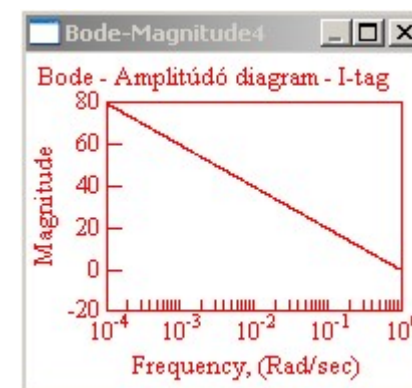
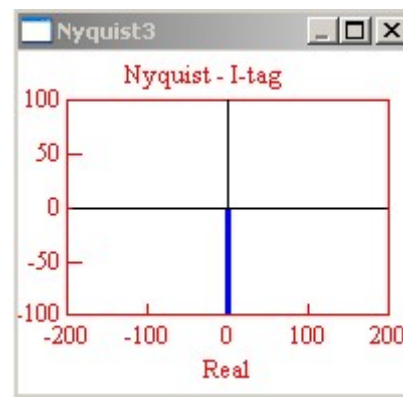
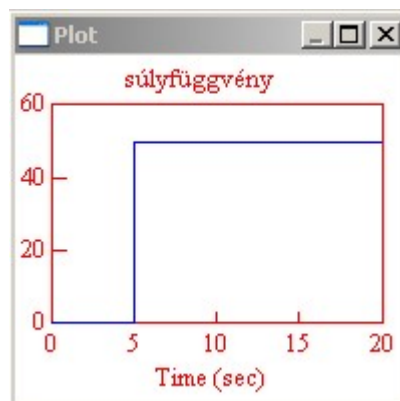
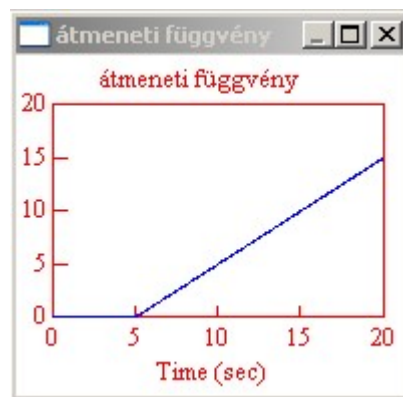
$$u(t) = \frac{1}{T_I} \int_0^t e(\tau) d\tau$$

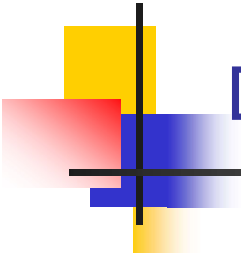
- átviteli függvény:

$$G(s) = \frac{1}{T_I s}$$

- frekvencia függvény:

$$G(j\omega) = \frac{1}{T_I j\omega}$$

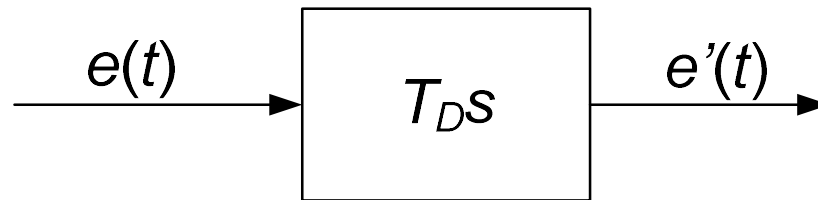

Deriváló tag

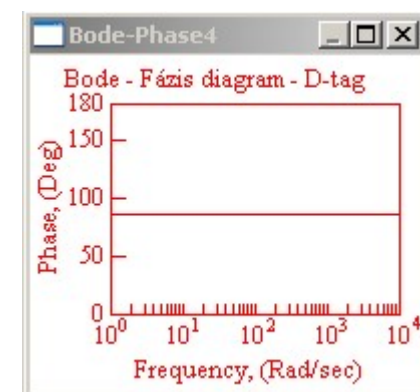
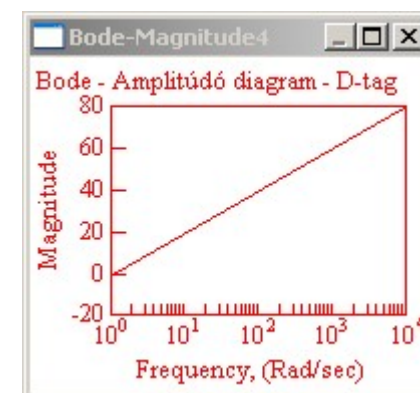
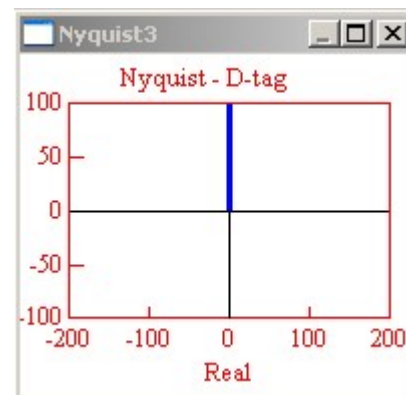
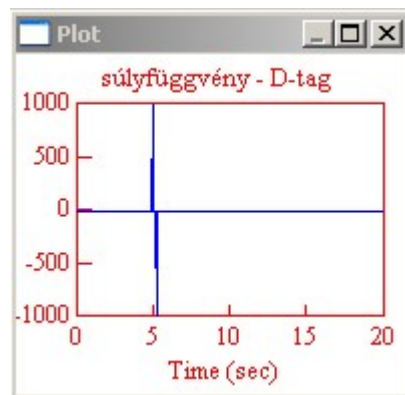
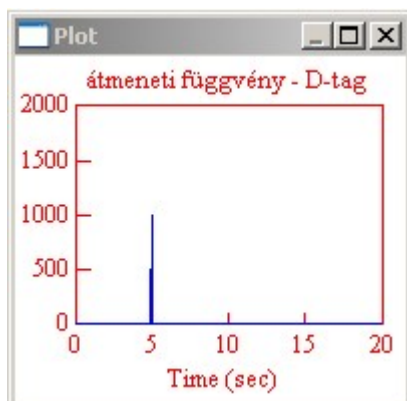
- lengési hajlam csökkentése: deriváló tag beépítése
  - bemenete a hibajel, kimenet a hibajel deriváltja

- D-tag hatása
  - ha a hibajel konstans, akkor 0 a kimenete
  - ha a hibajel nem konstans, akkor megelőző hatást fejt ki: megakadályozza a nagy túl- és alálendüléseket

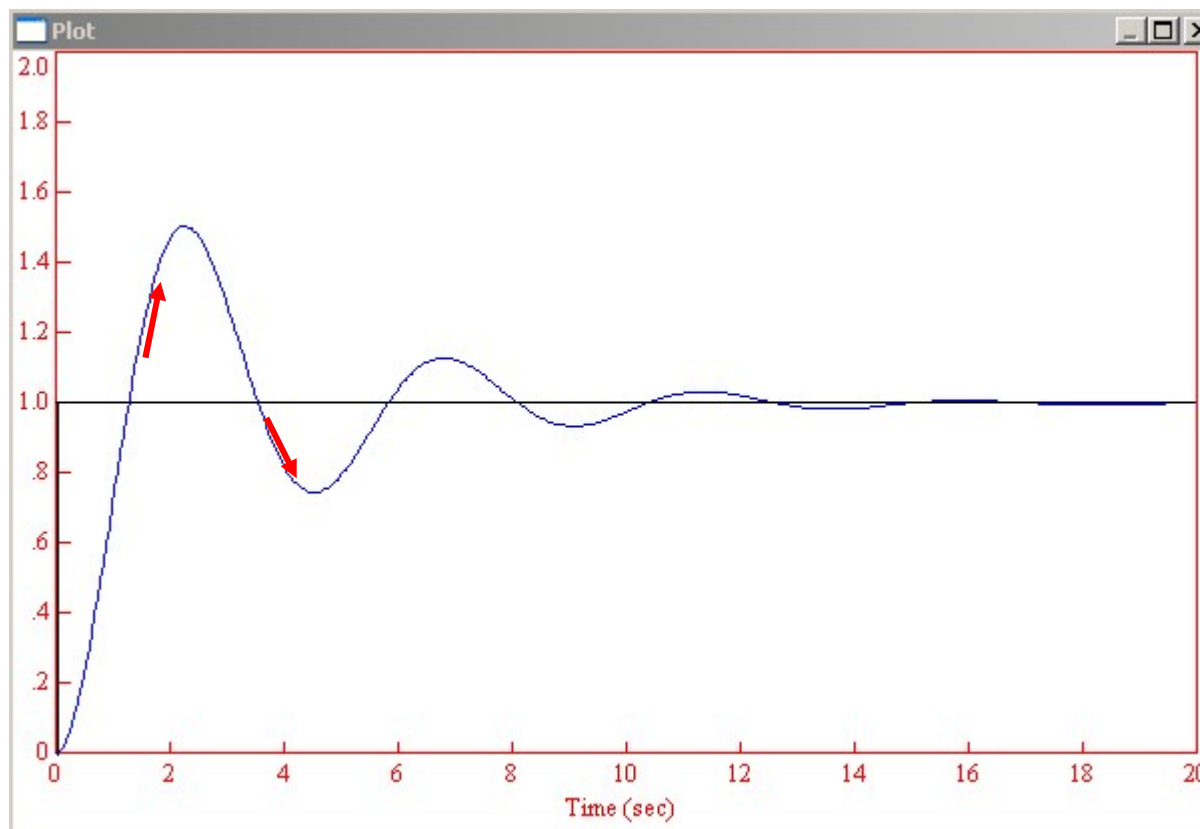
Deriváló tag

- I/O modell: $u(t) = T_D \frac{de(t)}{dt}$
- átviteli függvény: $G(s) = T_D s$
- frekvencia függvény: $G(j\omega) = T_D j\omega$

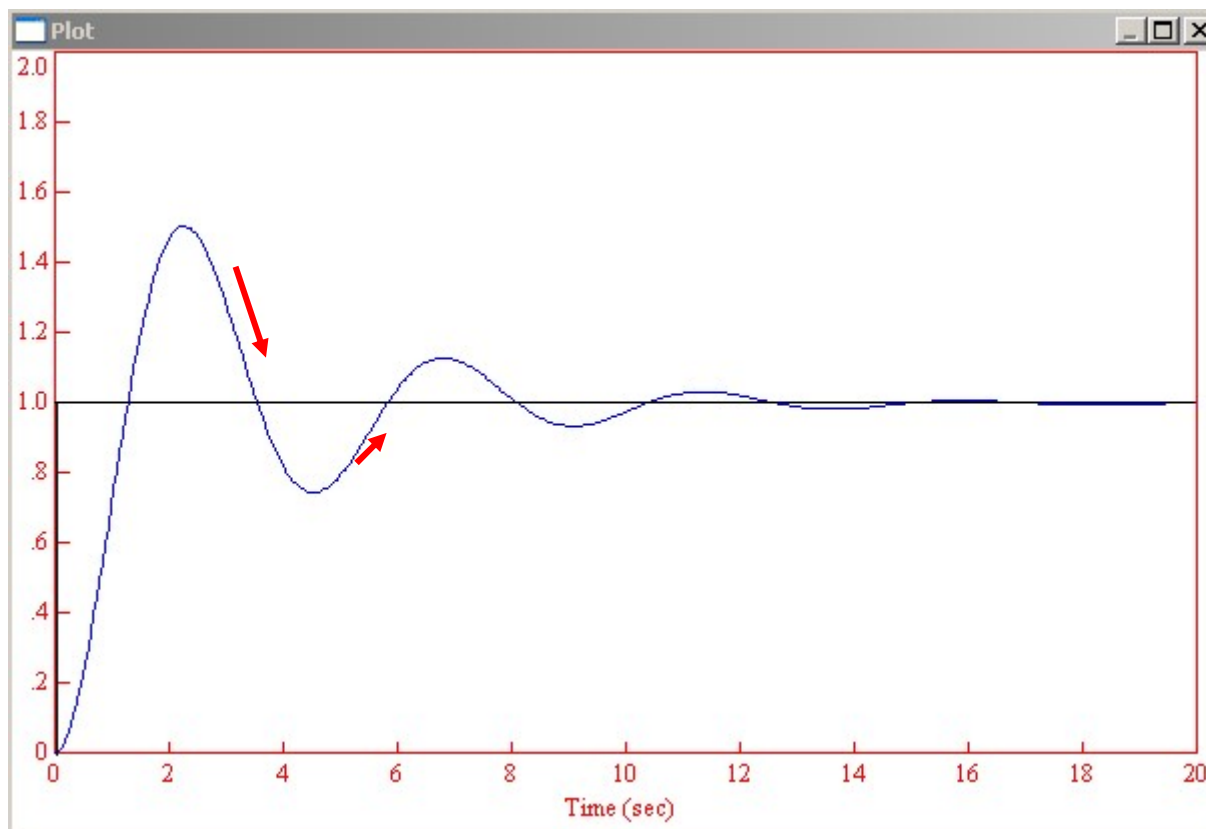
Deriváló tag

- ha a hibajel növekszik, akkor a derivált és a jel előjele megegyezik, és a deriváló tag növeli a szabályzó jelét, sietteti a túllendülés bekövetkeztét

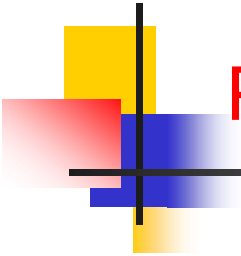

Deriváló tag

- ha a hibajel csökken, akkor a derivált és a jel előjele különbözik – csökkenti a szabályzó kimenetét, lassítja a működést, kisebb lesz a túllendülés

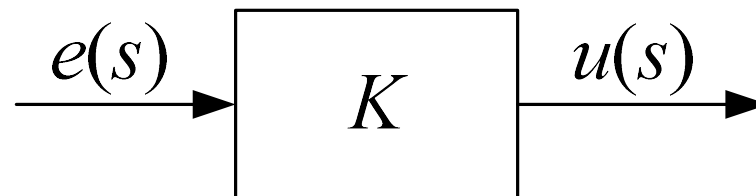
- Összefoglalva:
  - arányos tag segítségével gyorsíthatjuk a rendszer működését, de az állandósult állapotbeli hiba nem tüntethető el
  - integráló tag segítségével maradéktalanul eltüntethető az állandósult állapotbeli hiba, de a lengésre való hajlam erősödik
  - általában elegendő, ha az ugrás jel esetén nincs állandósult állapotbeli hiba
  - cél: egy gyors, de lengésre nem hajlamos rendszer kialakítása – megfelelő szabályzó

P-szabályozó

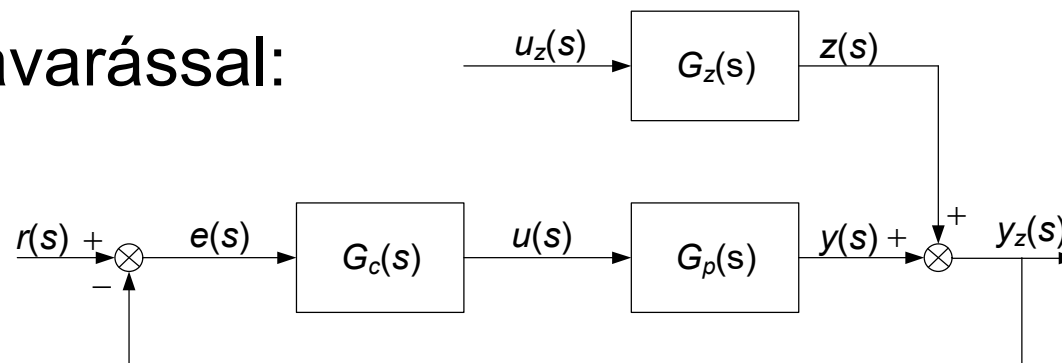
- megfelel az arányos tagnak

- jellemzői:
  - alapjelváltásnál maradó szabályozási hiba lesz
  - zavarkompenzáció nem tökéletes
  - általában stabilis
  - nagyobb foksámú tagoknál lengés léphet fel, illetve instabilitás is lehetséges

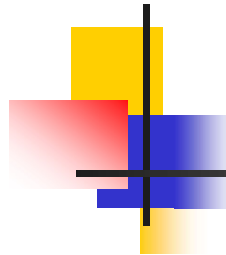
P-szabályozó

- szabályozási kör zavarással:

$$y_z(s) = \frac{G_c(s)G_p(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} r(s) + \frac{G_z(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} u_z(s)$$

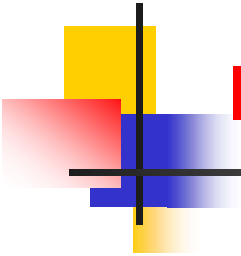
- alapjel követés: $y^r(s) = \frac{G_c(s)G_p(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} r(s)$
- zavarkompenzáció: $y^z(s) = \frac{G_z(s)}{1 + G_c(s)G_p(s)} u_z(s)$

P-szabályozó

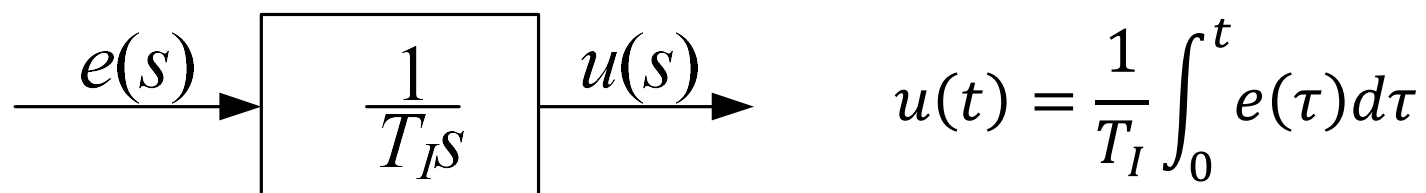

- P-szabályozóval
  - nulladrendű szakasz szabályozása elvileg lehetséges (holtidőmentes eset);
  - integráló szakasz szabályozása lehetséges;
  - elsőrendű szakasz szabályozása lehetséges, de maradó szabályozási hiba!
  - másodrendű szakasz szabályozása lehetséges, de maradó szabályozási hiba és túllendülés lehet!
  - magasabb rendű szakasz szabályozásakor lengések és instabilitás lehetséges

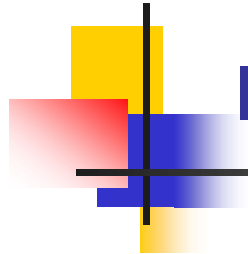

I-szabályozó

- megfelel az ideális integráló tagnak

- jellemzői:
  - alapjel váltásnál nincs maradó szabályozási hiba
  - zavarkompenzáció tökéletes
  - arányos és elsőrendű szakaszok esetén stabilis, de az elsőrendűnél lehet túllendülés
  - nagyobb foksámú tagoknál lengés és instabilitás lehet

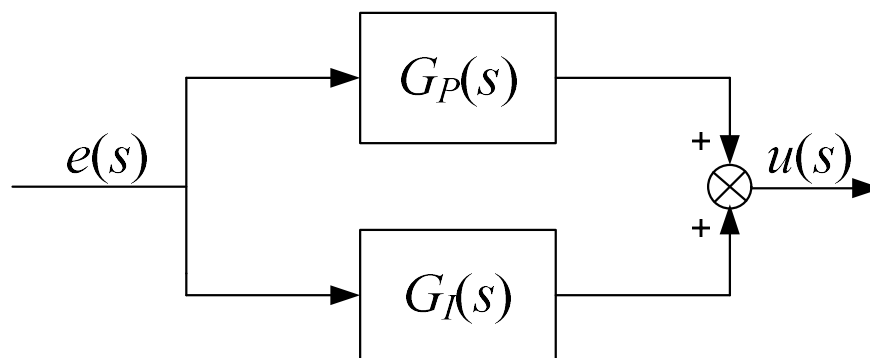
I-szabályozó

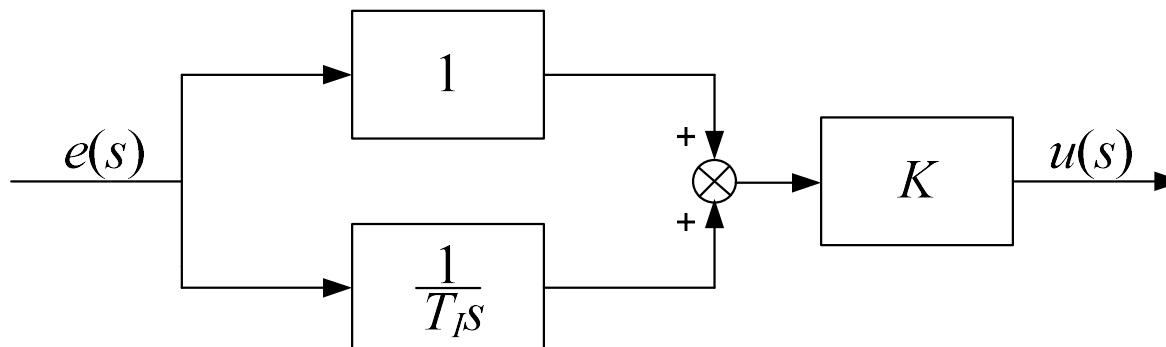
- I-szabályozó
  - ajánlott arányos viselkedésű tagokhoz, de magasabb tagoknál lehet labilis helyzet;
  - nem ajánlott integráló jellegű tagokhoz (tisztá integráló, egytárolós integráló,...).
- Az integrálási időállandó csökkentése növeli a lengésre, illetve instabilitásra való hajlamot, növelése megnöveli a lecsengési időt.

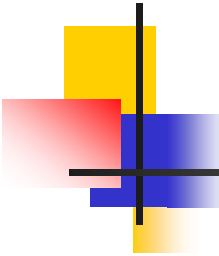
PI-szabályozó

- Arányos és integráló tagok párhuzamosan kapcsolva

- gyakorlati megvalósítás:

PI-szabályozó

- I/O modell:

$$u(t) = K \left(e(t) + \frac{1}{T_I} \int_0^t e(\tau) d\tau \right)$$

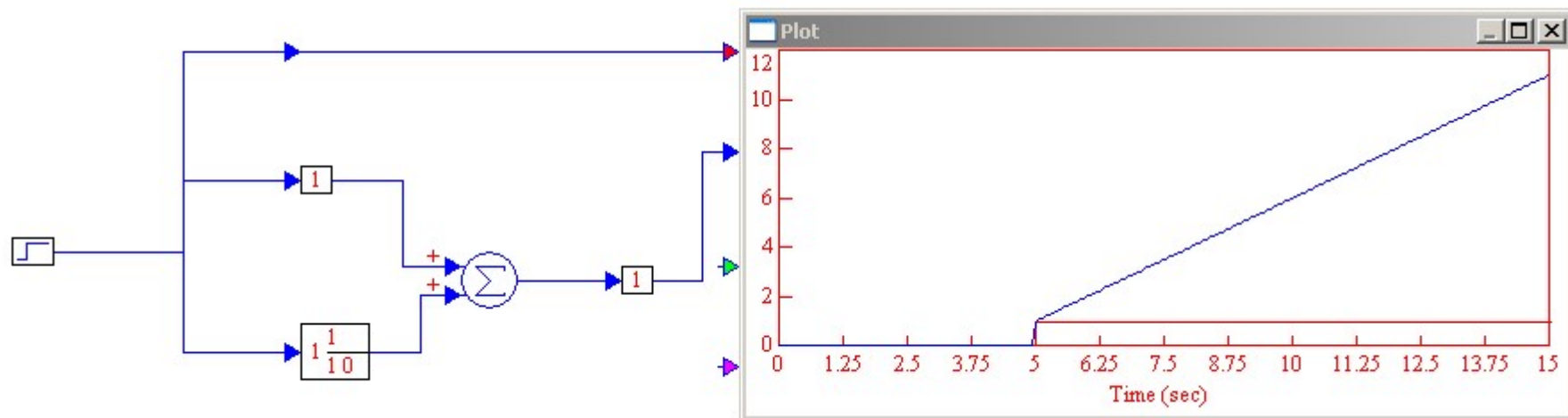
- átviteli függvény:

$$G_{PI}(s) = K \left(1 + \frac{1}{T_I s} \right) = K \frac{T_I s + 1}{T_I s}$$

- frekvencia függvény: $G_{PI}(j\omega) = K \left(1 + \frac{1}{T_I j\omega} \right) = K \frac{T_I j\omega + 1}{T_I j\omega}$

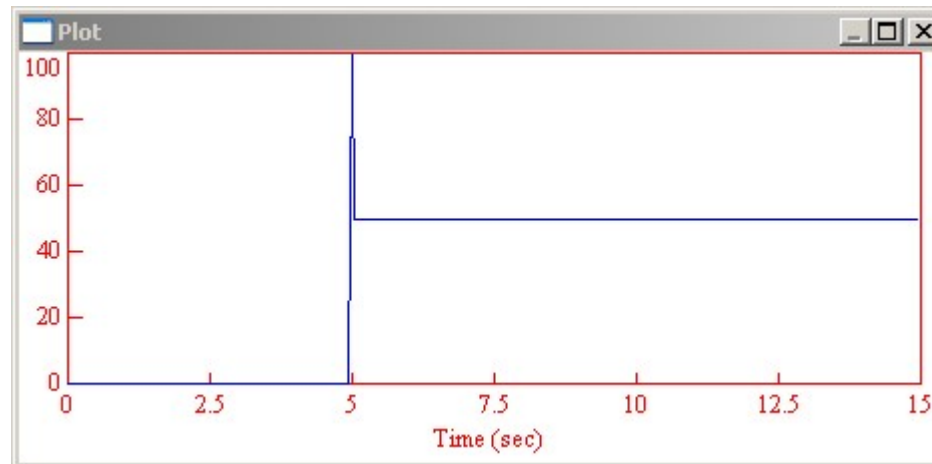
PI-szabályozó

- átmeneti függvény

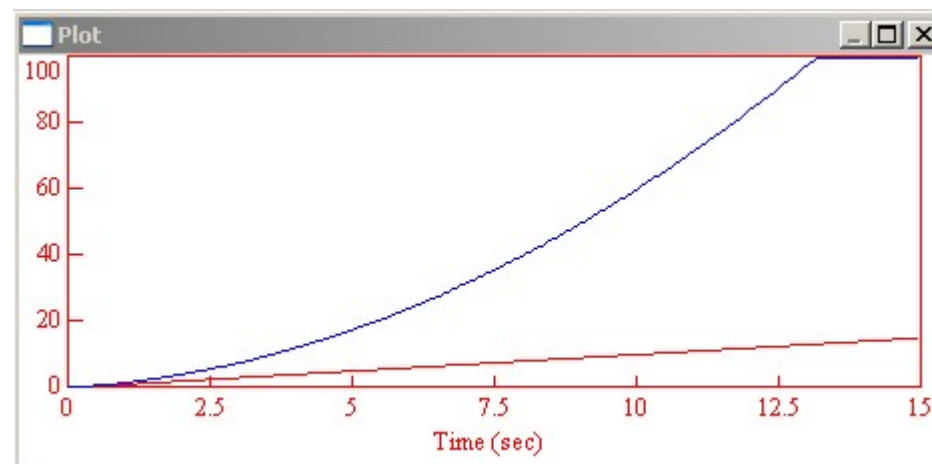

PI-szabályozó

- súlyfüggvény:

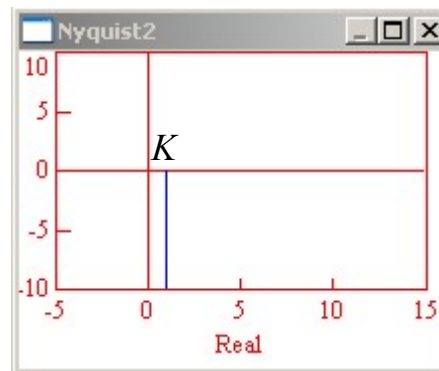

- sebesség-válaszfüggvény:

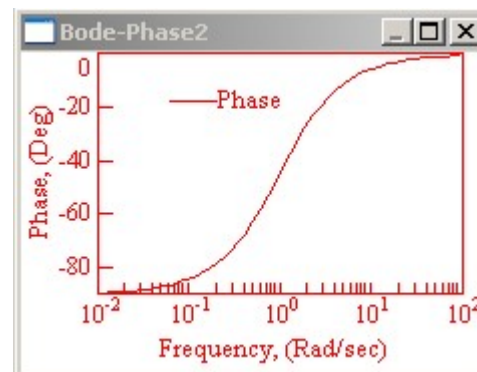
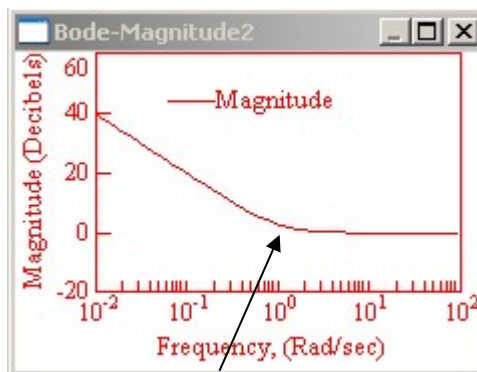
PI-szabályozó

- Nyquist-diagram

$$G_{PI}(j\omega) = K + \frac{K}{T_I j\omega}$$

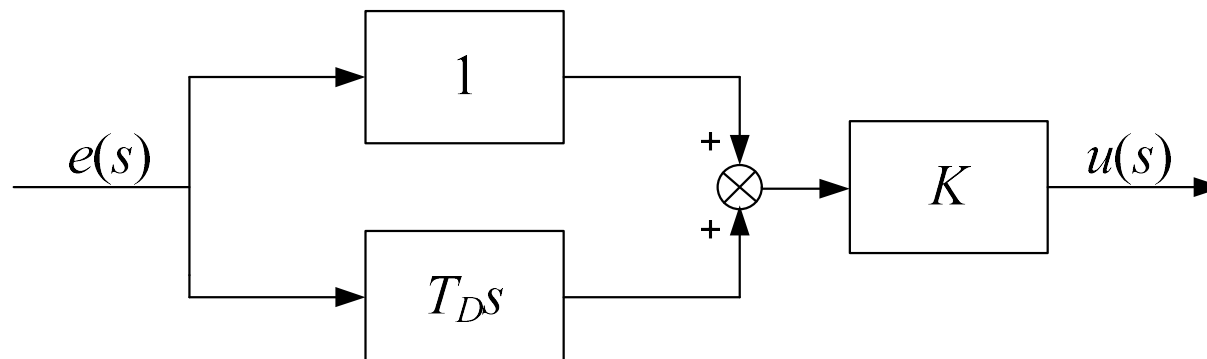
- Bode diagram

$$G_{PI}(j\omega) = K \frac{T_I j\omega + 1}{T_I j\omega}$$

PD-szabályozó

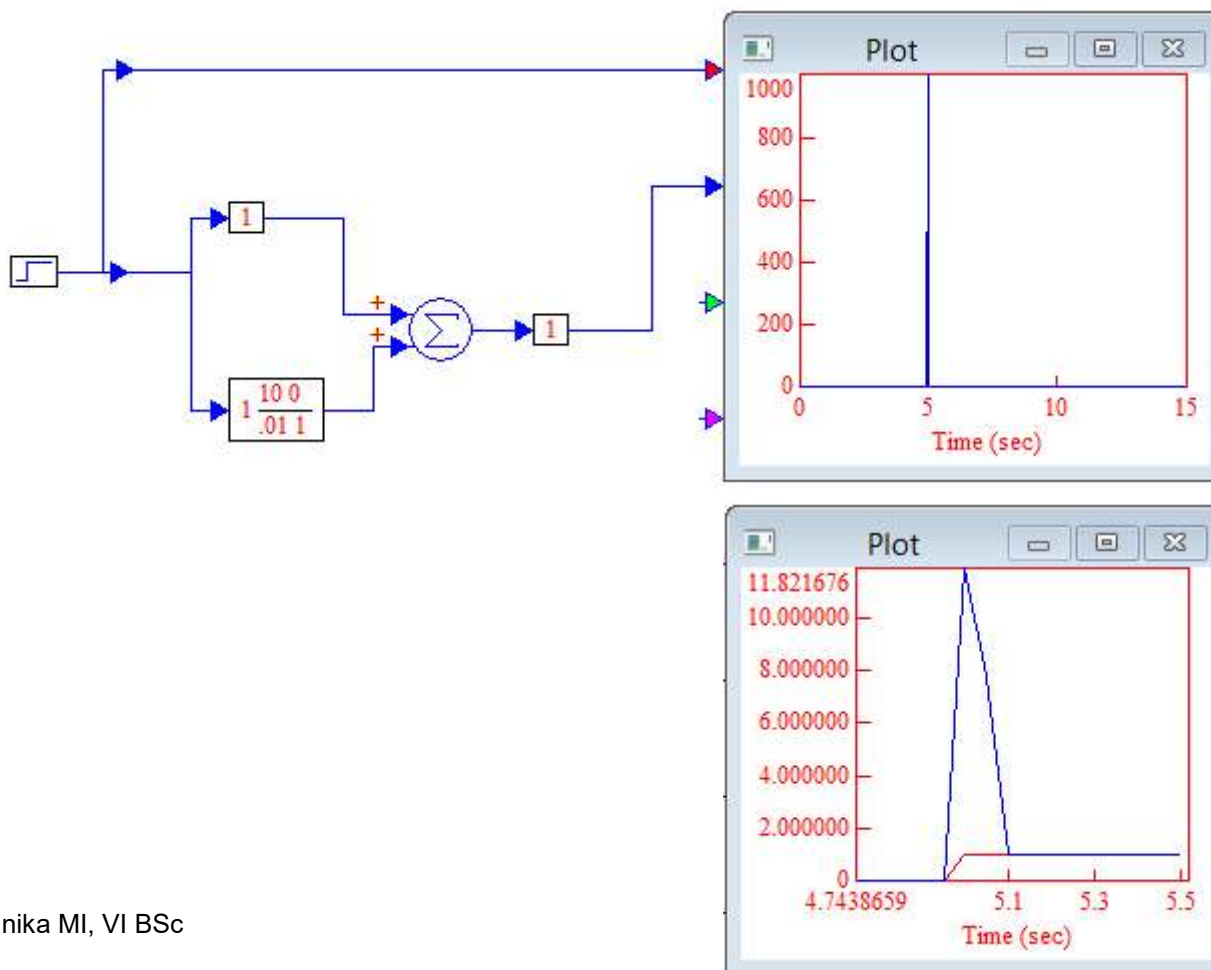
- Arányos és deriváló tagok párhuzamosan kapcsolva

- I/O modell:
$$u(t) = K \left(e(t) + T_d \frac{de(t)}{dt} \right)$$
- átviteli függvény:
$$G_{PD}(s) = K(1 + T_D s)$$
- frekvencia függvény:
$$G_{PD}(j\omega) = K(1 + T_D j\omega)$$

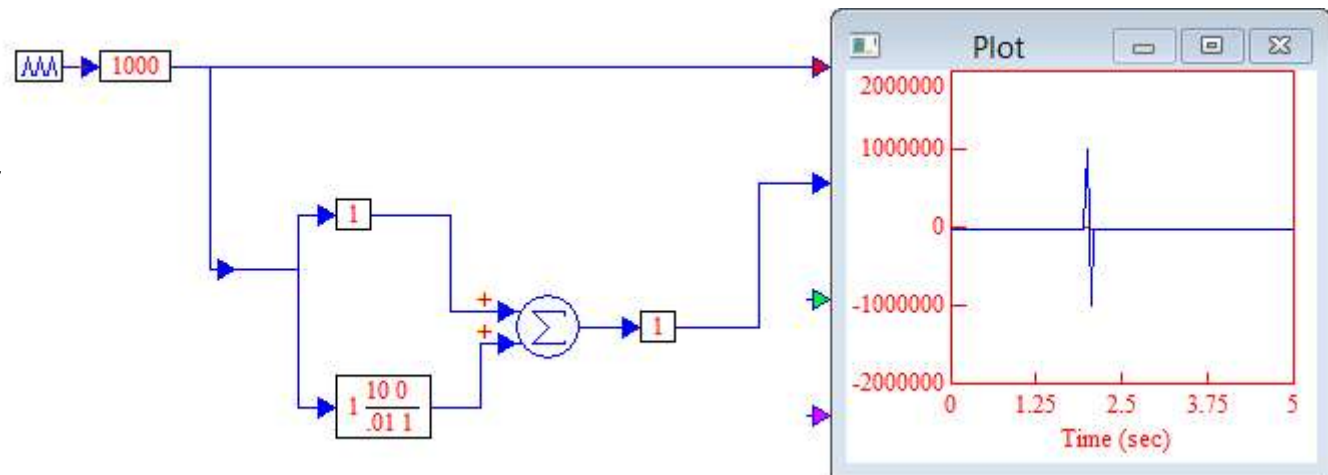
PD-szabályozó

- átmeneti függvény

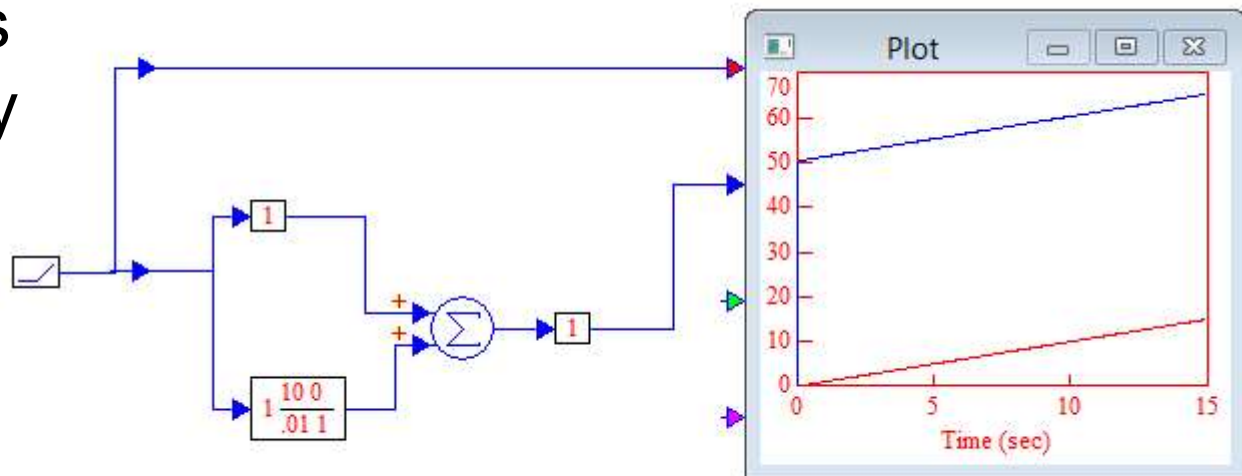

PD-szabályozó

- súlyfüggvény

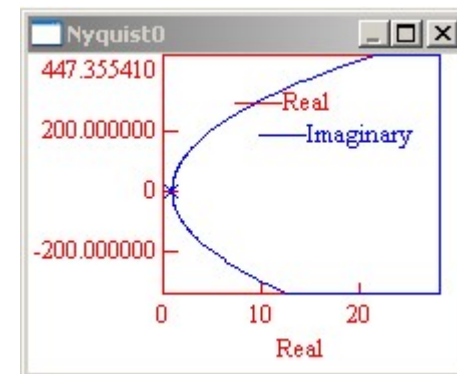
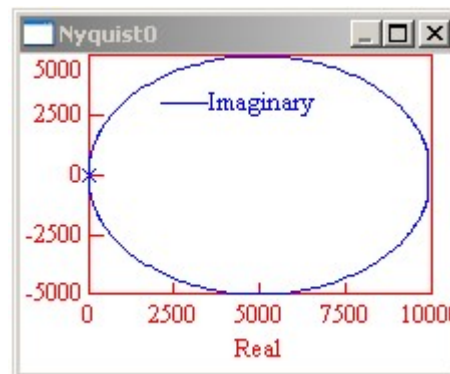
- sebességugrás
válaszfüggvény

PD-szabályozó

- Nyquist-diagram

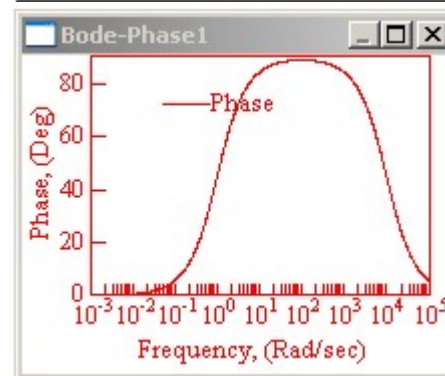
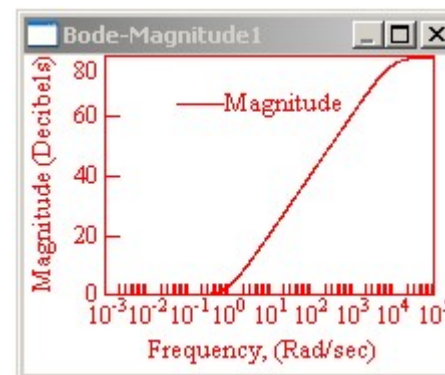
reális diagramok!

- Bode-diagram

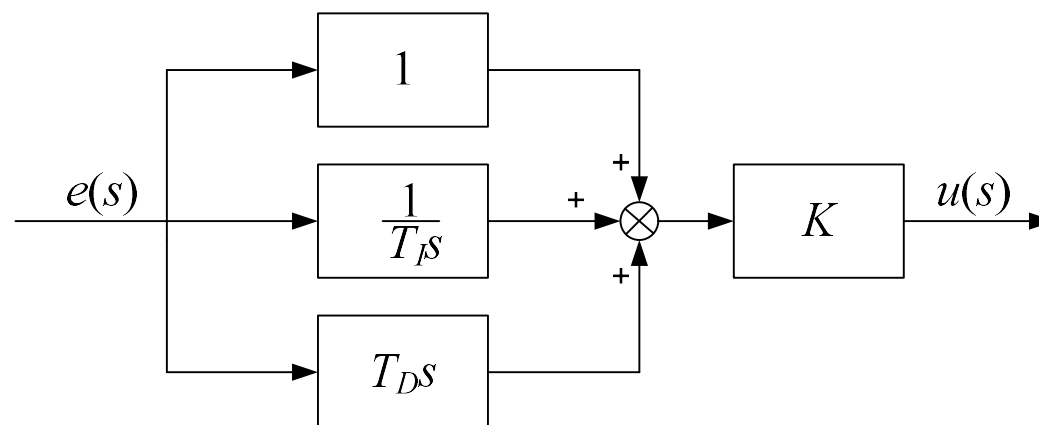
$$20 \lg|1 + T_D j\omega| = 20 \lg \sqrt{1 + T_D^2 \omega^2}$$

$$\phi(\omega) = \text{arctg} T_D \omega$$

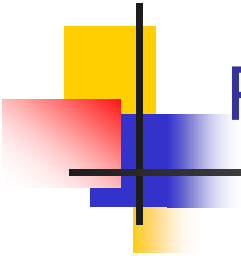
PID-szabályozó – ideális

- Arányos, integráló és deriváló tagok párhuzamos kapcsolása

- I/O modell:

$$u(t) = K \left(e(t) + \frac{1}{T_I} \int_0^t e(\tau) d\tau + T_D \frac{de(t)}{dt} \right)$$

PID-szabályozó – ideális

- átviteli függvény

$$G(s) = K \left(1 + \frac{1}{T_I s} + T_D s \right)$$

- frekvenciafüggvény

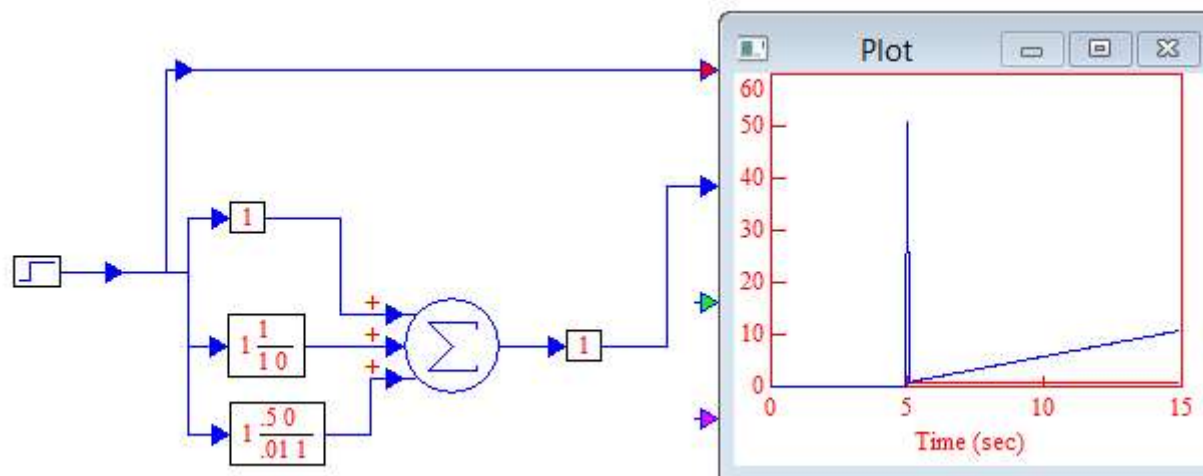
$$G(j\omega) = K \left(1 + \frac{1}{T_I j\omega} + T_D j\omega \right) = K \left(\frac{T_I j\omega + 1 + T_I T_D (j\omega)^2}{T_I j\omega} \right) =$$

$$= K \frac{1}{T_I j\omega} (T^2 (j\omega)^2 + 2\xi T j\omega + 1)$$

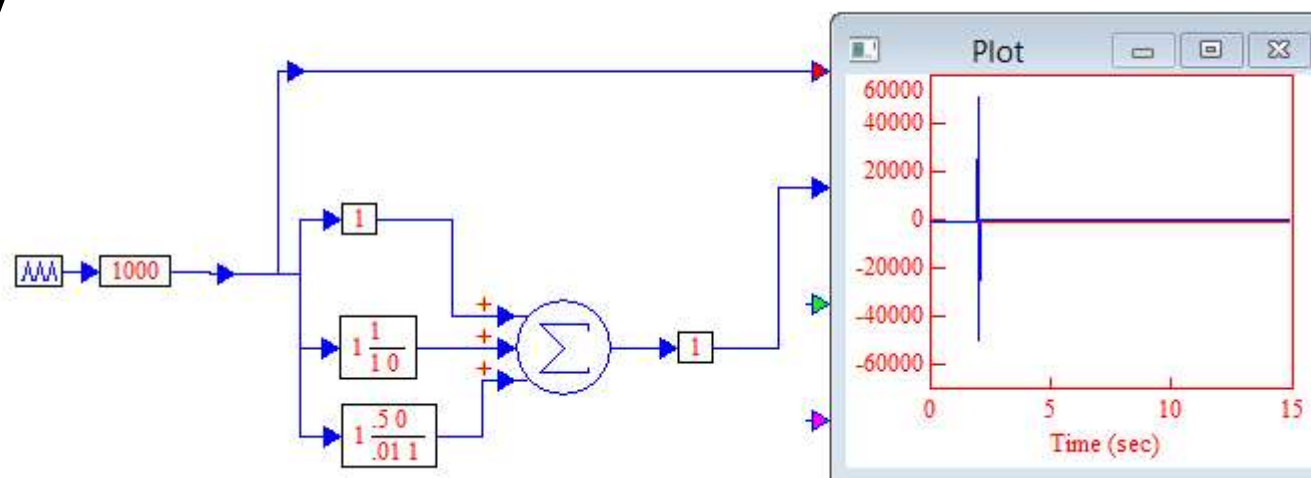
- ahol $T = \sqrt{T_I T_D} \quad \xi = \frac{1}{2} \sqrt{\frac{T_I}{T_D}}$

PID-szabályozó – ideális

- átmeneti függvény

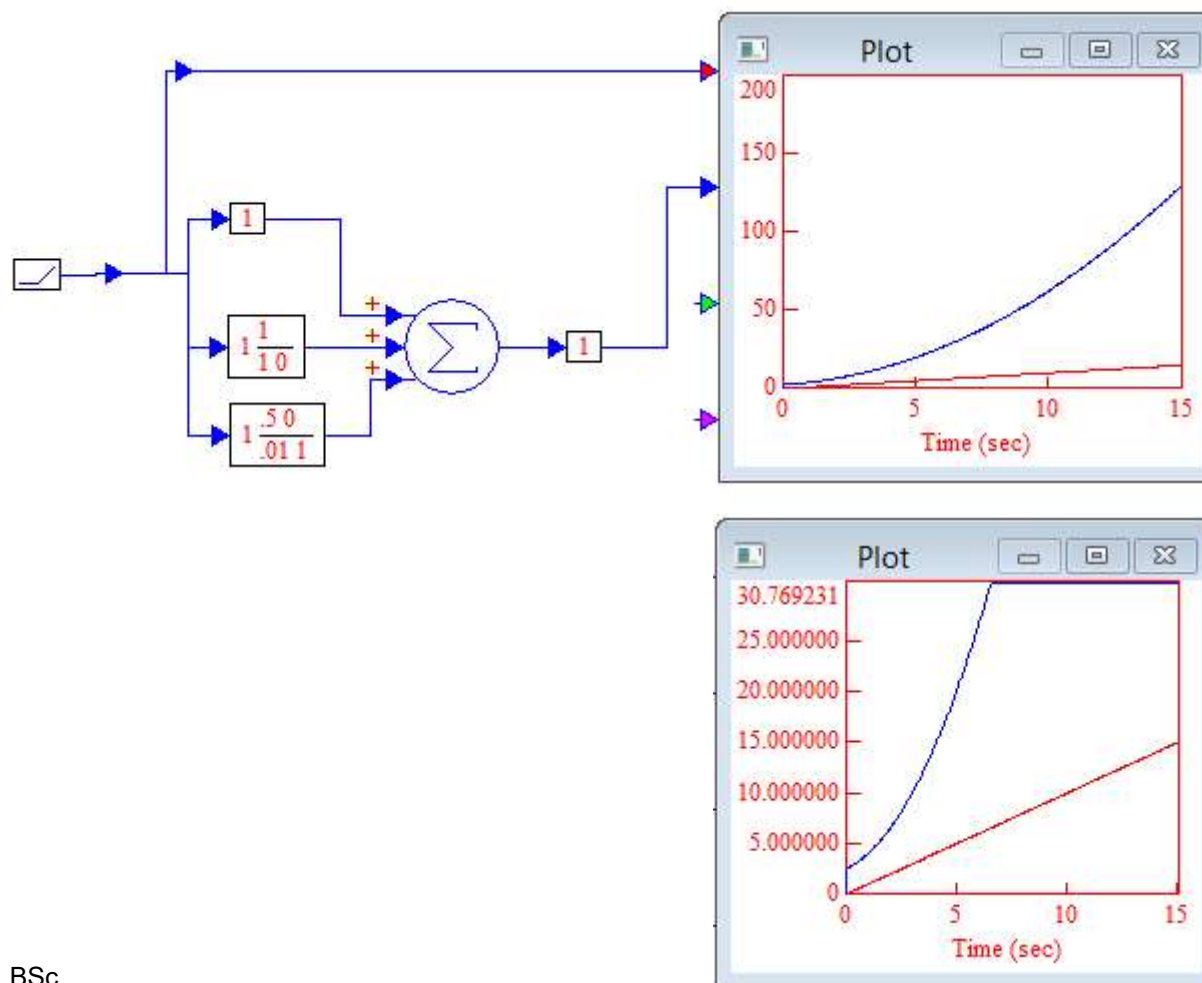

- súlyfüggvény

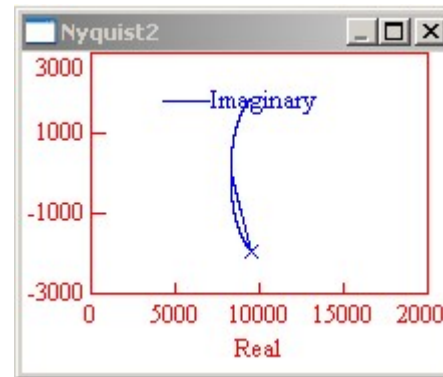
PID-szabályozó – ideális

- sebességugrás válaszfüggvény

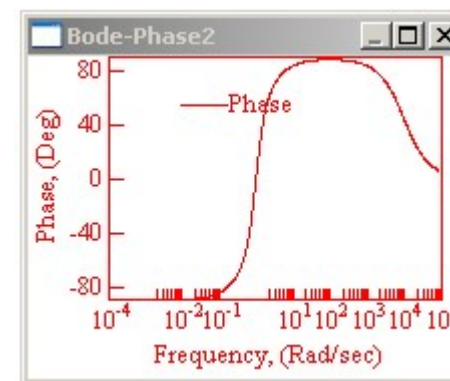
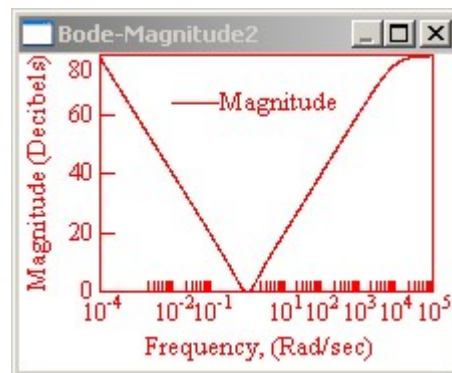

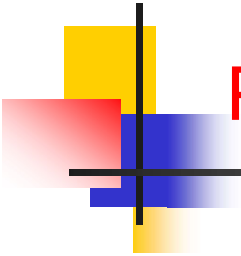
PID-szabályozó – ideális

- Nyquist-diagram

- Bode-diagram

Példa

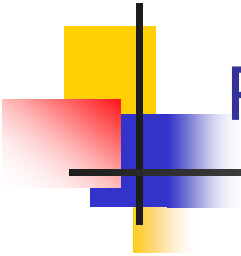

- Legyen a szabályozandó objektum átviteli függvénye a következő:

$$G_o(s) = \frac{1}{s^3 + 2.6s^2 + 2.6s + 1}$$

- megállapítható, hogy az objektum erősítése 1
- további paramétereinek megállapításához bontsuk fel

$$G_o(s) = \frac{1}{s^3 + 2.6s^2 + 2.6s + 1} = \frac{1}{(s + 1)(s^2 + 1.6s + 1)}$$

Példa

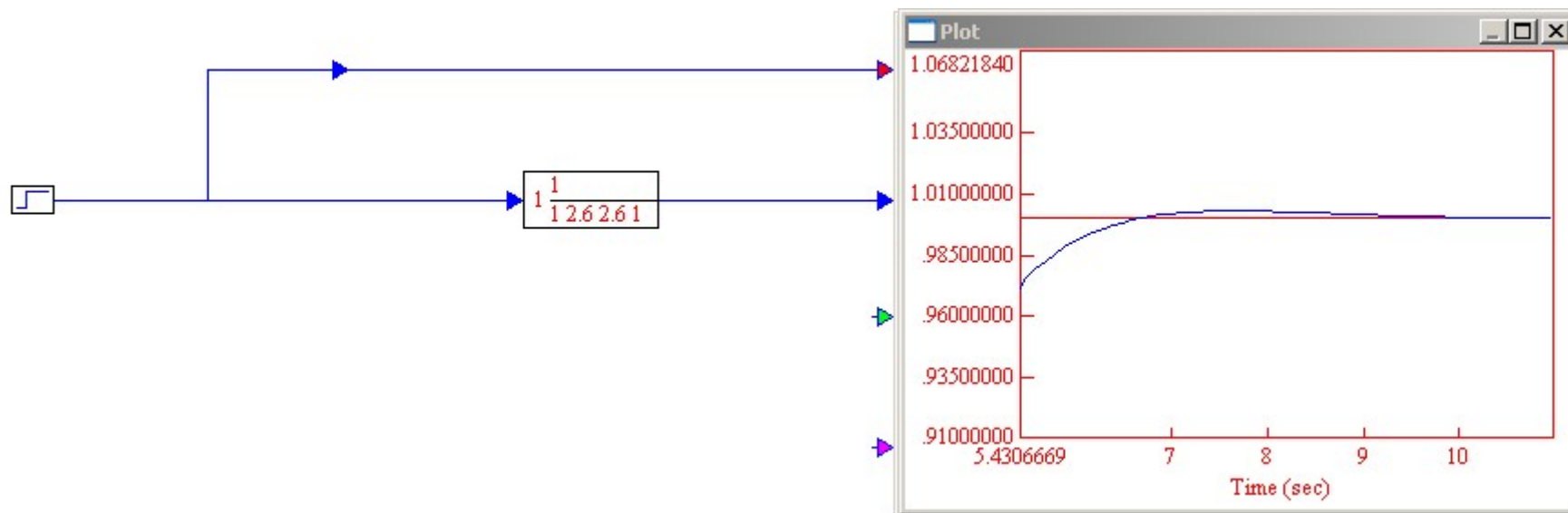

- azaz a szabályozandó objektum felfogható
  - egy elsőrendű ($\tau = 1$) és
  - egy másodrendű ($\omega_n = 1, \xi = 0,8$) tag sorba kapcsolt eredőjeként

- pólusai:
$$G_o(s) = \frac{1}{(s + 1)(s^2 + 1.6s + 1)}$$
  - $p_1 = -1$
  - $p_{2,3} = -0,8 \pm j0,6$

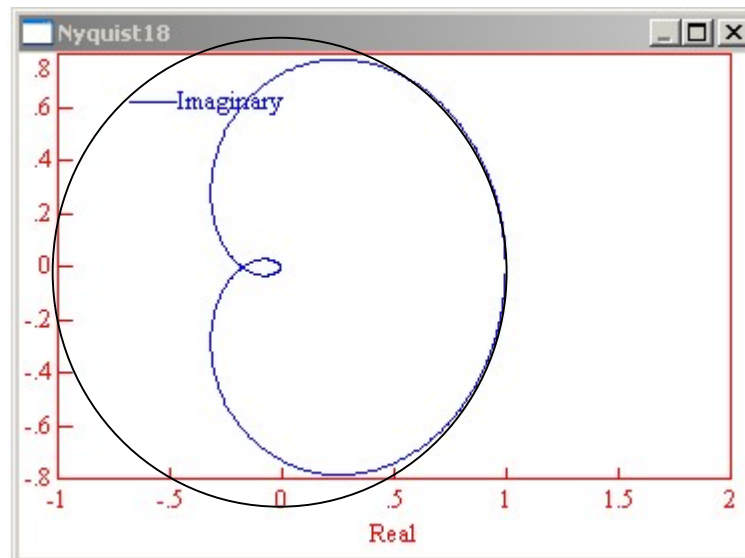
Példa

- átmeneti függvénye

Példa

- Az objektum frekvenciafüggvényei:
  - Nyquist-diagram

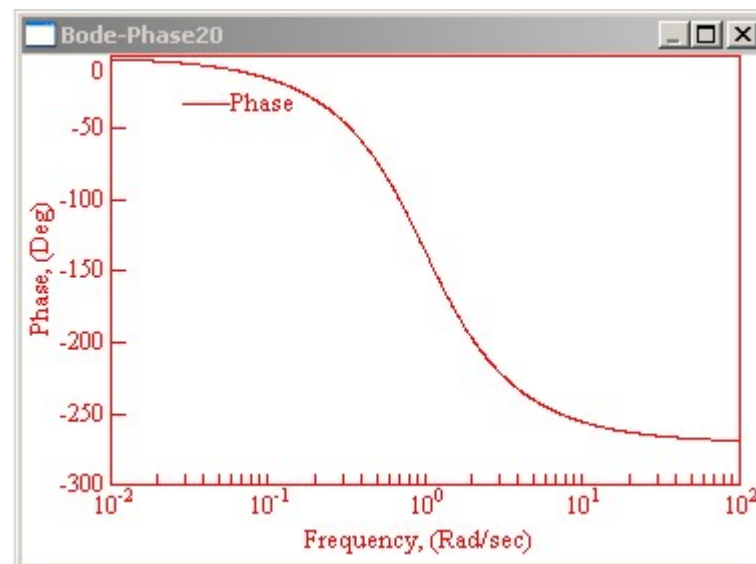
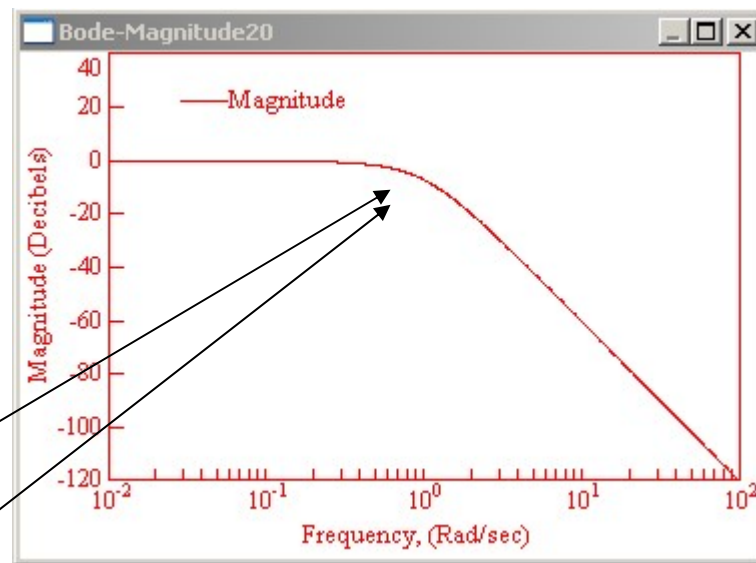
Példa

- Bode-diagram

$$\tau = 1, T = 1$$

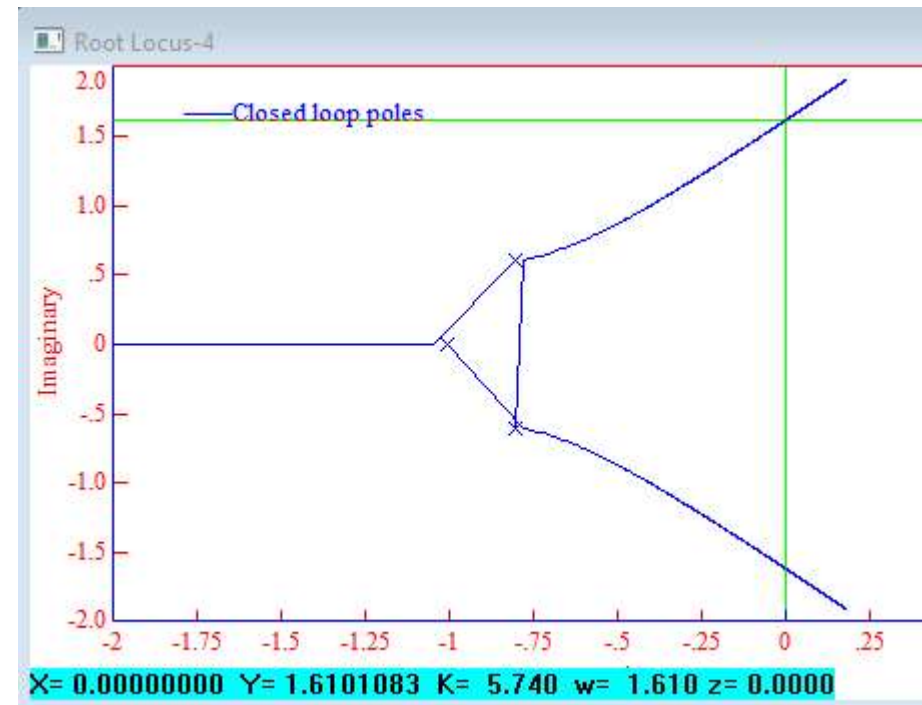
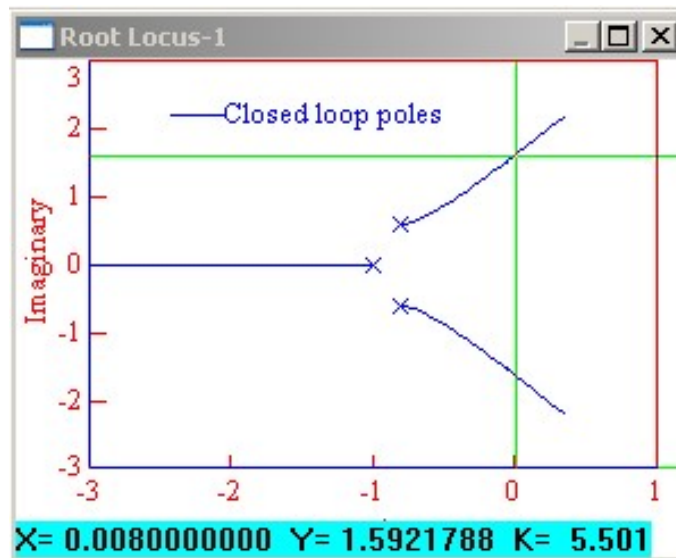
$1/\tau$

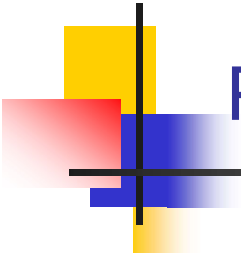
$1/T$

Példa

- gyökhelygörbe

Példa

- csatoljuk vissza negatívan az objektumot
- ekkor az átviteli függvénye

$$G_e(s) = \frac{G_O(s)}{1 + G_O(s)} = \frac{1}{s^3 + 2,6s^2 + 2,6s + 2}$$

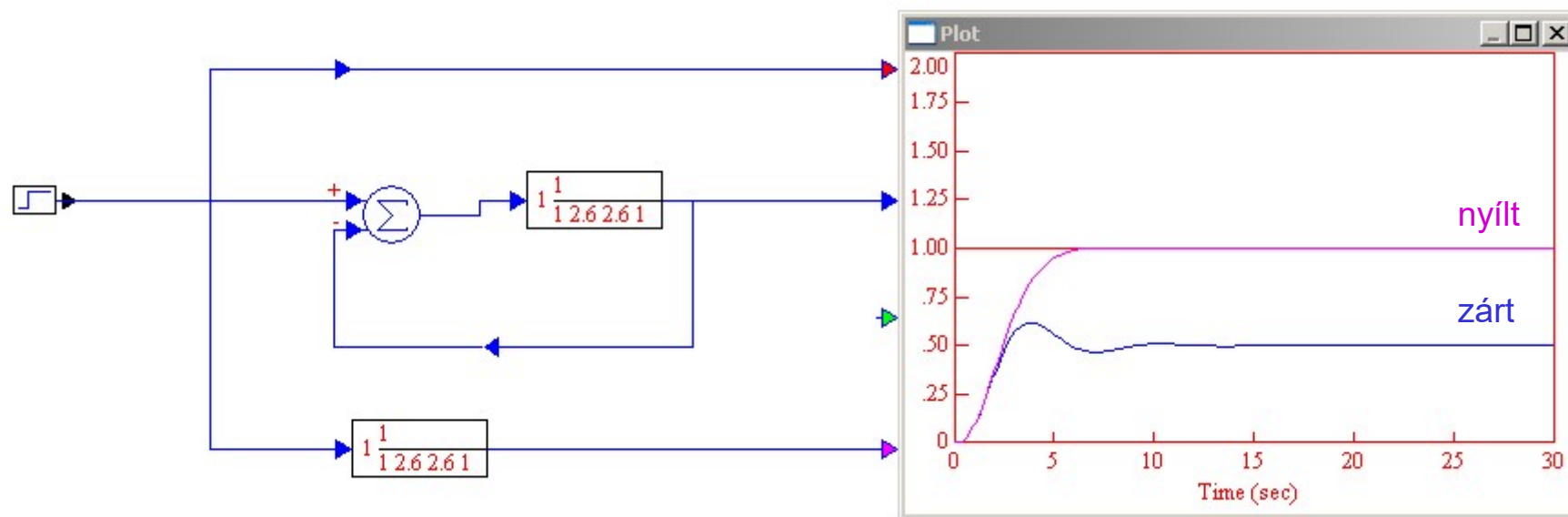
- felbontva

$$G_e(s) = \frac{1}{s^3 + 2,6s^2 + 2,6s + 2} \approx \frac{1}{(s + 1.79)(s^2 + 0,84s + 1,1764)}$$

azaz $K = 0,5$, $\tau = 0,56$, $\omega_n = 1,09$, $\xi = 0,46$

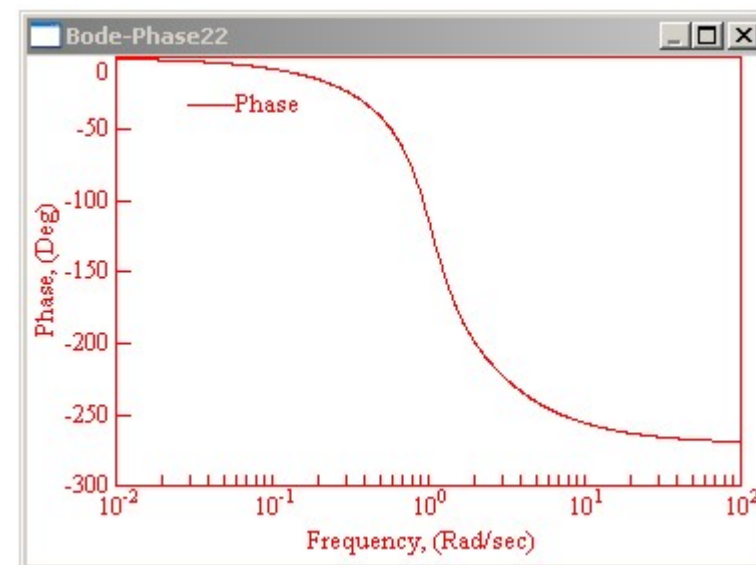
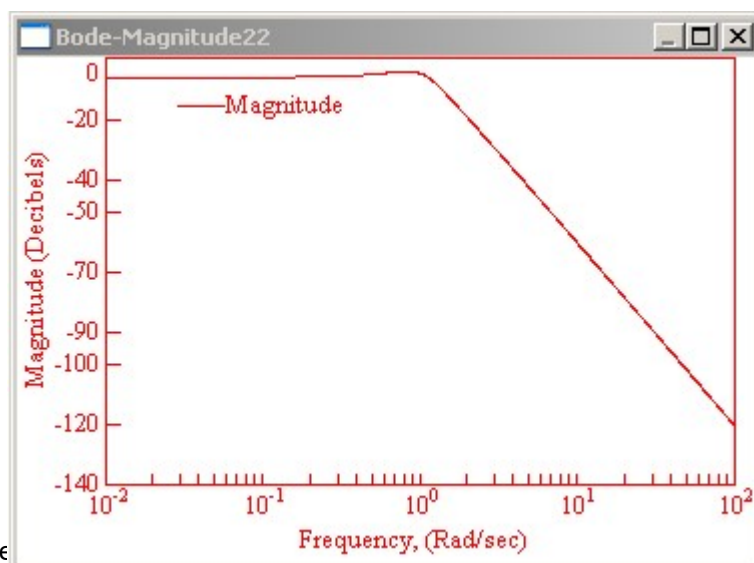
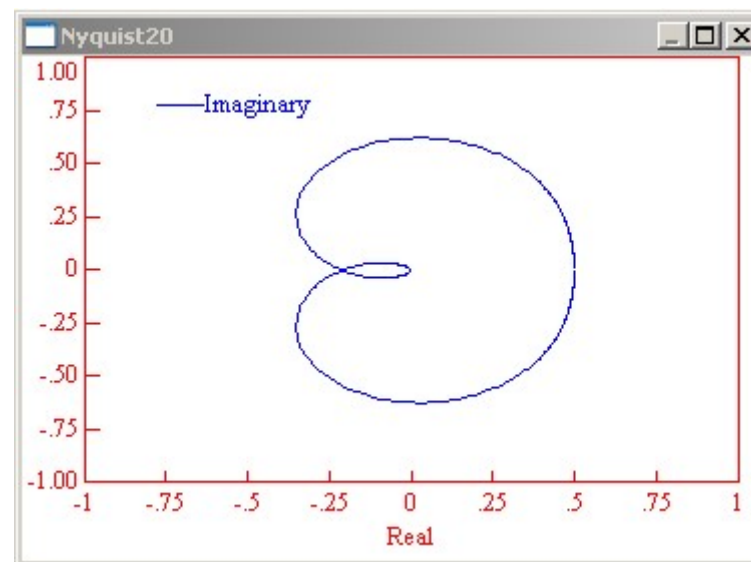
Példa

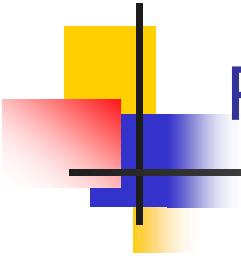
- átmeneti függvény

Példa

- (frekvenciafüggvény!!!)
  - Nyquist-diagram
  - Bode-diagram

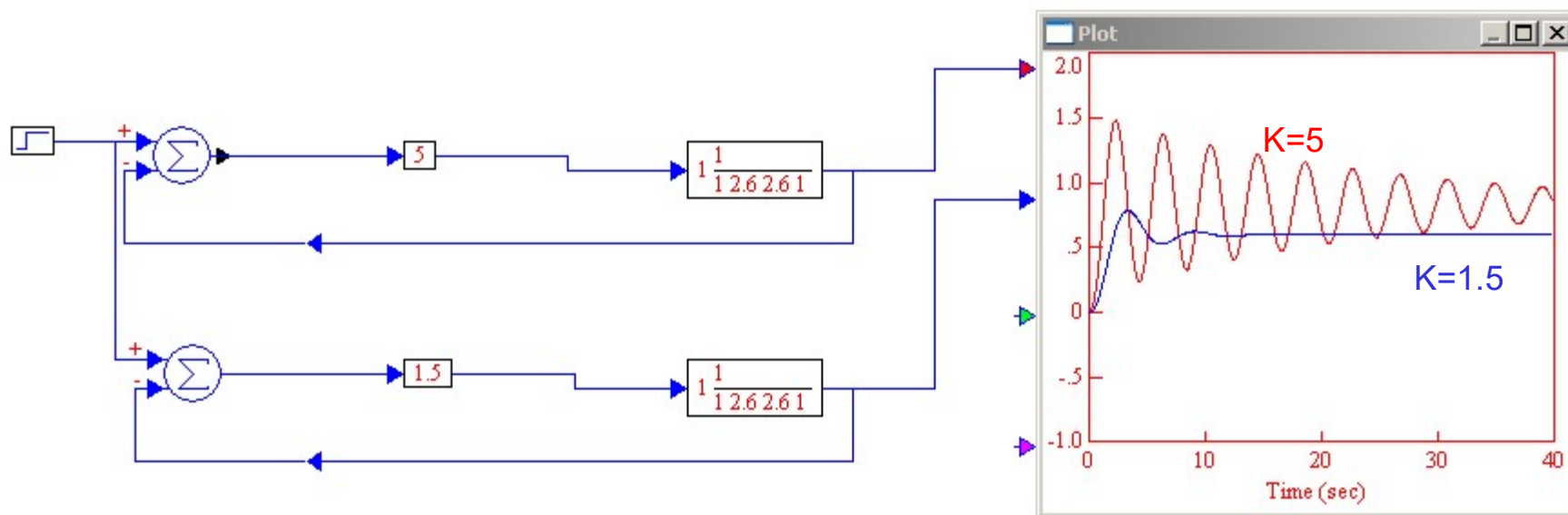
Példa – szabályozás P-szabályozóval

- Szabályzás P-szabályzóval
  - maradó szabályzási hiba mindig van
  - maximális erősítés 5,75 a szakasz gyökhelygörbéje alapján, elvi $e_{ss} \approx 15\%$
  - növekvő erősítés
    - gyorsabb felfutás
    - növekvő lengés

Példa – szabályozás P-szabályozóval

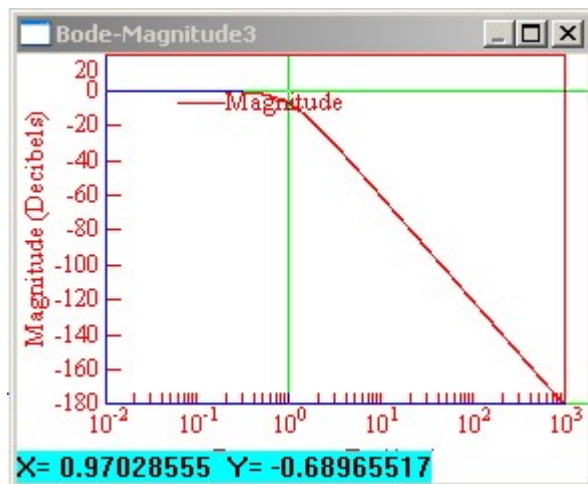
- átmeneti függvény

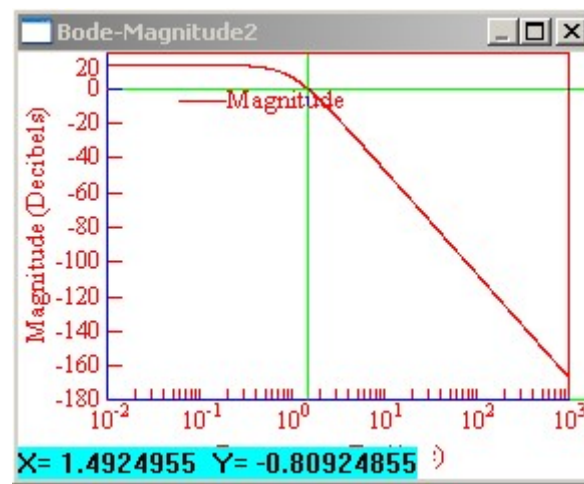
Példa – szabályozás P-szabályozóval

- Bode diagram

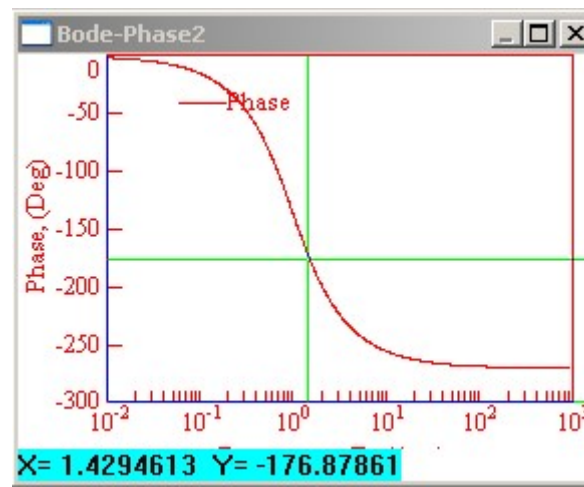
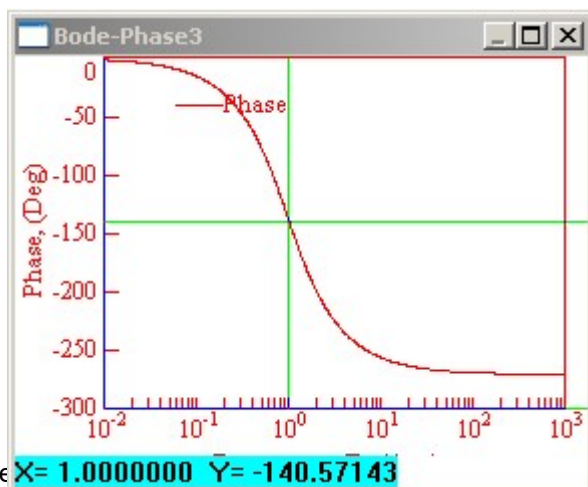
$K=1$

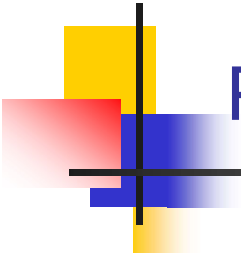

$K=5$

Irányítási

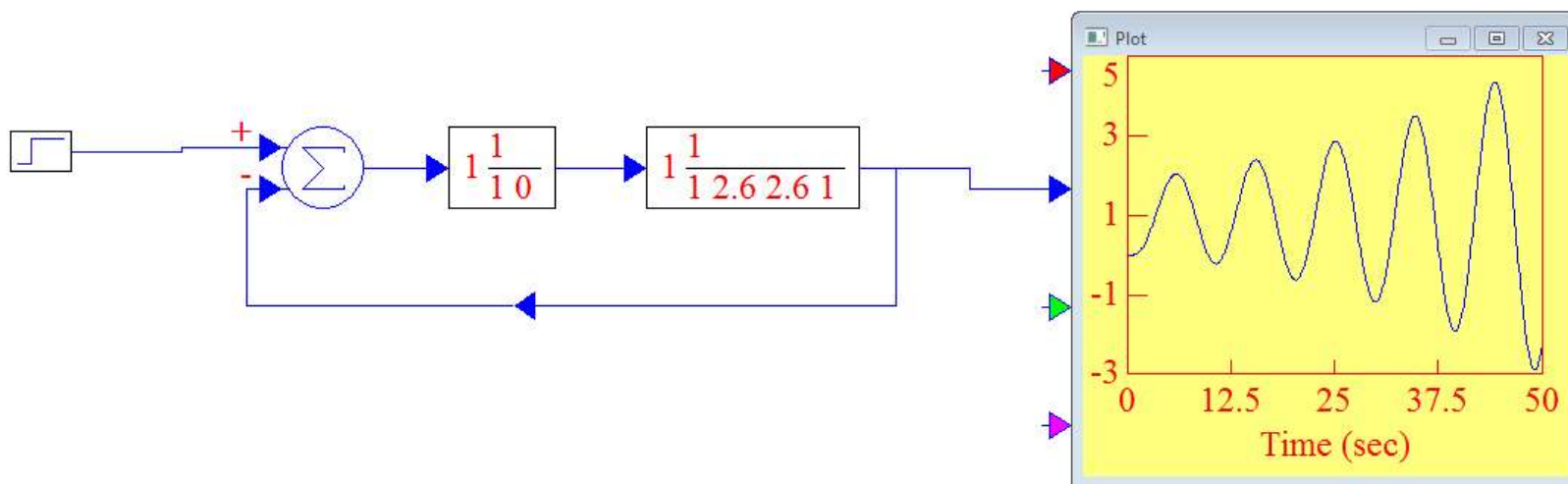
Példa – szabályozás I-szabályozóval

- Szabályzás I-szabályozóval
  - I-tag megszünteti a maradó szabályozási hibát,
    - de kis integrálási időállandó esetén erősen növelheti a lengési hajlamot, könnyen instabillá teheti már egy másodrendű esetén a visszacsatolt kört
    - nagy integrálási időállandó viszont csökkenti a lengést, de (jelentősen) növelheti a beállási időt

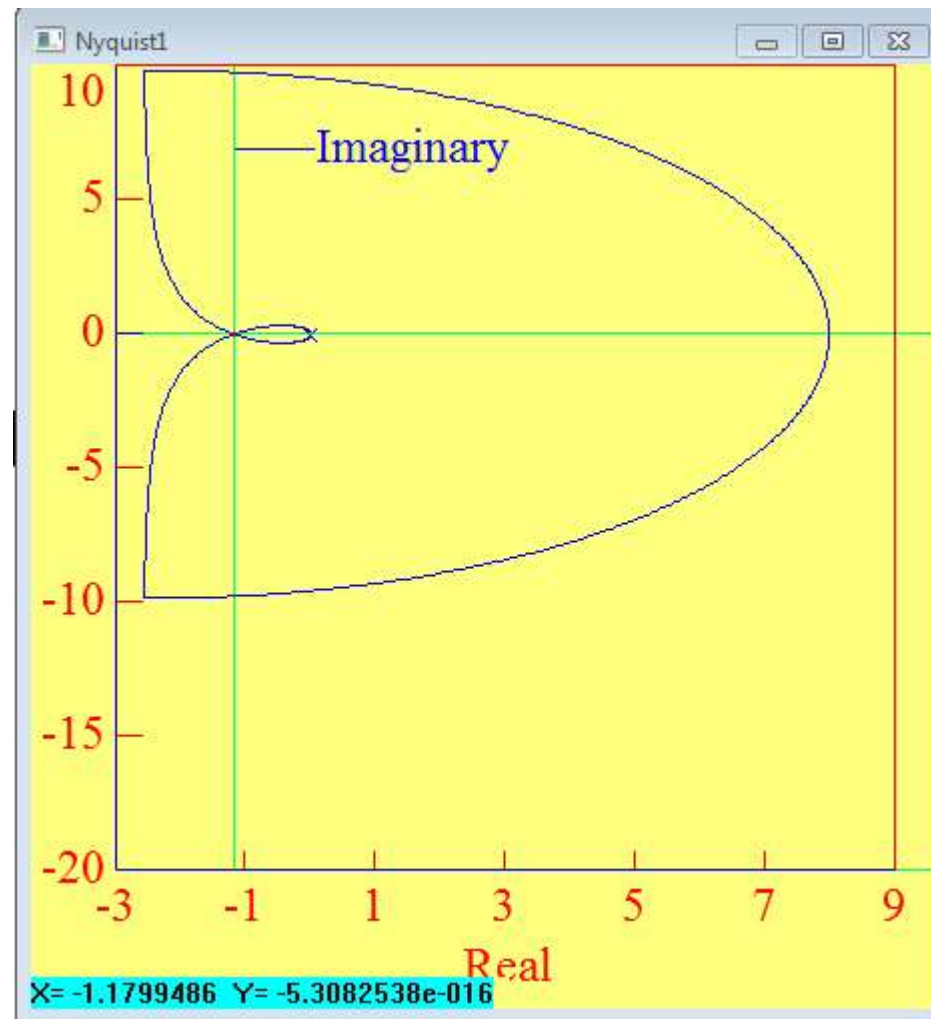
Példa – szabályozás I-szabályozóval

- átmeneti függvény I-szabályozóval

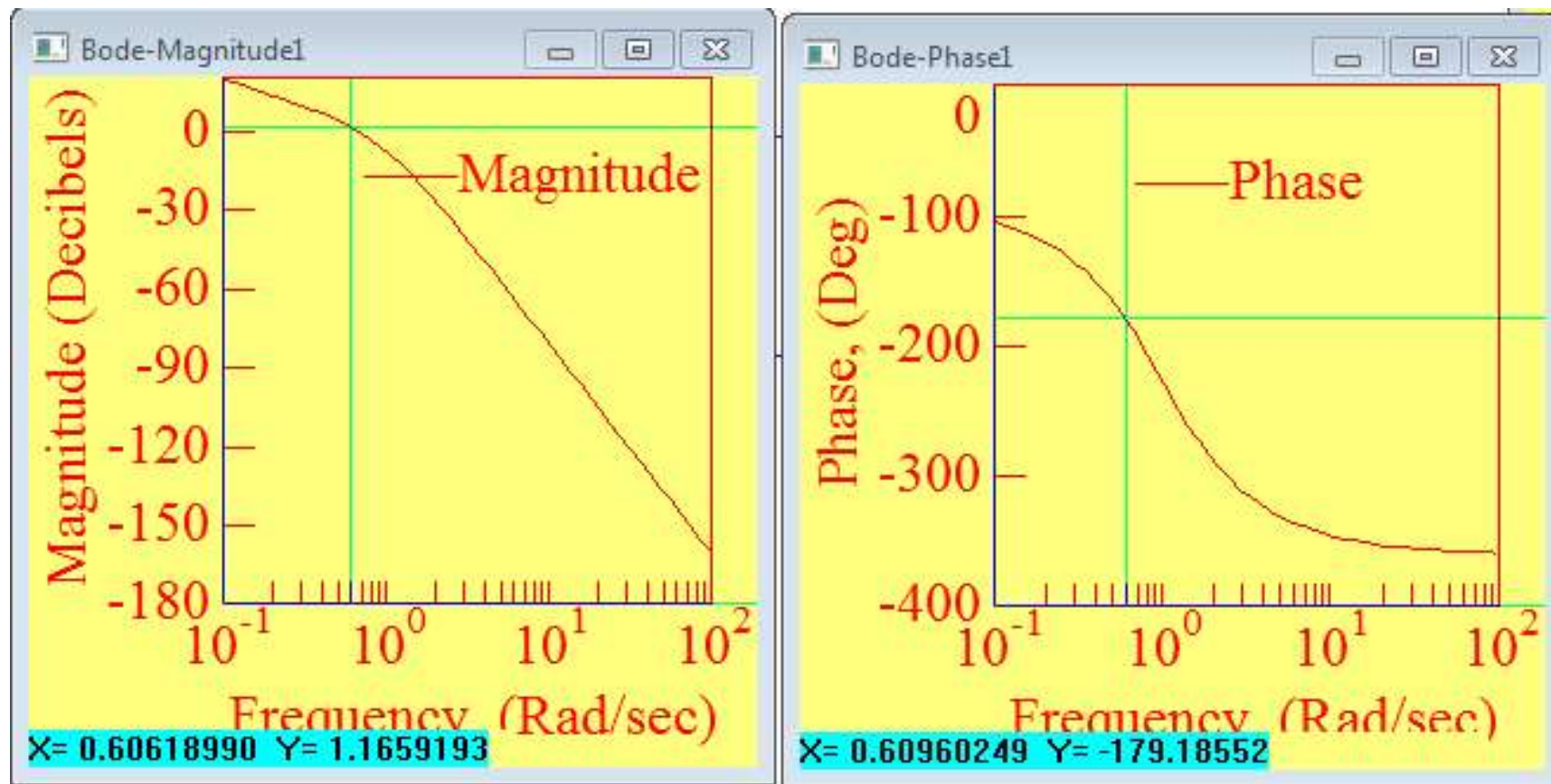
Példa – szabályozás I-szabályozóval

- Nyquist diagram

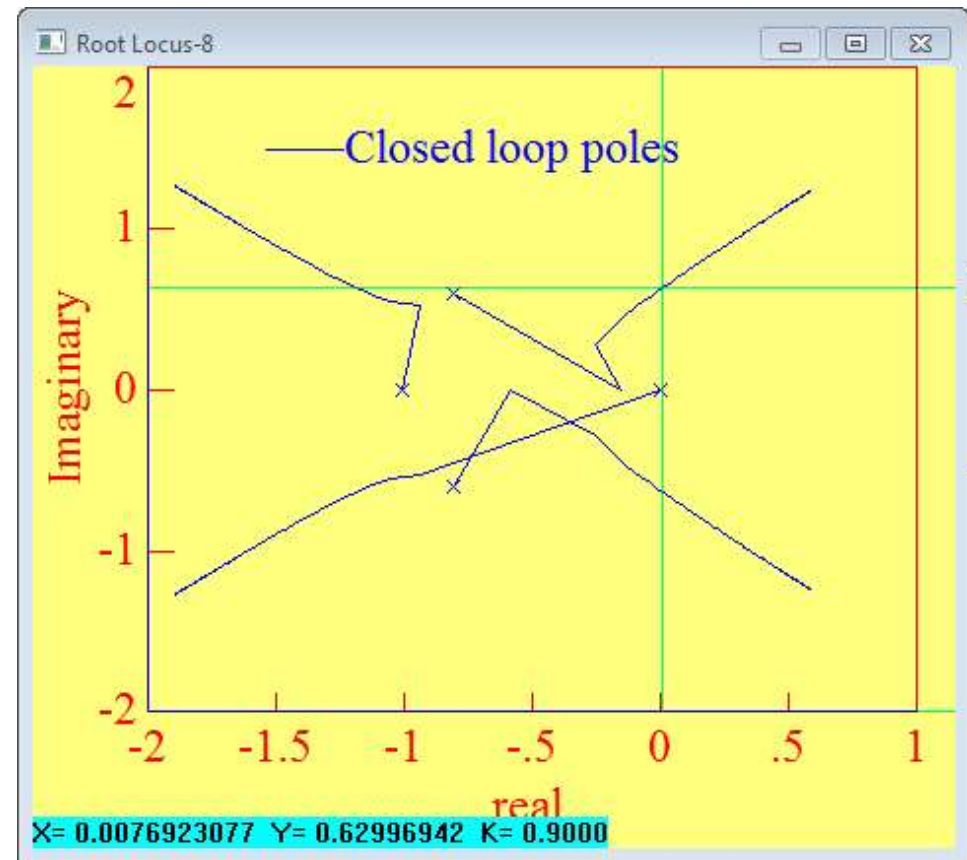
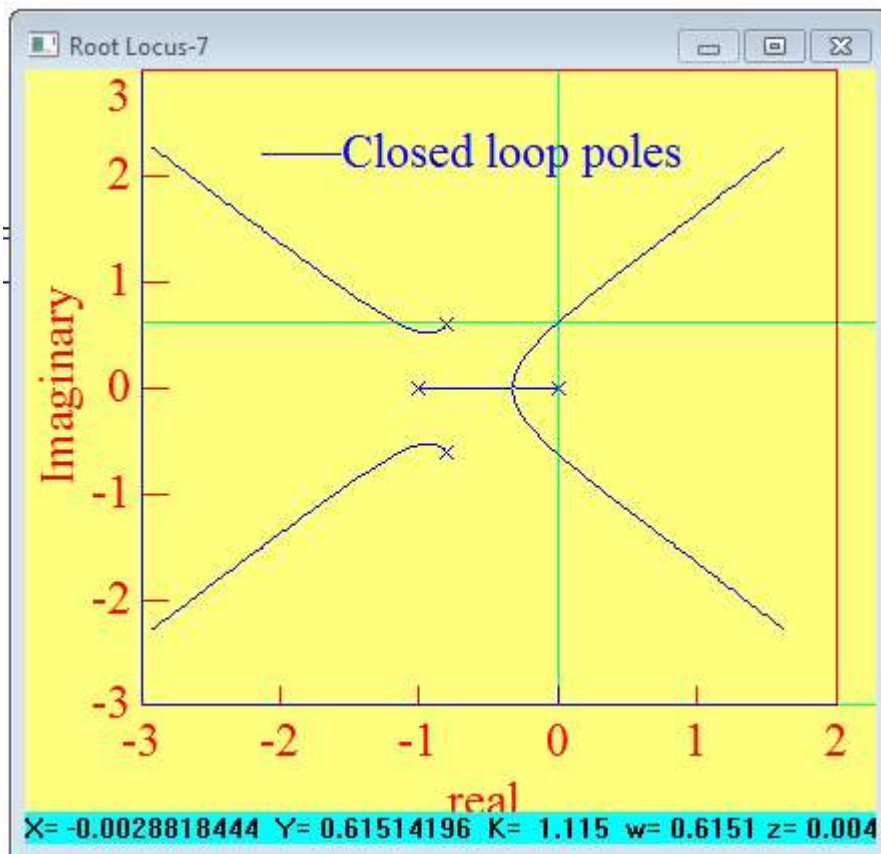
Példa – szabályozás I-szabályozóval

- Bode diagram

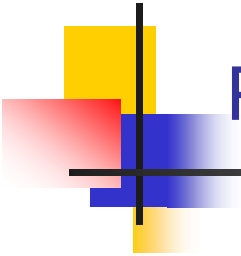

Példa – szabályozás I-szabályozóval

- Gyökhelygörbe

$$K_{\max} = 0,85 \quad T_{I \min} = 1,17$$

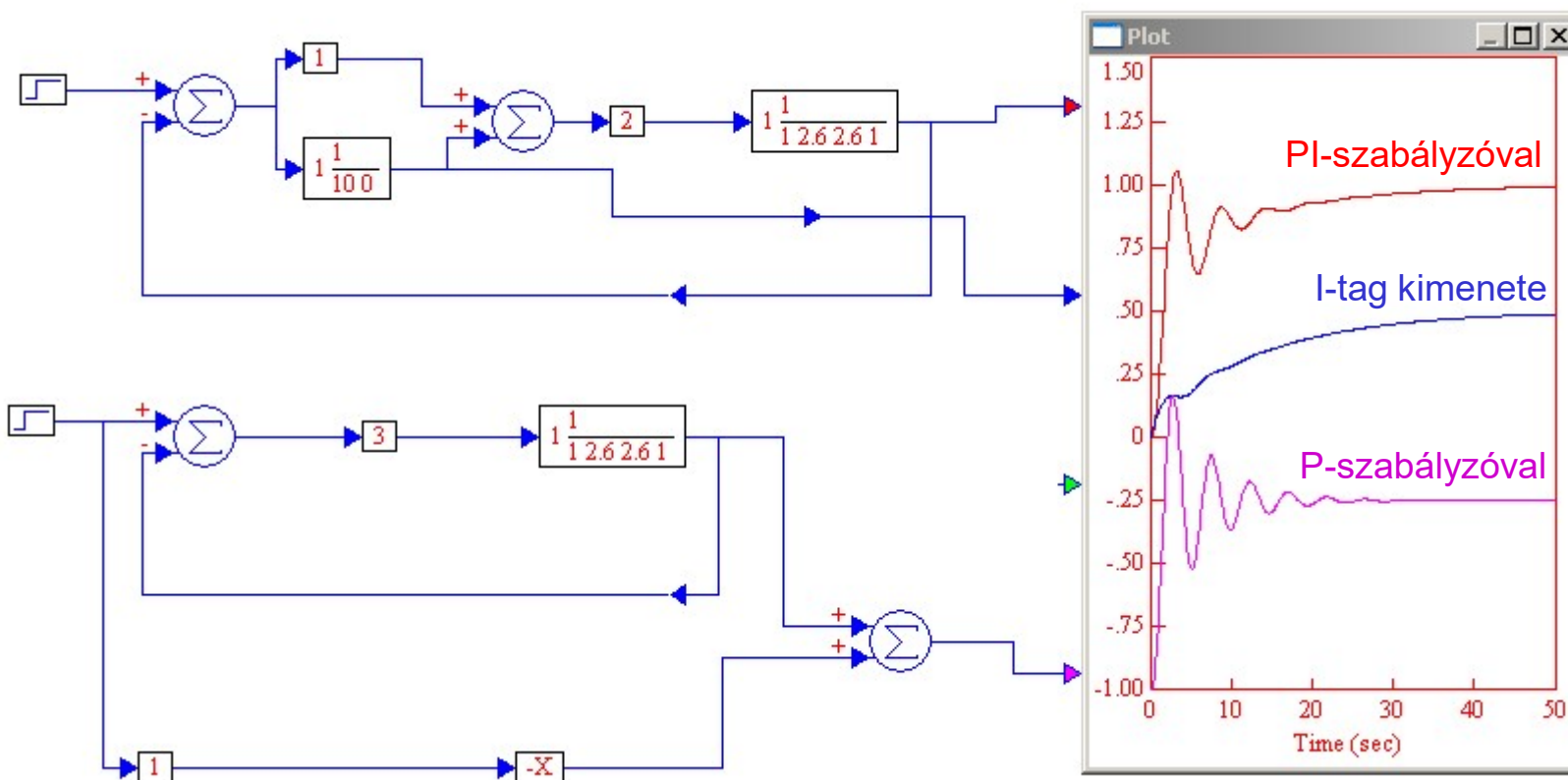
Példa – szabályozás PI-szabályozóval

- Szabályozás PI-szabályozóval
  - P-tag csökkenti a maradó szabályzási hibát, gyorsítja a működést, de növeli a lengési hajlamot
  - I-tag megszünteti a maradó szabályozási hibát,
    - de kis integrálási időállandó esetén erősen növelheti a lengési hajlamot
    - nagy integrálási időállandó viszont csökkenti a lengést, de (jelentősen) növelheti a beállási időt

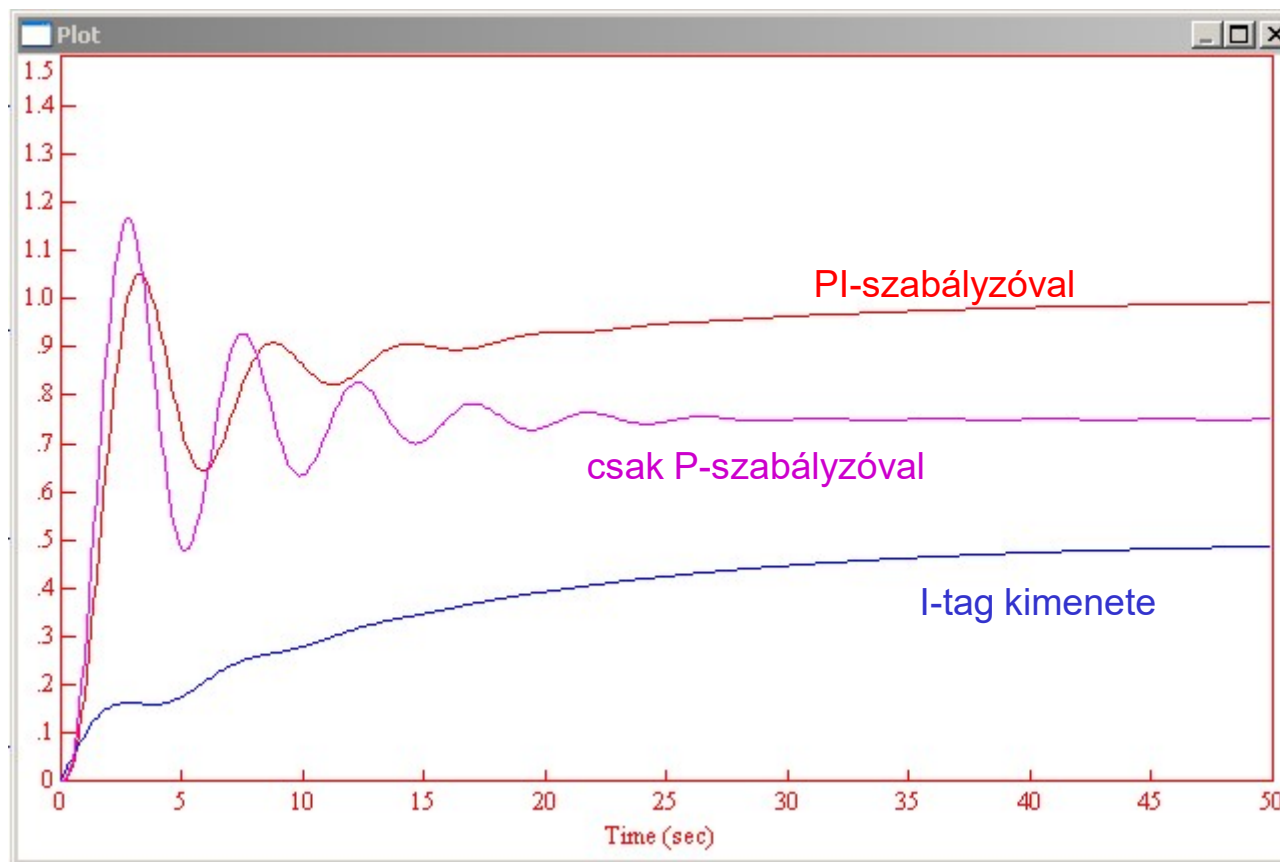
Példa – szabályozás PI-szabályozóval

- átmeneti függvény PI-szabályozóval

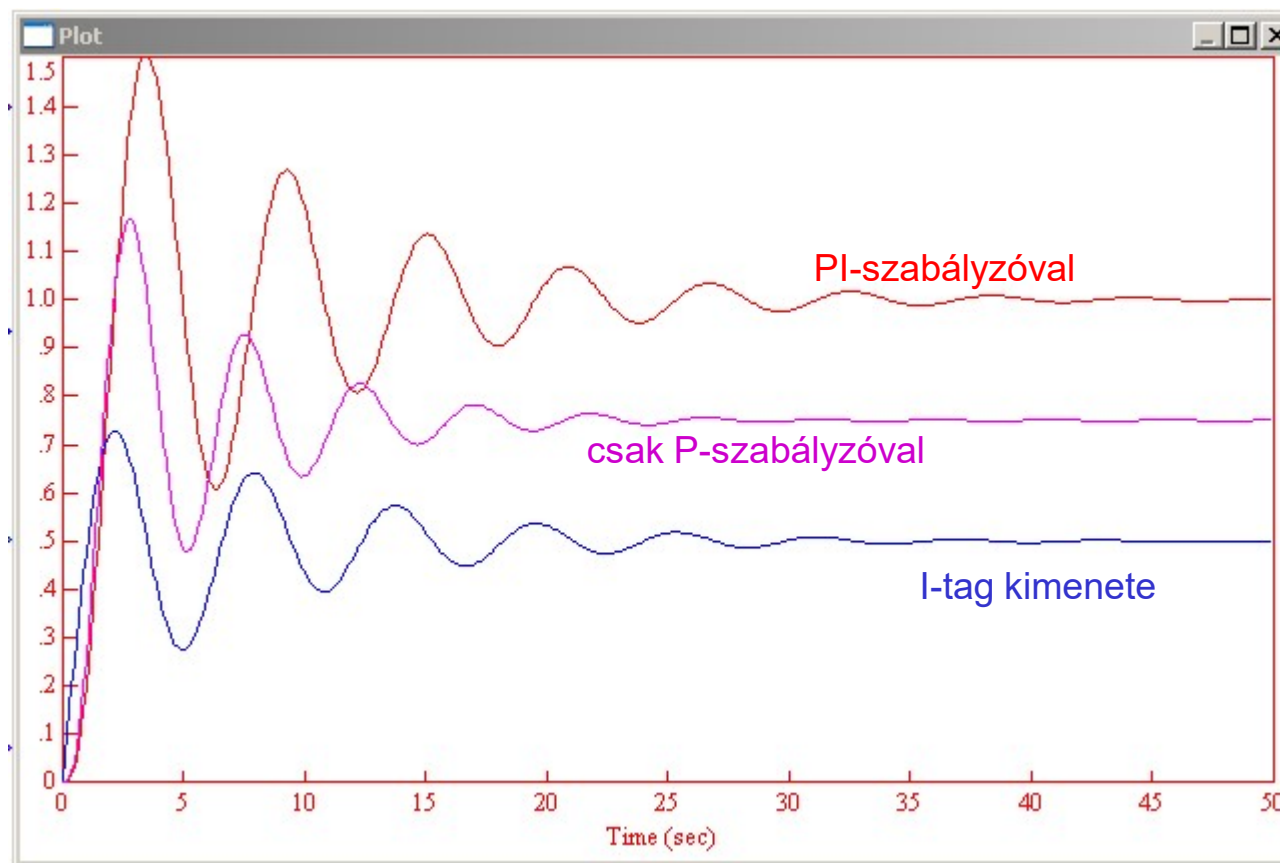
Példa – szabályozás PI-szabályozóval

- átmeneti függvény PI-szabályzóval ($T_I=10$, $K=2$)

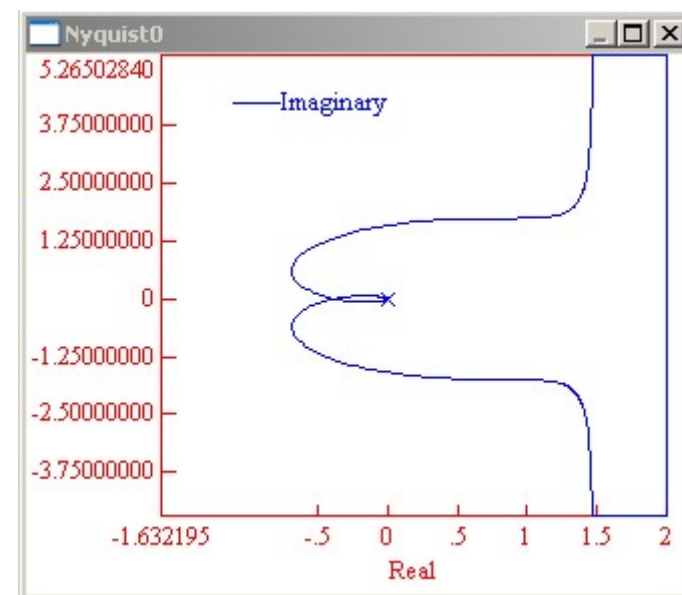
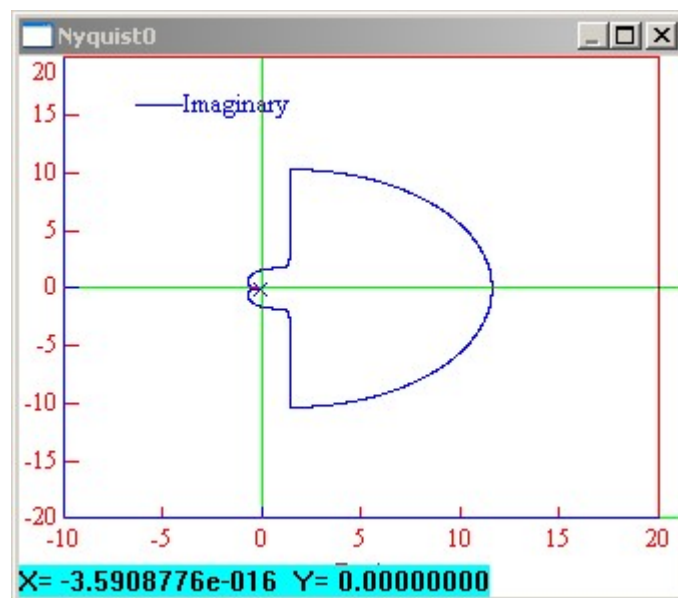
Példa – szabályozás PI-szabályozóval

- átmeneti függvény PI-szabályozóval ($T_I=2$, $K=2$)

Példa – szabályozás PI-szabályozóval

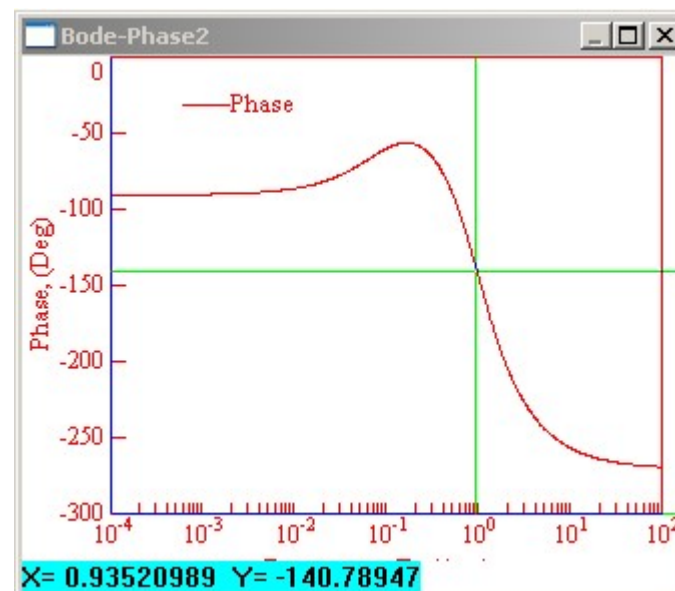
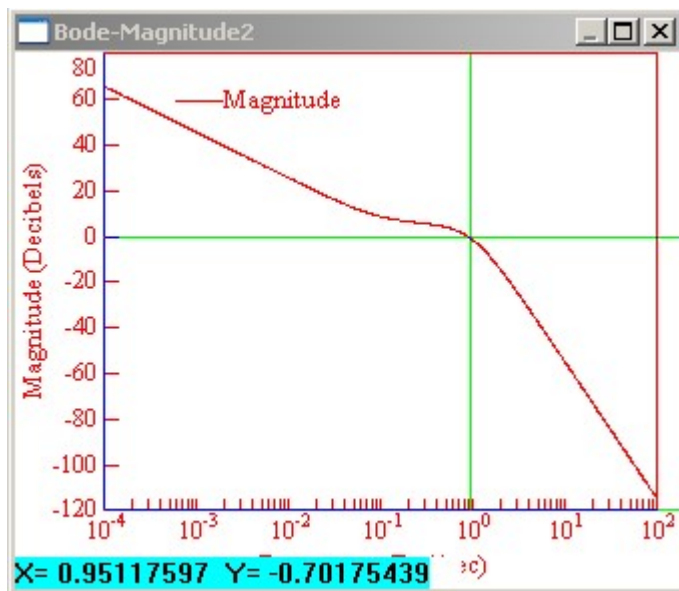
- Nyquist-diagram

$$G_e(j\omega) = \frac{20j\omega + 2}{10(j\omega)^4 + 26(j\omega)^3 + 26(j\omega)^2 + 10j\omega}$$

Példa – szabályozás PI-szabályozóval

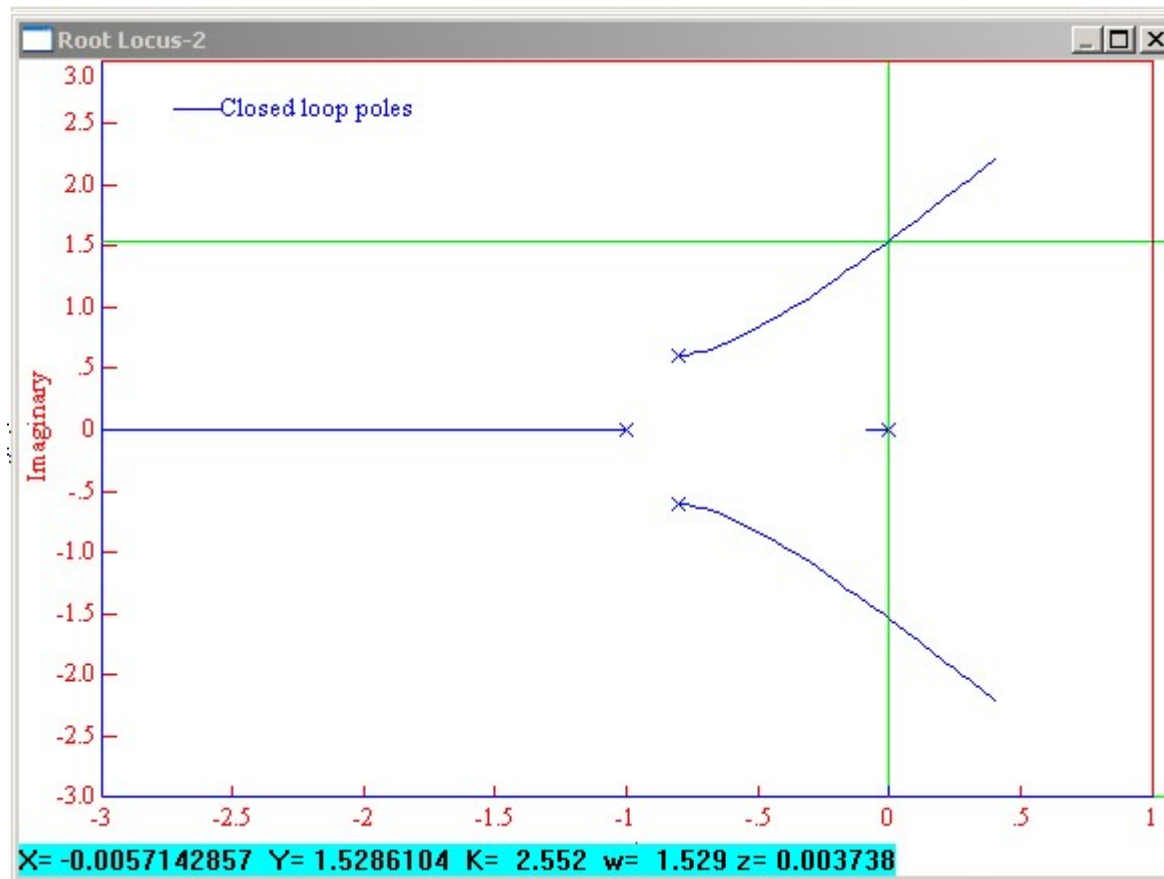
- Bode-diagram

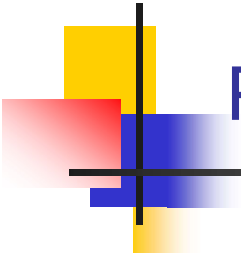

$$G_e(j\omega) = \frac{1}{10j\omega} (20j\omega + 2) \frac{1}{(j\omega)^3 + 2.6(j\omega)^2 + 2.6j\omega + 1}$$

Példa – szabályozás PI-szabályozóval

- gyökhelygörbe

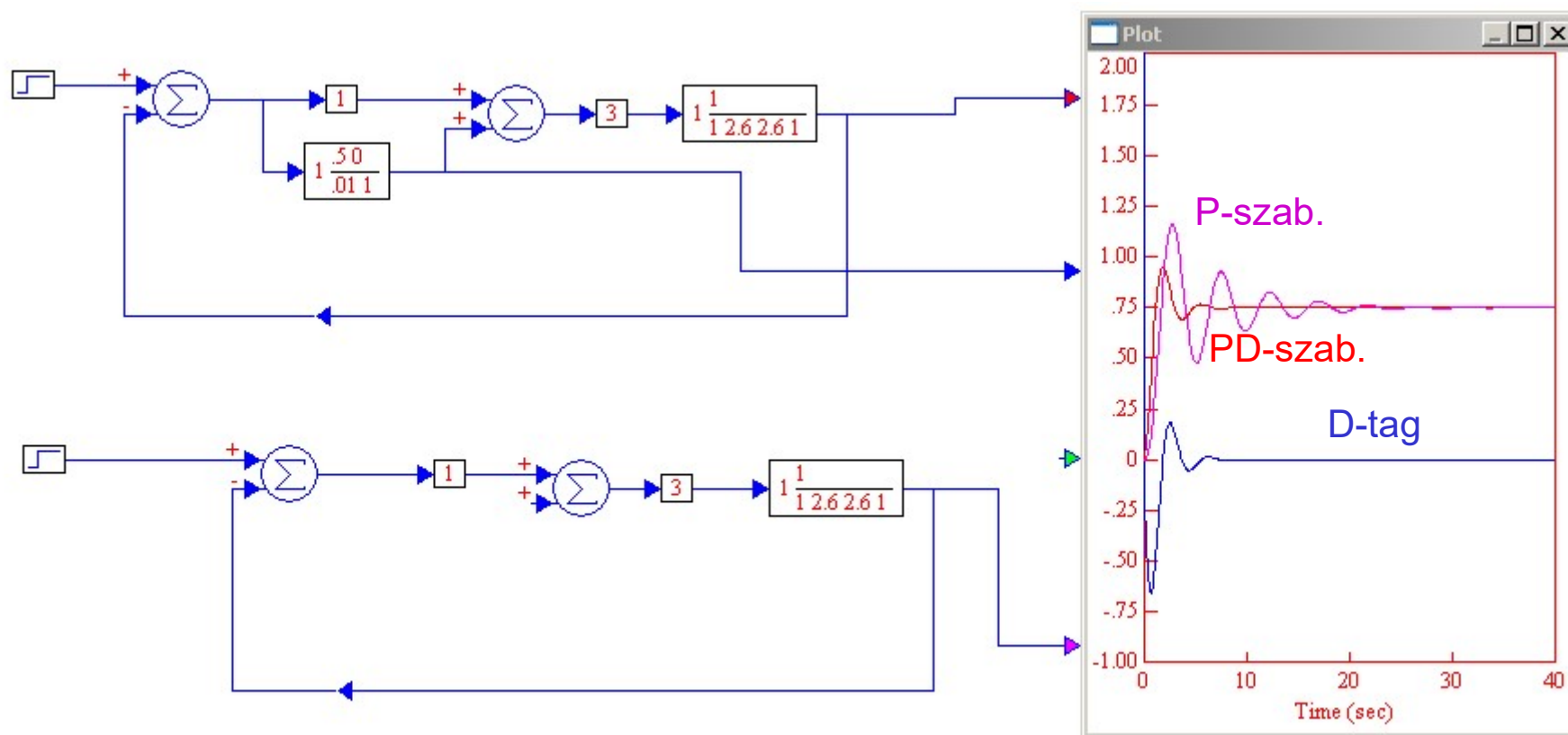
Példa – szabályozás PD-szabályozóval

- Szabályzás PD-szabályozóval
  - P-tag csökkenti a maradó szabályozási hibát, gyorsítja a működést, de ugyanakkor növeli a lengési hajlamot
  - D-tag csökkenti a lengési hajlamot és gyorsítja a rendszer működését

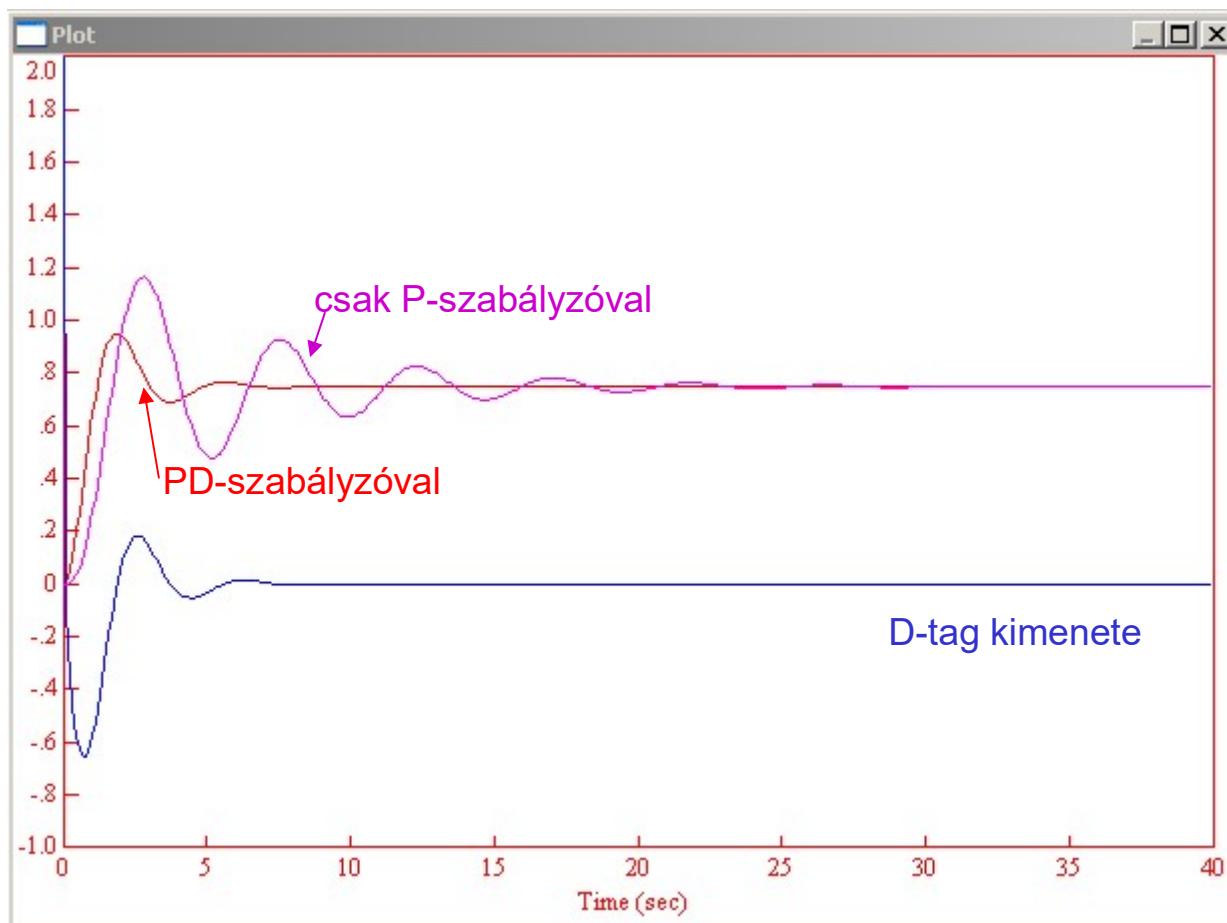
Példa – szabályozás PD-szabályzóval

- átmeneti függvény PD-szabályozóval

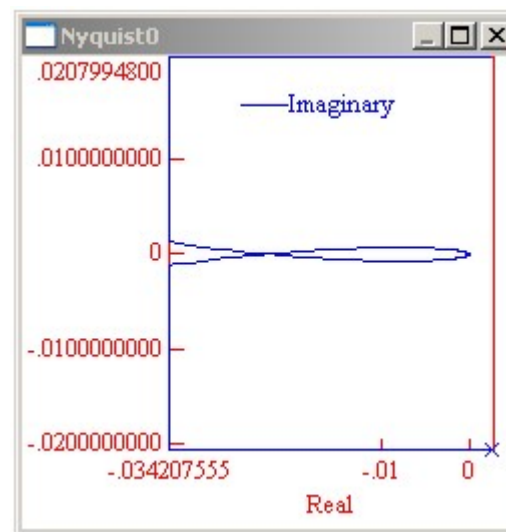
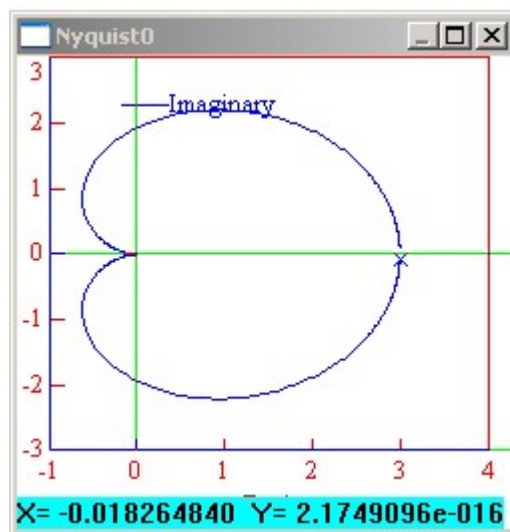
Példa – szabályozás PD-szabályozóval

- átmeneti függvény PD-szabályozóval

Példa – szabályozás PD-szabályozóval

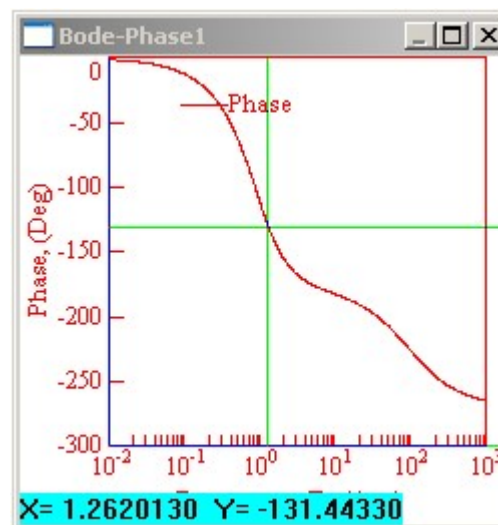
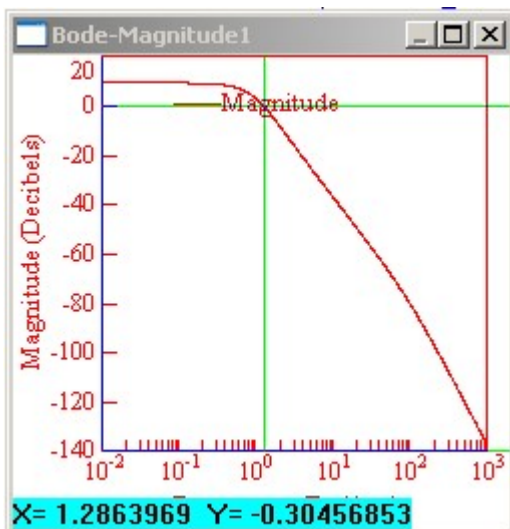
- frekvenciafüggvények
  - Nyquist-diagram

$$G_e(j\omega) = \frac{5,01j\omega + 1}{0,01(j\omega)^4 + 1,026(j\omega)^3 + 2,626(j\omega)^2 + 2,61j\omega + 1}$$

Példa – szabályozás PD-szabályozóval

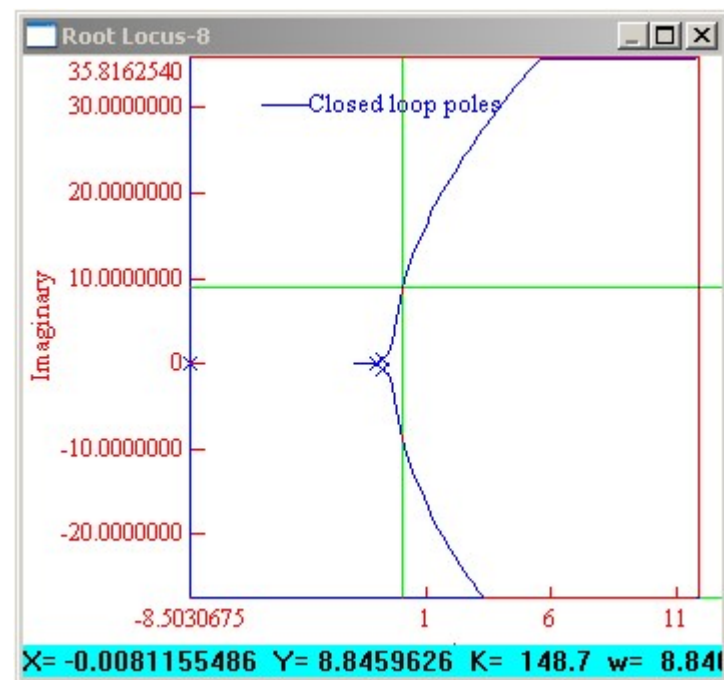
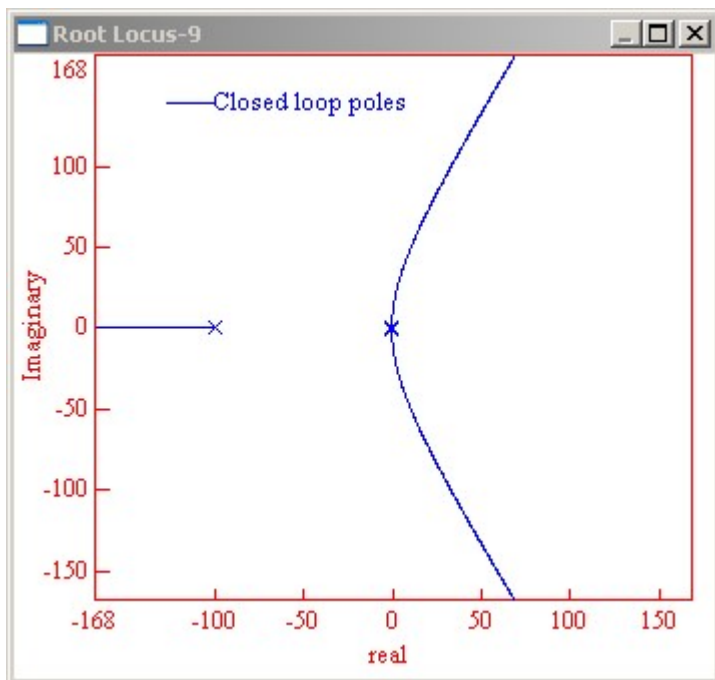
- Bode-diagram

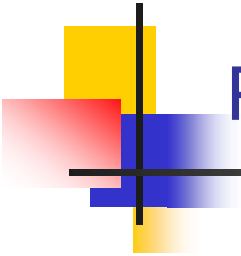

$$G_e(j\omega) = \frac{1}{0,01j\omega + 1} (5,01j\omega + 1) \frac{1}{(j\omega)^3 + 2,6(j\omega)^2 + 2,6j\omega + 1}$$

Példa – szabályozás PD-szabályozóval

- gyökhelygörbe

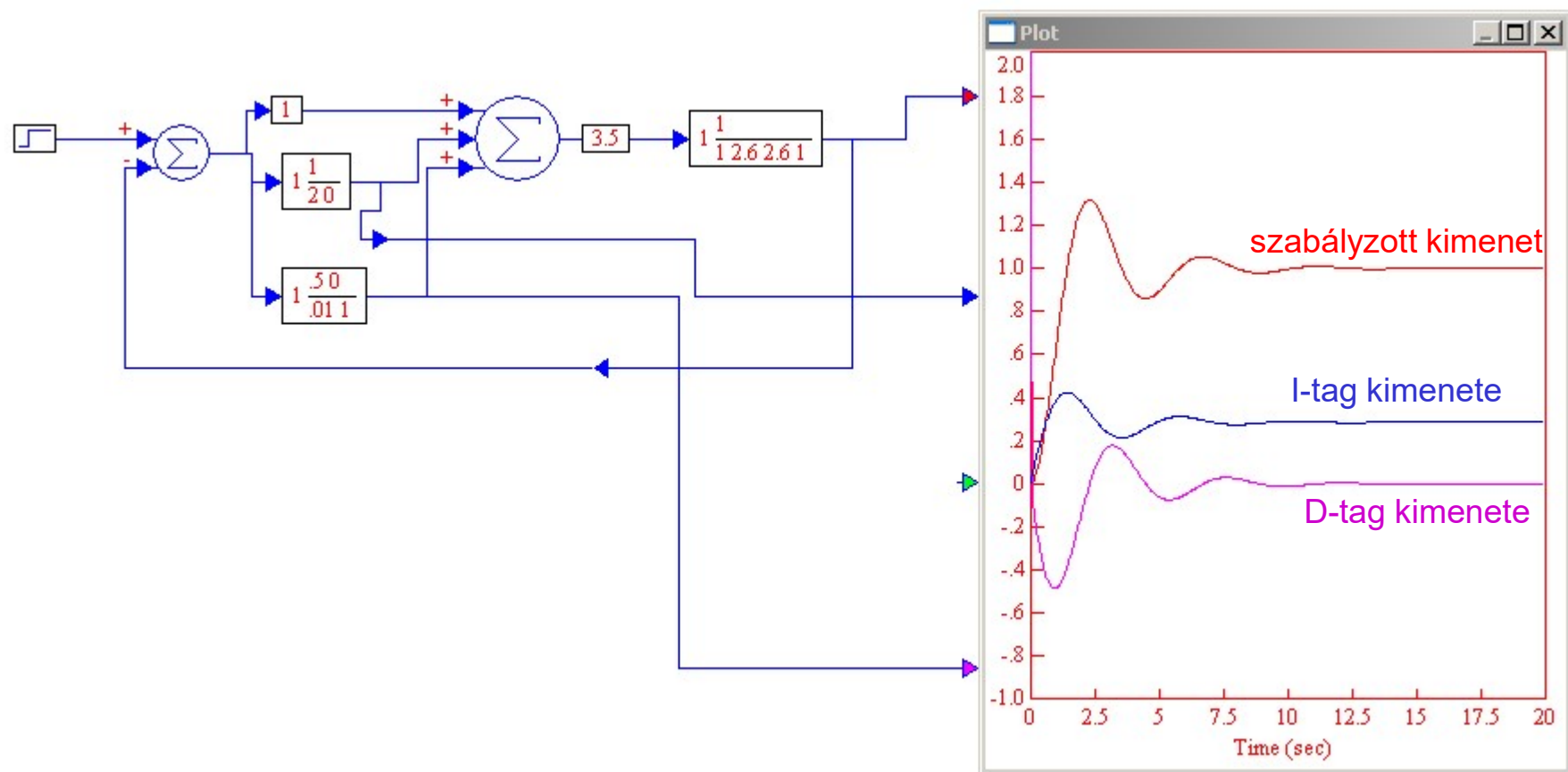
Példa – szabályozás PID-szabályozóval

- Szabályzás PID-szabályozóval
  - P-tag csökkenti a maradó szabályozási hibát, gyorsítja a működést, de növeli a lengési hajlamot
  - I-tag megszünteti a maradó szabályozási hibát, nagy integrálási időállandó esetén csökkenti a lengést, de (jelentősen) növelheti a beállási időt
  - D-tag csökkenti a lengési hajlamot és gyorsítja a rendszer működését

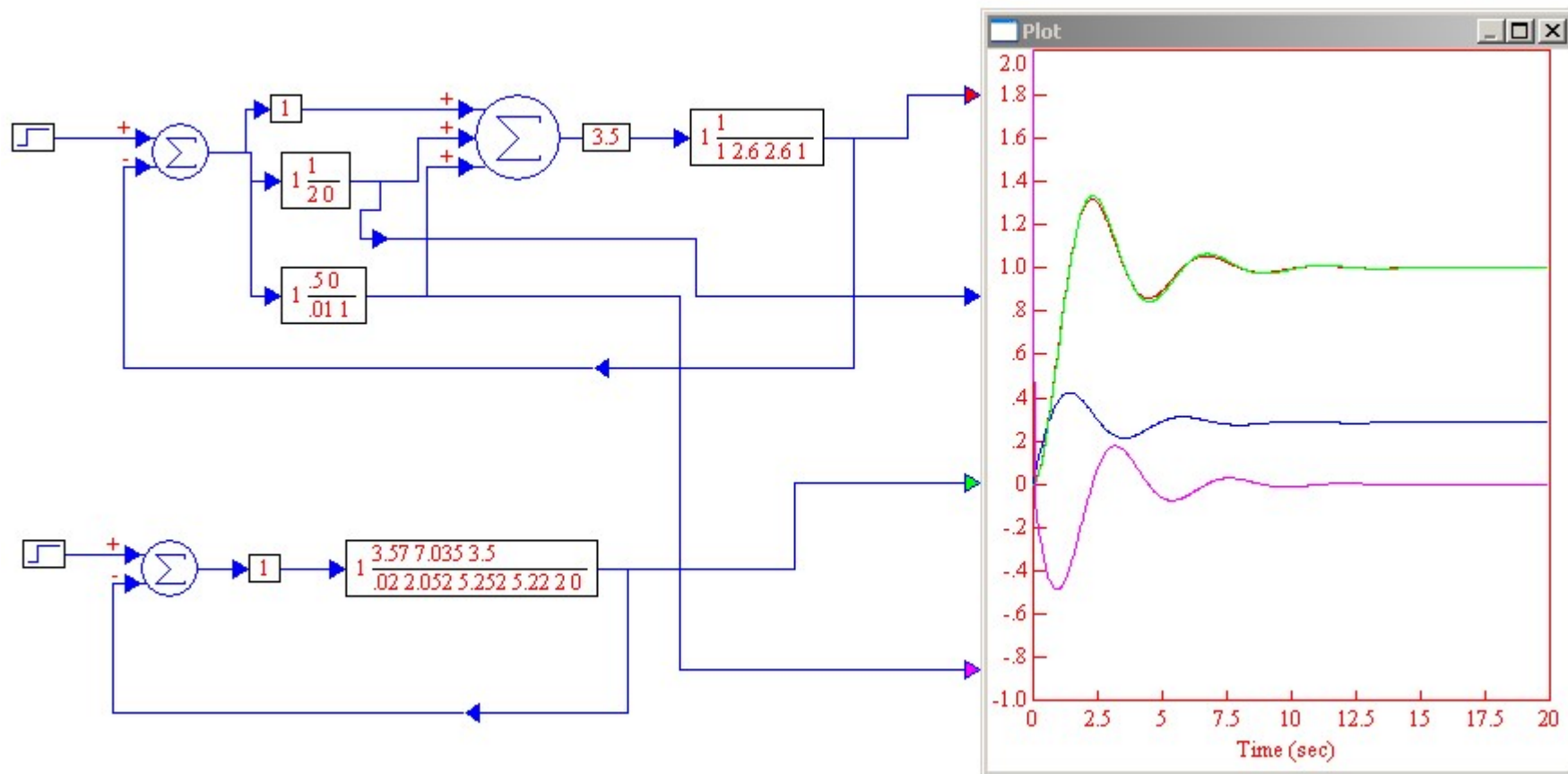
Példa – szabályozás PID-szabályozóval

- átmeneti függvény

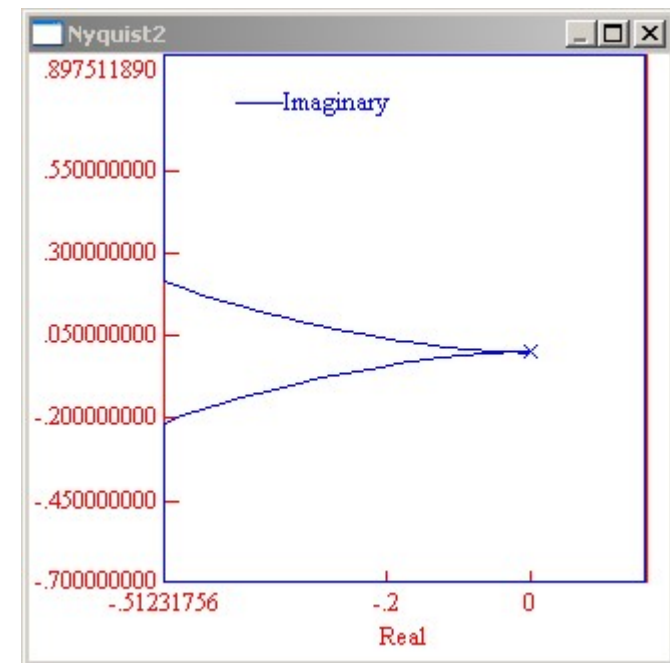
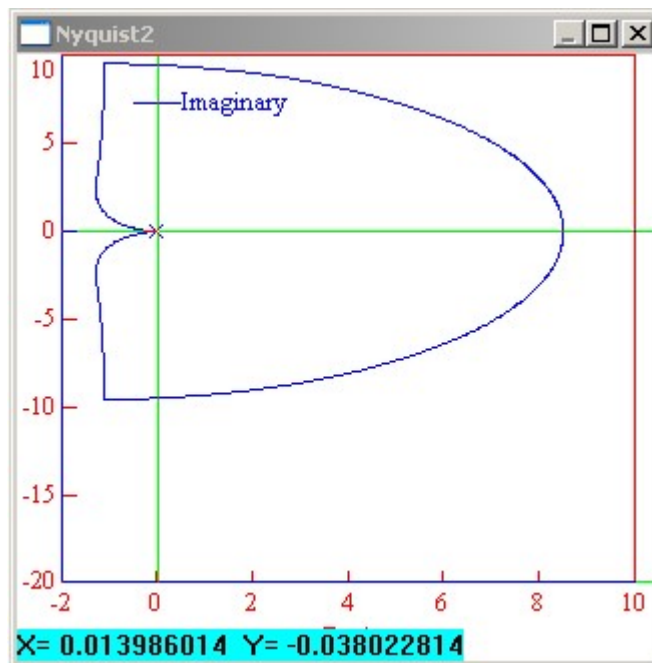
Példa – szabályzás PID-szabályozóval

- eredő átviteli függvény frekvencia és gyökhelygörbe vizsgálatokhoz

Példa – szabályzás PID-szabályozóval

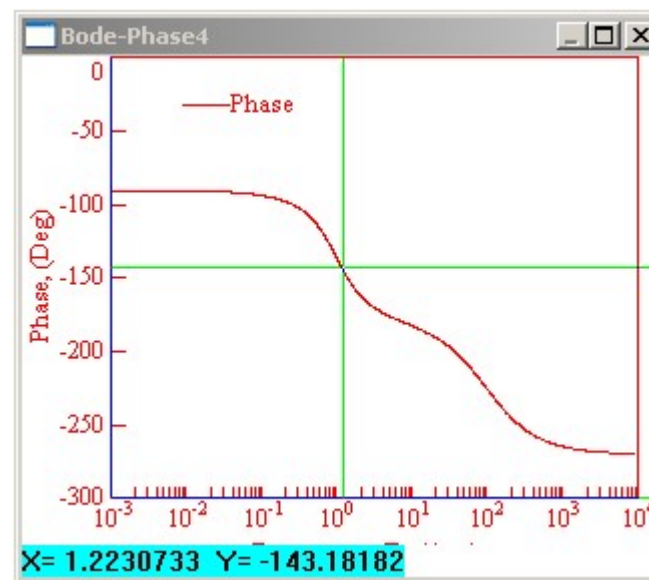
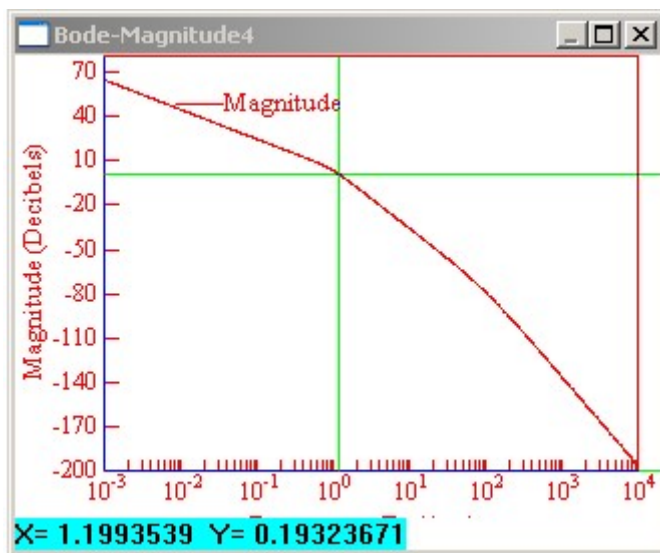
- Nyquist-diagram

$$G_e(j\omega) = \frac{3,57(j\omega)^2 + 7,035j\omega + 3,5}{0,02(j\omega)^5 + 2,052(j\omega)^4 + 5,252(j\omega)^3 + 5,22(j\omega)^2 + 2j\omega}$$

Példa – szabályzás PID-szabályozóval

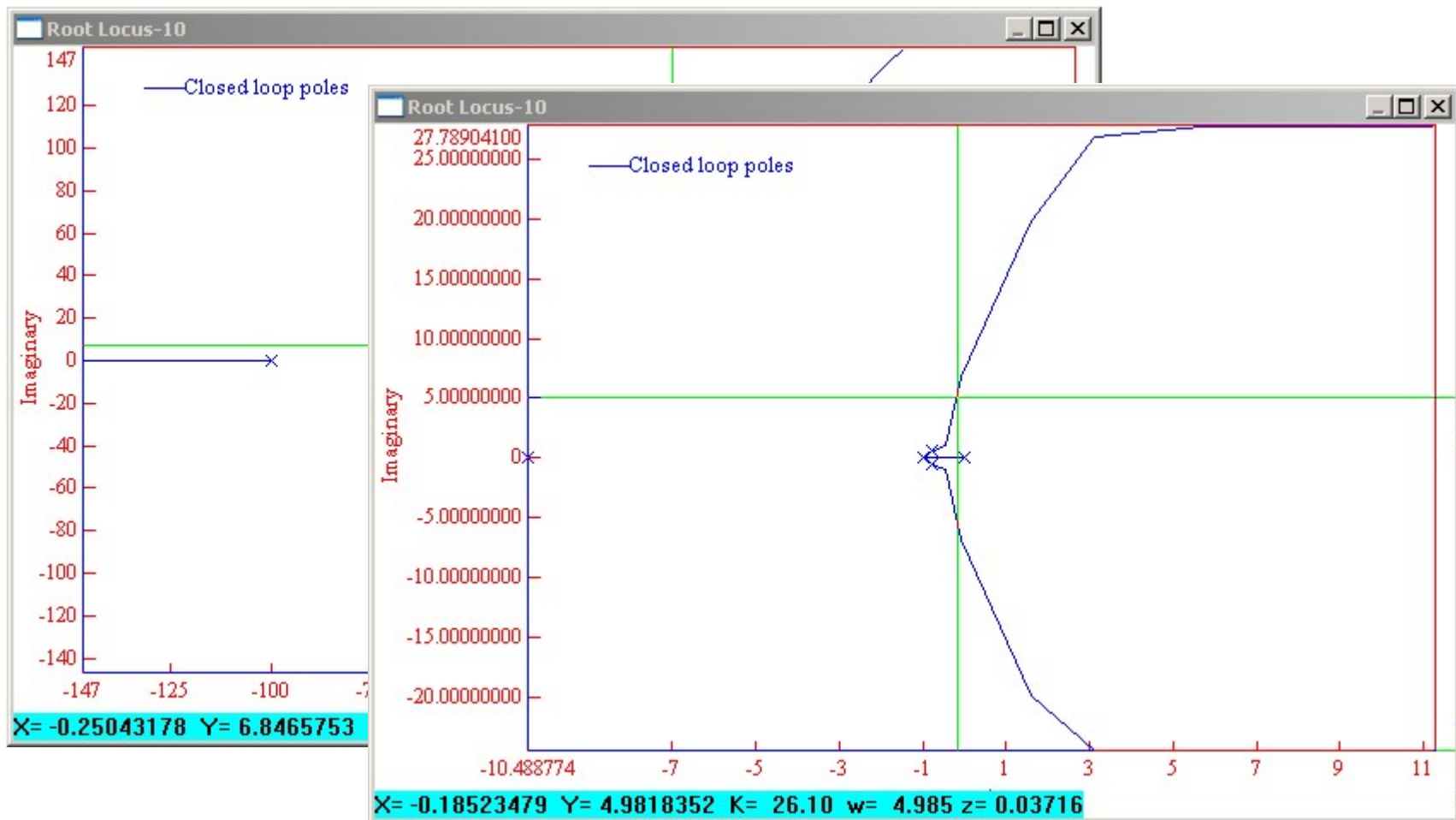
- Bode-diagram

$$G_e(j\omega) = 3,5 \frac{1}{j\omega} \frac{1}{0,02j\omega + 2} (1,02(j\omega)^2 + 2,01j\omega + 1) \frac{1}{(j\omega)^3 + 2,6(j\omega)^2 + 2,6j\omega + 1}$$

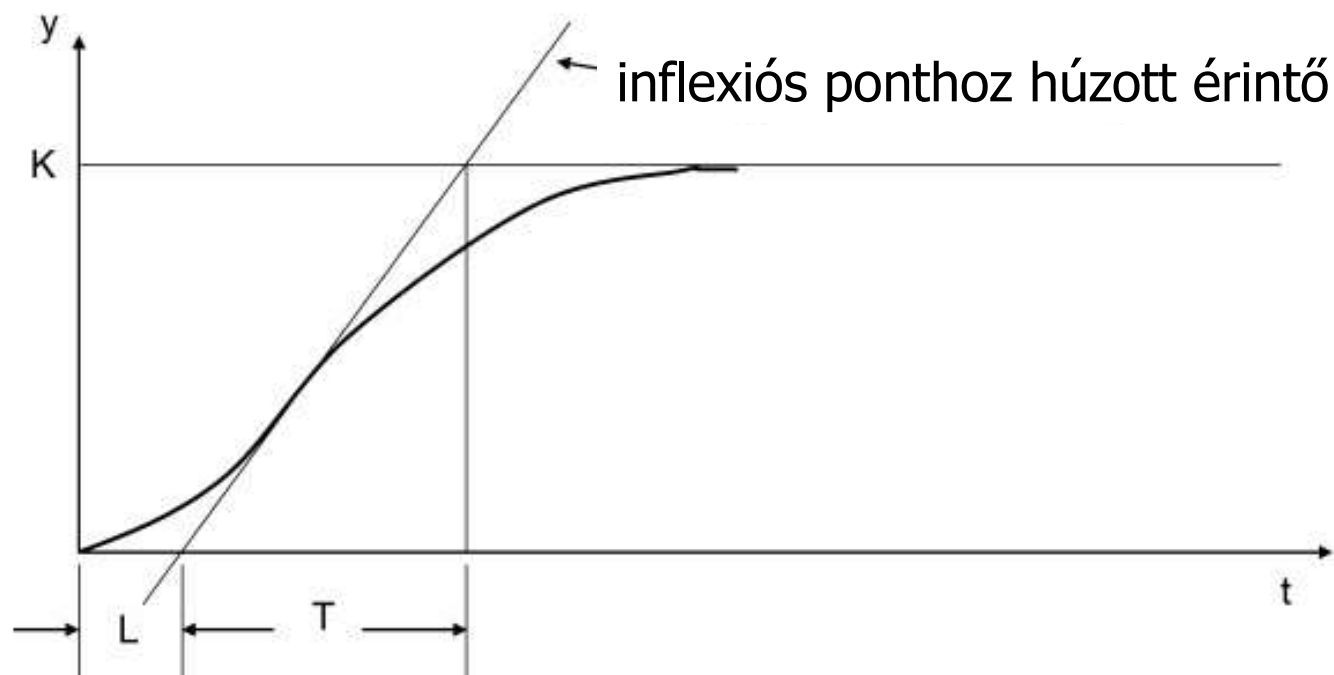
Példa – szabályzás PID-szabályozóval

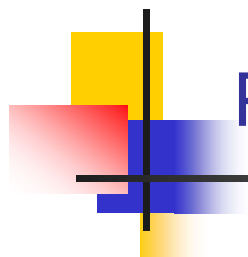
- gyökhelygörbe

PID-szabályozó beállítása

- Ziegler-Nichols 1. módszere (a tag átmeneti függvénye alapján)

PID-szabályozó beállítása

szabályozó paraméterének értéke

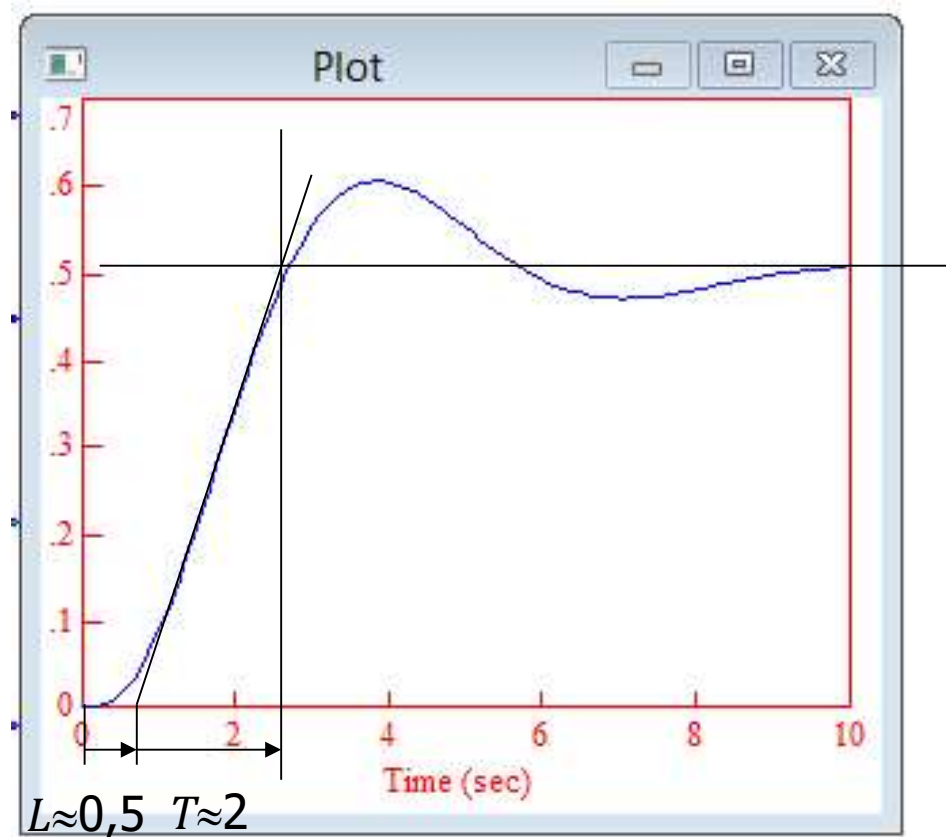
szabályozó típusa

	K_P	$T_I (= 1/K_I)$	$T_D (= K_D)$
P	T/L	0	0
PI	$0,9(T/L)$	$0,27(T/L^2)$	0
PID	$1,2(T/L)$	$0,6(T/L^2)$	$0,6(T/L)$

a beállítás kb. 25%-os túllendüléssel és megfelelő lecsengési idővel történő beállást eredményez

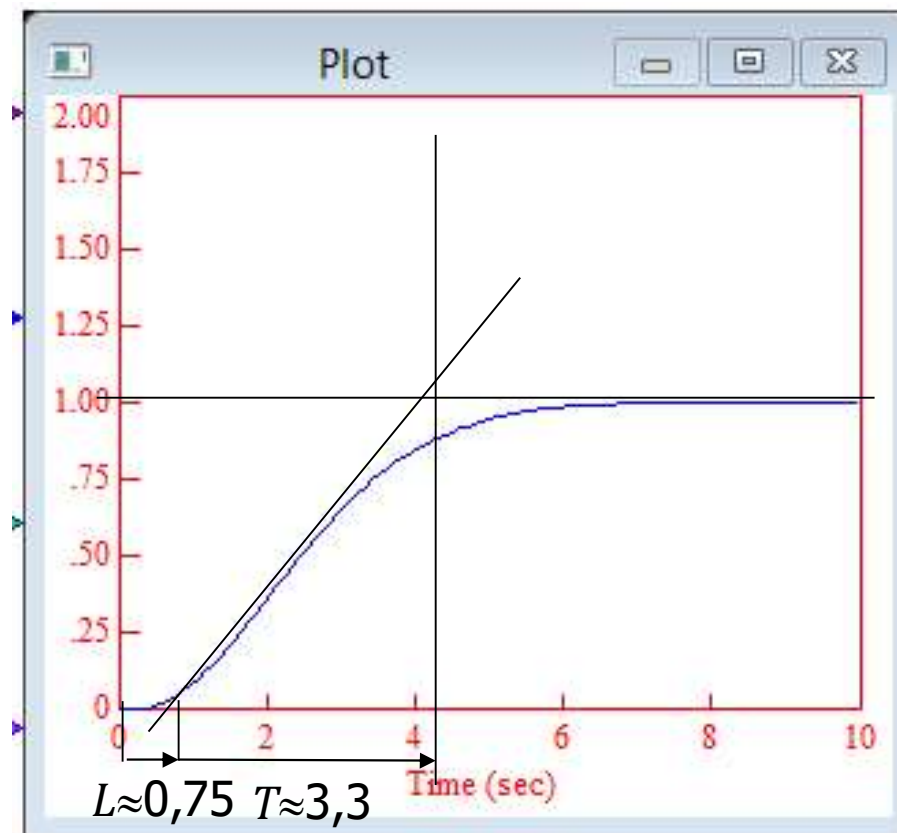
Példa – Ziegler-Nichols 1. módszere

- példa beállítása Ziegler-Nichols 1. módszere alapján

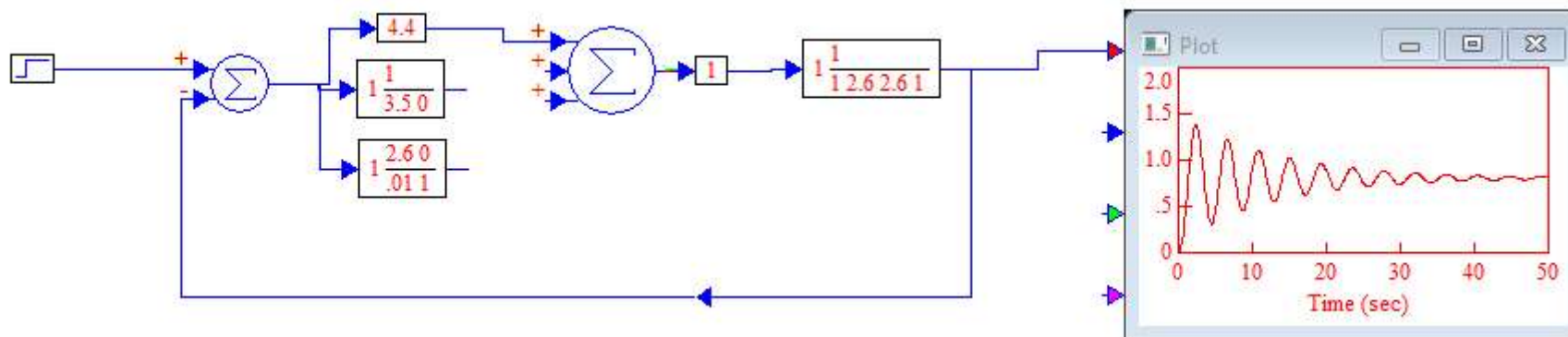
Példa – Ziegler-Nichols 1. módszere

- példa beállítása Ziegler-Nichols 1. módszere alapján

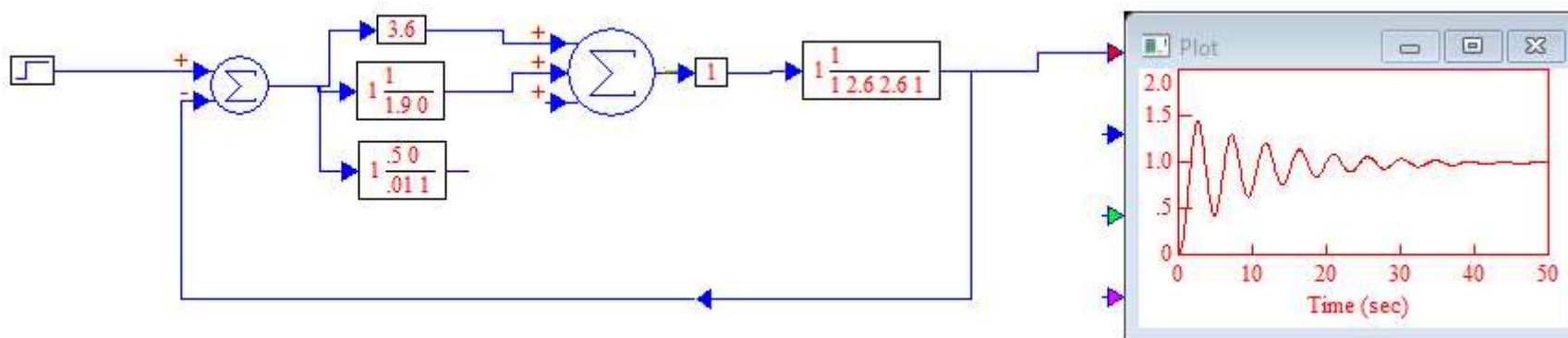
Példa – Ziegler-Nichols 1. módszere

- példa P-szabályozóval – paraméterek Ziegler-Nichols 1. módszere alapján:
- $K_p = 4,4$

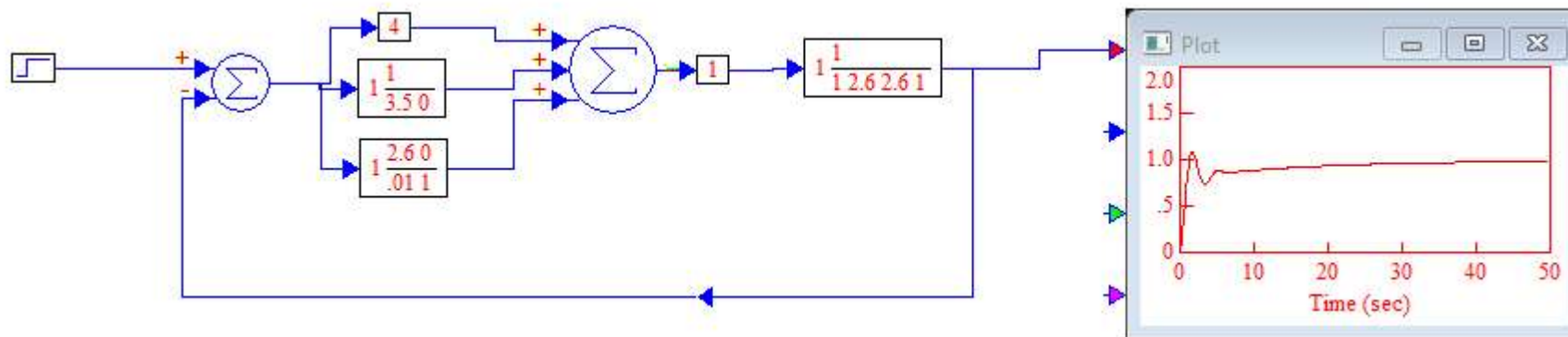
Példa – Ziegler-Nichols 1. módszere

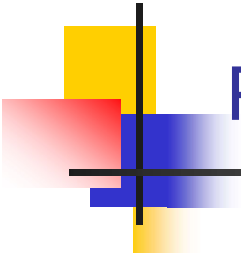
- példa PI-szabályozóval – paraméterek Ziegler-Nichols 1. módszere alapján:
- $K_p = 3,6$ $T_I = 1,9$

Példa – Ziegler-Nichols 1. módszere

- példa PID-szabályozóval – paraméterek Ziegler-Nichols 1. módszere alapján:
- $K_p = 4$ $T_I = 3,5$ $T_D = 2,6$

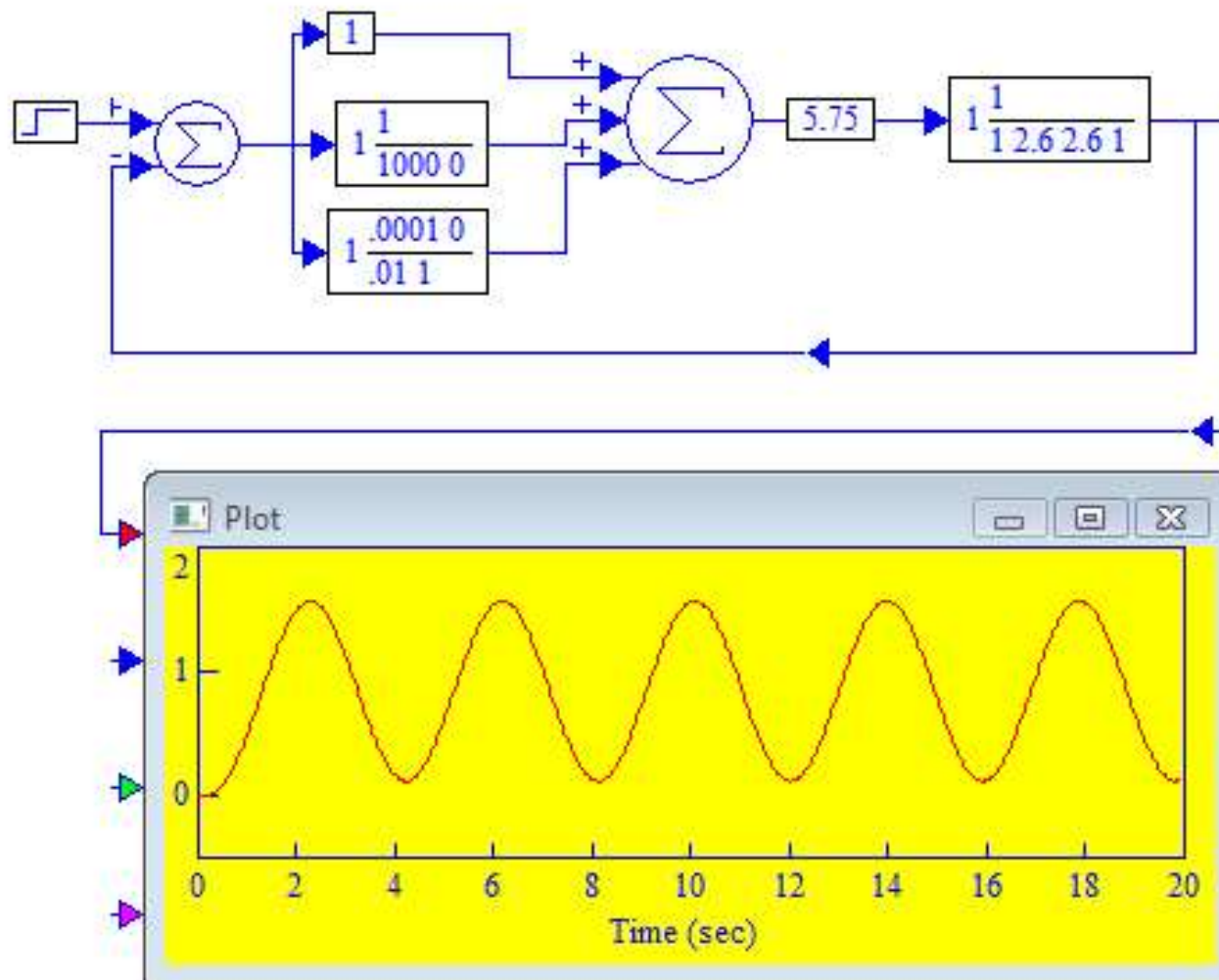

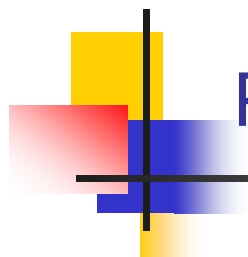
PID-szabályozó beállítása

- Ziegler-Nichols 2. módszere (a zárt kör alapján)
  - A beállítás menete
    - az I-tag és a D-tag működését kapcsoljuk ki (legyen $T_I \rightarrow \infty$, $T_D=0$)
    - az erősítés fokozatos növelésével, vagy a tag gyökhelygörbe vizsgálata alapján kapott kritikus erősítés beállításával vigyük a visszacsatolt kört a stabilitás határára, az így erősítés érték lesz a K_{kr} paraméter
    - határozzuk meg az állandósult lengések periódus idejét, ez lesz a T_{kr} paraméter

PID-szabályozó beállítása

PID-szabályozó beállítása

szabályozó paraméterének értéke

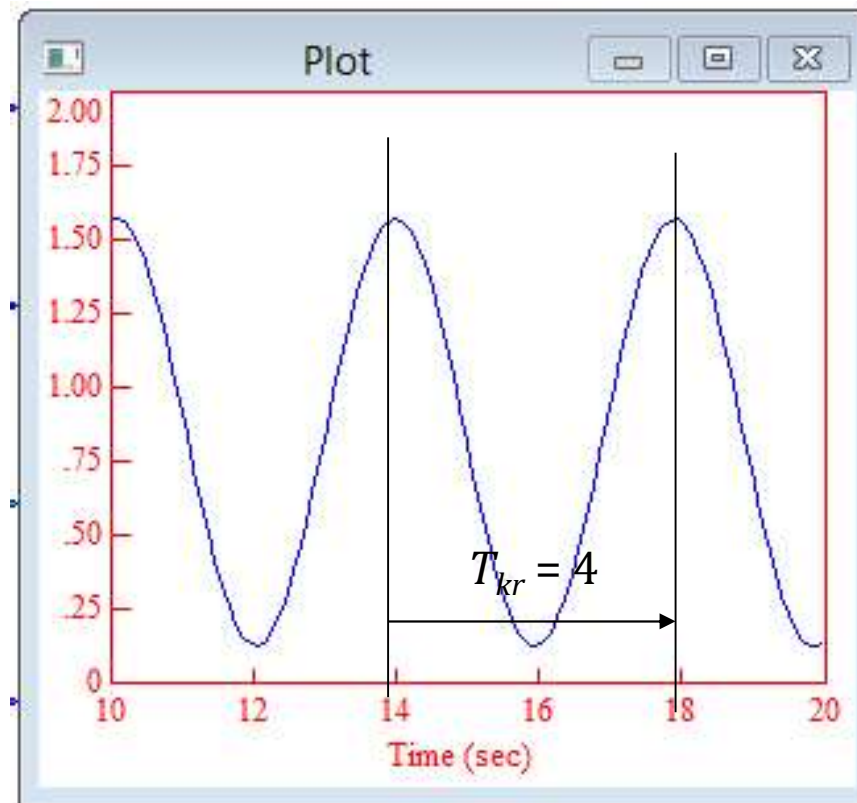
szabályozó típusa

	K	T_I	T_D
P	$K \leq 0,5K_{kr}$	∞	0
PI	$K \leq 0,45K_{kr}$	$T_I \geq 0,8 T_{kr}$	0
PID	$K \leq 0,6K_{kr}$	$T_I \geq 0,5 T_{kr}$	$T_D \leq 0,125T_{kr}$

Példa – Ziegler-Nichols 2. módszere

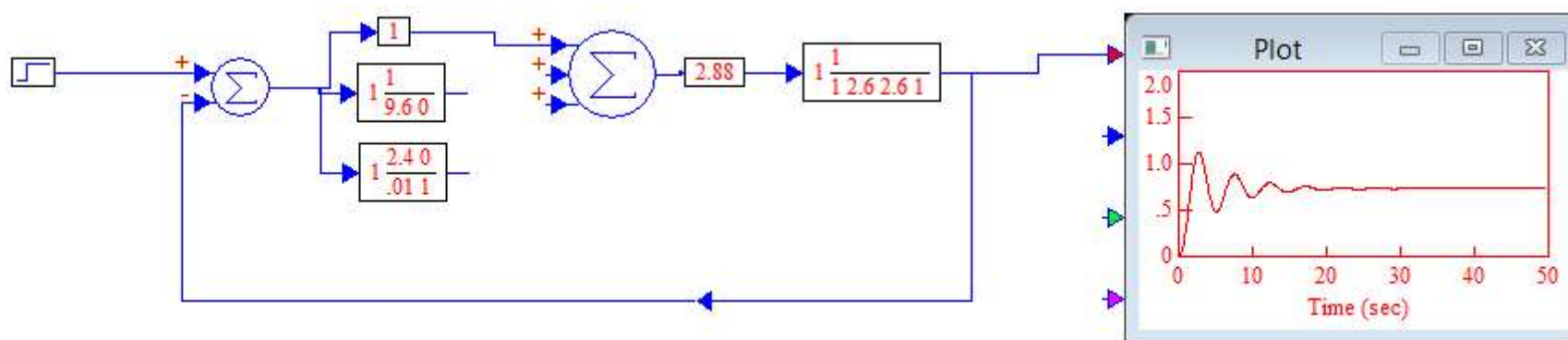
- példa beállítása Ziegler-Nichols 2. módszere alapján

$$K_{kr} = 5,75$$

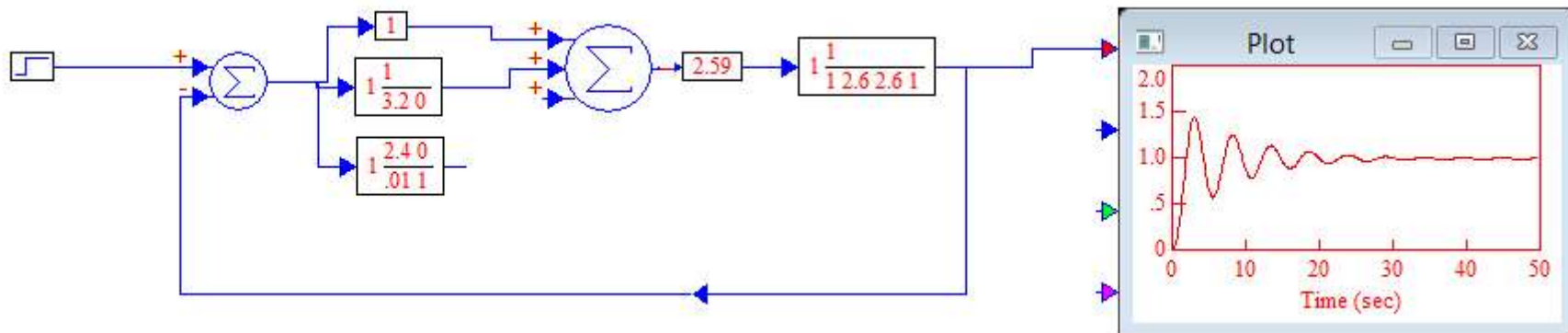
Példa – Ziegler-Nichols 2. módszere

- példa P-szabályozóval – paraméterek Ziegler-Nichols 2. módszere alapján:
- $K_p = 2,88$

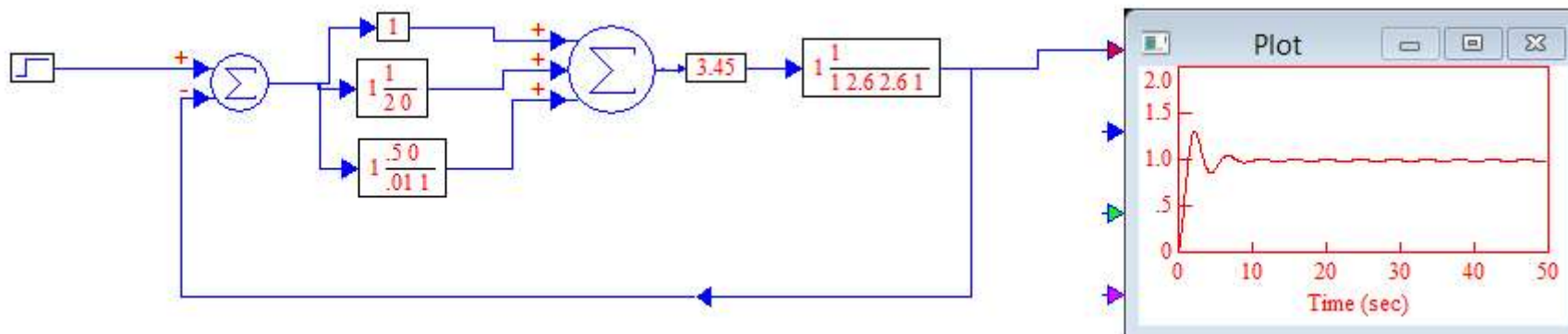
Példa – Ziegler-Nichols 2. módszere

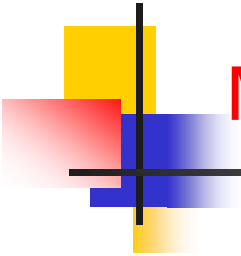
- példa PI-szabályozóval – paraméterek Ziegler-Nichols 2. módszere alapján:
- $K_p = 2,59$ $T_I = 3,2$

Példa – Ziegler-Nichols 2. módszere

- példa PID-szabályozóval – paraméterek Ziegler-Nichols 2. módszere alapján:
- $K_p = 3,45$ $T_I = 2$ $T_D = 0,5$

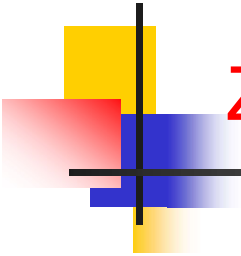

Minőségjavító szabályozások

- cél: különböző természetű zavarások minél jobb kompenzálása
- fajtái:
  - zavarkompenzáció
  - arányszabályozás
  - kaszkádszabályozás
  - kaszkád-arányszabályozás

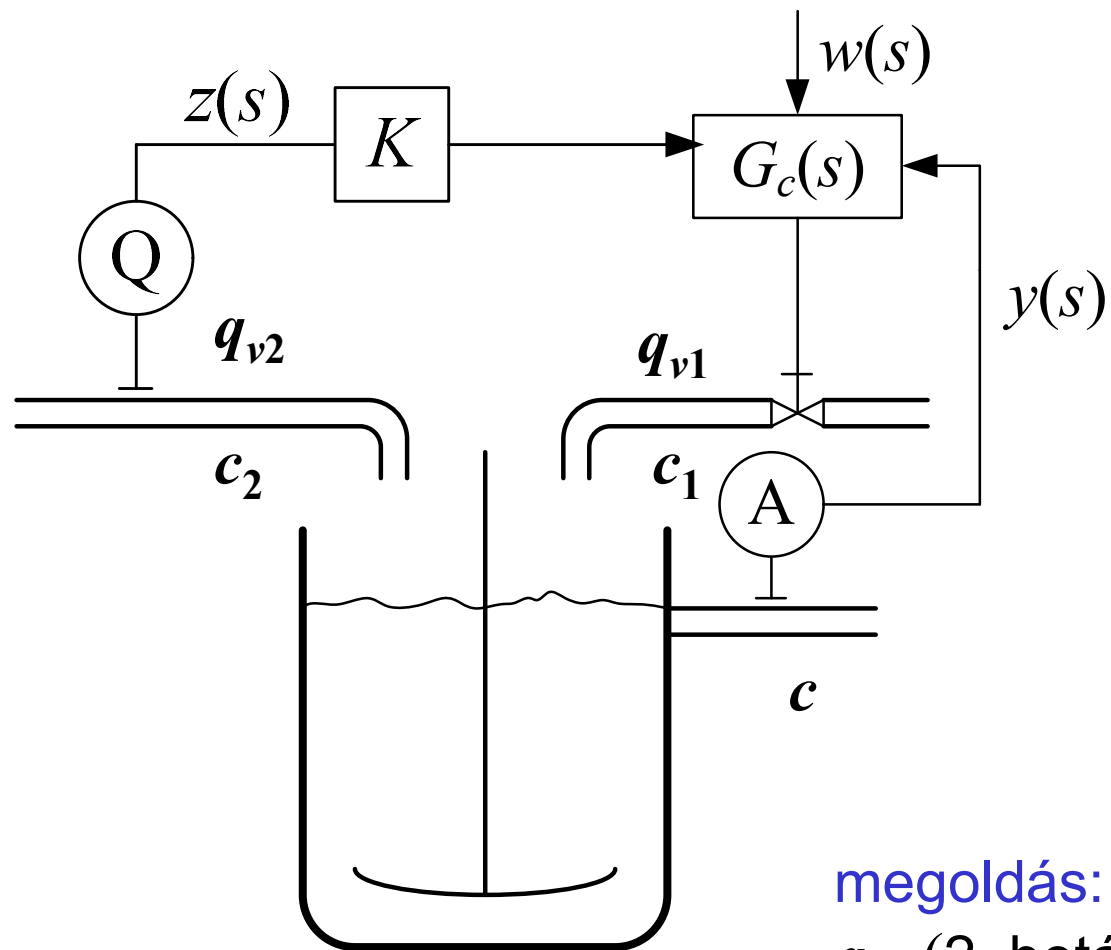

Zavarkompenzáció

- cél: a zavaró jellemzőnek a szabályozott jellemzőre gyakorolt hatásának csökkentése
- megoldás:
  - szabályzó rendszer kiegészítése vezérlő körrel
  - a legnagyobb mértékű zavarást jelentő jellemzőt bevonjuk a szabályozásba
  - ehhez mérjük ezt a jellemzőt is, és a jelet szuperponáljuk például a végrehajtó jelre

Zavarkompenzáció

szabályozás célja:
 c (kilépő koncentráció)
előírt értéken tartása

zavaró jellemzők:

- c_2 és
- q_{v2} (ez a jelentősebb)

módosított jellemző:

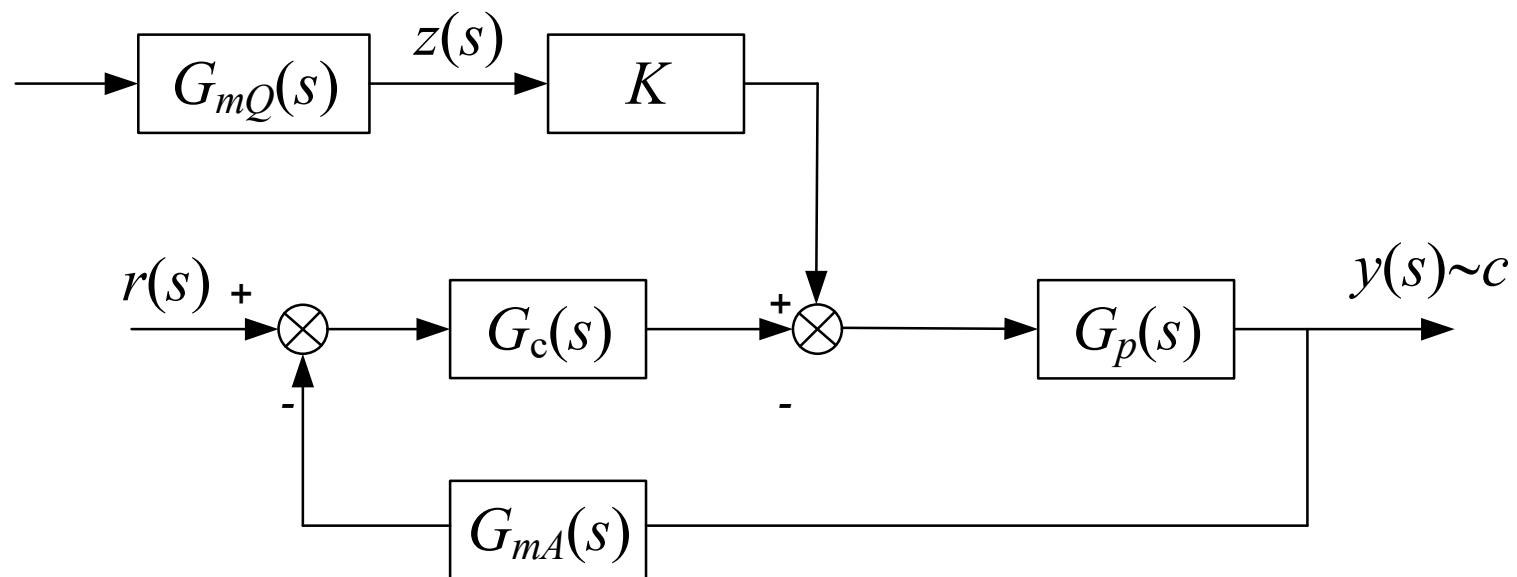
q_{v1} (1. betáplálás)

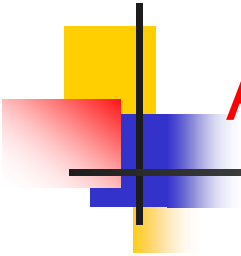
megoldás:

q_{v2} (2. betáplálás) bevonása
a szabályzásba

Zavarkompenzáció

- hatásvázlat

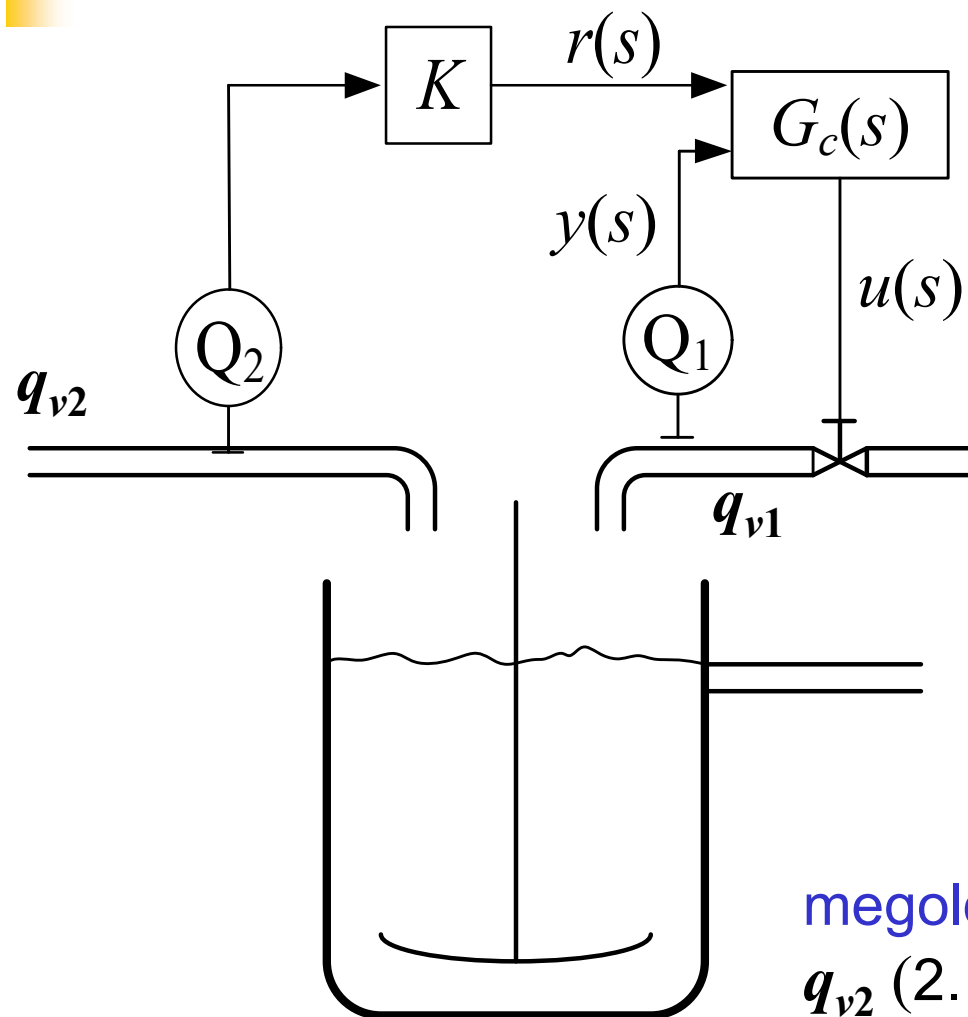

Arányszabályozás

- cél: két mennyiség arányának állandó értéken tartása
- megoldás:
  - mindkét mennyiséget mérjük
  - az arányt a szorzó tényezővel állítjuk be
  - ez a jel lesz a szabályzó alapjele
  - a pontos beállításhoz I-tag is kell

Arányszabályozás

szabályozás célja:

a két folyadék tömeg-
áram arányának állandó
értéken tartása

zavaró jellemzők:

- q_{v1} és
- q_{v2}

módosított jellemző:

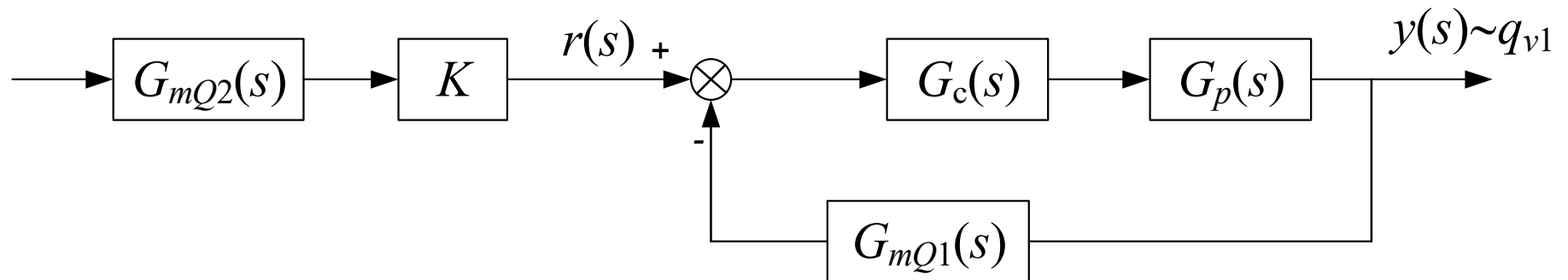
q_{v1} (1. betáplálás)

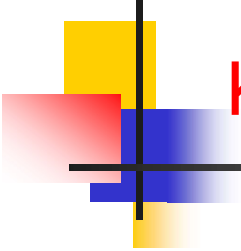
megoldás:

q_{v2} (2. betáplálás) konstanssal
szorzott értéke lesz az alapjel

Arányszabályozás

- hatásvázlat

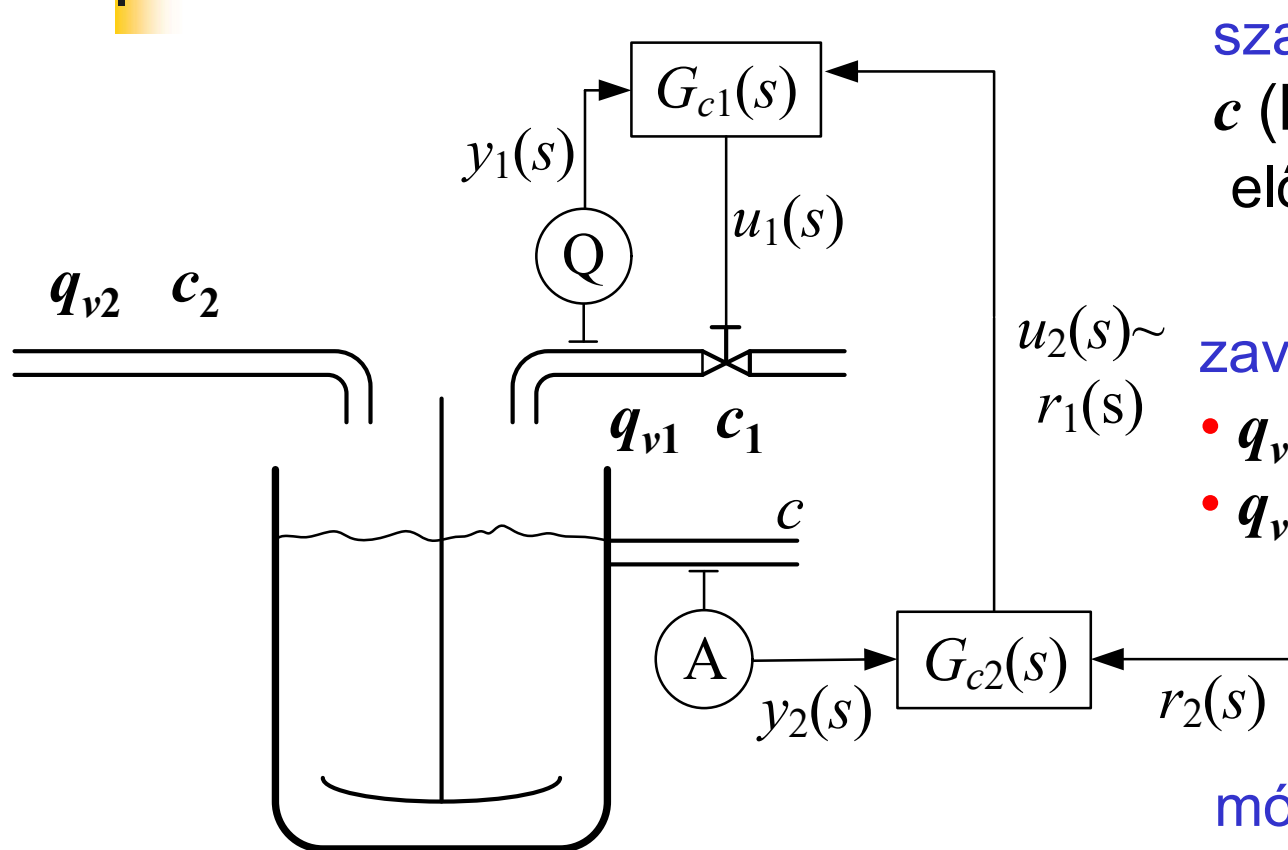

Kaskádszabályozás

- cél: a szabályozott jellemző előírt értéken történő tartása különböző időbeli lefutású zavarások mellett
- megoldás:
  - két, egymásra épülő szabályzó kör kialakítása
  - alsó szintű kör: a gyors lefolyású zavarás gyors kompenzálása, nem kell tökéletes beállítás
  - felső szintű kör: a lassabb zavarások pontos kompenzálása (I-tag is kell)

Kaskádszabályozás

szabályozás célja:
 c (kilépő koncentráció)
 előírt értéken tartása

zavaró jellemzők:

- q_{v1} (ez a leggyorsabb)
- q_{v2} , c_1 , c_2 (lassabbak)

módosított jellemző:

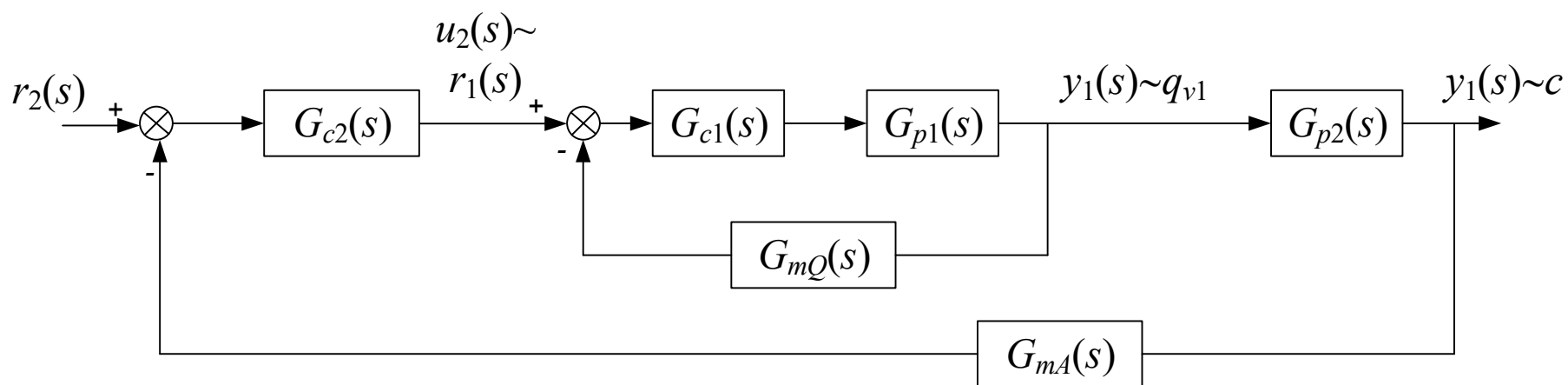
q_{v1} (1. betáplálás)

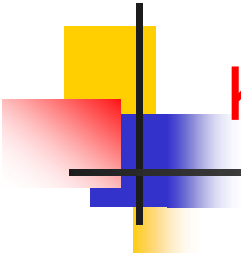
megoldás:

q_{v1} (1. betáplálás) közelítő kompenzációja alsó szinten,
 ennek az alapjelét a c koncentrációt szabályozó kör adja meg

Kaskádszabályozás

- hatásvázlat

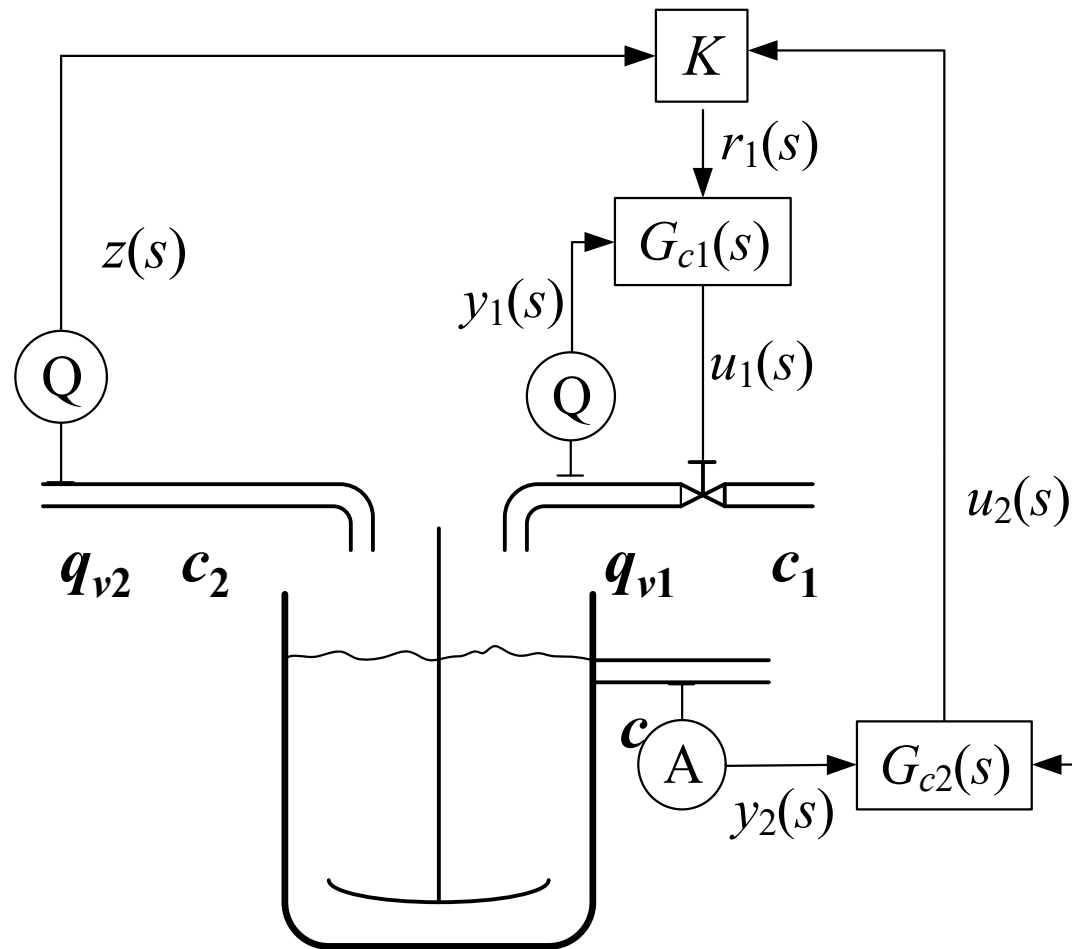

Kaskád-arányszabályozás

- cél: két mennyiség arányának állandó értéken tartása mellett a lassabb lefolyású zavarások kompenzálása
- megoldás:
  - arányszabályozás kialakítása a legfontosabb és leggyorsabb zavarás hatásának kiküszöbölésére
  - kaskádkör kialakítása a lassabb zavarások kompenzálására

szabályozás célja:

**c (kilépő koncentráció)
előírt értéken tartása**

zavaró jellemzők:

- q_{v2} (gyors)
- c_2 (lassú)

módosított jellemző:

q_{v1} (1. betáplálás)

megoldás:

- q_{v2} (2. betáplálás)
aránya lesz az alapjel
- G_{c2} ezt módosítja
az előírt c -hez

Kaszád-arányszabályozás

- hatásvázlat

